

ROBERT
WALSER

JAKOB
VON
GUNTEN
UM DIÁRIO

COMPANHIA DAS LETRAS

Robert Valzer
JAKOB FON GUNTEN
Prevod: Nikola B. Cvetković

Ovde učimo veoma malo toga, nedostaju predavači, a od nas, dečaka instituta Benjamenta, neće biti ništa, odnosno, svi ćemo u svom budućem životu biti nešto malo i podređeno. Naša predavanja su uglavnom tu da nam utisnu strpljivost i poslušnost, dve osobine koje obećavaju mali ili nikakav uspeh. Unutrašnje uspehe, da. Ali šta se njima dobija? Da li unutrašnji uspesi mogu da obezbede hranu? Voleo bih da sam bogat, da se vozim fijakerom i razbacujem novcem. O tome sam pričao sa Krausom, mojim školskim drugarom, ali on je samo omalovažavajuće slegao ramenima i nije me udostojio ni jedne jedine reči. Kraus ima stav, čvrsto sedi u sedlu, jaše na zadovoljstvu, a to je raga na koju se neće popeti osobe koje žele da galopiraju. Od kako sam ovde u institutu Benjamenta već sam uspeo da sebi postanem zagonetka. I mene je zarazilo neko neobično, ranije nepoznato zadovoljstvo. Dovoljno sam poslušan, ali ne toliko kao Kraus, koji majstorski uspeva da naredbe prihvata uslužno i ne časeći časa. Mi, učenici, svi smo u nečemu slični, Kraus, Šaht, Šilinski, Fuks, visoki Peter, ja itd., svima nam je zajednička potpuna beda i zavisnost. Sitni smo, sitni do bezvrednosti. Ko ima marku džeparca taj je za nas neka vrsta privilegovanog princa. Ko, kao ja, puši, taj izaziva zabrinutost zbog svoje rasipnosti. Svi nosimo uniforme. Samo, ta uniformisanost istovremeno ponižava i uzdiže. Izgledamo kao neslobodni ljudi i to je, moguće je, ružno, ali u njoj ne izgledamo loše a to nas udaljava od duboke sramote ljudi koji nose svoju, ali pocepanu i prljavu odeću. Meni je, na primer, veoma prijatno u uniformi, jer inače nikada ne bih znao šta da obučem. Ali i u tom pogledu sam sam sebi još uvek nejasan. Možda se u meni krije sasvim, sasvim običan čovek. Možda mojim venama teče aristokratska krv. Ne znam. A kraj mi je poznat: u životu ću biti slatka, okruglasta nula. Kao starac moraću da služim mlade, samosvesne, loše vaspitane grubijane, ili ću prositi, ili propasti.

Mi pitomci, ili štíćenici, zapravo, radimo malo toga, gotovo i da ne dobijamo zadatke. Napamet učimo pravila koja ovde vladaju. Ili čitamo knjigu „Šta je cilj dečaćke škole Benjamenta?“ Kraus osim toga izučava francuski, onako, za sebe, jer stranih jezika ili bilo čega sličnog nema u našem programu. Imamo samo jedan čas i taj se neprestano ponavlja. „Kako se treba ponašati?“ Oko tog pitanja se u stvari vrti cela nastava. Nikakva nam znanja ne pružaju. Nedostaju,

kao što sam već rekao, nastavnici, tj. gospoda vaspitači i učitelji spavaju, ili su potpuno umrtvljeni, ili su okamenjeni, svejedno, od njih i onako nema ništa. Umesto učitelja, koji iz nekakvih neobičnih razloga stvarno leže kao da su mrtvi i dremaju, nastavu nam drži i pazi na nas mlada dama, sestra gospodina direktora instituta, gospođica Liza Benjamenta. Ona u učionicu i na časove dolazi s malim belim štapom u ruci. Svi ustajemo kada se pojavi. Čim učiteljica zauzme svoje mesto i mi smemo da sednemo. Tri puta kratko i zapovednički udari o ivicu stola i predavanje počinje. Kakvo predavanje! Ipak, lagao bih ako bih ga nazvao neobičnim. Ne smatram da je ono čemu nas uči gospođica Benjamenta vredno pomena. To gotovo da nije ništa i mi neprestano ponavljamo, ali možda se nešto i krije iza tog bezvrednog i smešnog. Smešnog? Nama dečacima iz Benjamente nikada nije do smeha. Naša lica i naši maniri su uvek ozbiljni. Čak se i Šilinski, koji je još pravo dete, veoma retko smeje. Kraus se nikada ne smeje, osim kada ne izdrži, ali čak i tada samo na kratko, a onda je besan, što ga je ponelo to toliko nepropisno vladanje. Sve u svemu, mi, učenici, ne volimo da se smejemo, odnosno skoro da više i nismo sposobni za to. Za to nam nedostaje neophodna veselost i opuštenost. Varam li se? Sam Bog zna, ponekad mi ceo ovaj boravak deluje kao neki nerazumljiv san.

Najmlađi i najmanji među nama štićenicima je Hajnrih. Svako je prema tom malecnom čoveku i nehotice nežan, bez ikakve zadnje misli. Zastaje pred izlozima radnji, pogleda potpuno zagnjurenog u robu i slatkiše. Zatim obično ulazi i kupuje neki slatkiš za dva groša. Hajnrih je još uvek pravo dete, ali on već govori i ponaša se kao odrasla osoba dobrog vaspitanja. Njegova kosa je uvek besprekorno očešljana i krase je uredan razdeljak, što me upravo podseća da priznam kako sam u toj važnoj stvari veoma nemaran. Njegov glas je tanak kao cvrkut nežne ptice. Čovek nesvesno mora da stavi ruku na njegovo rame dok s njim hoda ili razgovara. Ima držanje pukovnika a tako je mali. Nema karakter, jer još i ne zna šta je to. Sigurno još nikada nije razmišljao o životu, a i zašto bi? Veoma je dobar, uslužan i učtiv, ali bez mozga. Da, on je kao ptica. Uvek je srdačan. Kada pruža ruku kao da vam je pruža neka ptica, hoda i stoji kao ptica. Sav je nevin, dobroćudan i srećan. Želi da postane paž, kaže. To pak

govori potpuno bez lažne čežnje i stvarno, poziv paža je za njega ono pravo i sasvim prikladno zanimanje. Ljupkost vladanja i osećajnost teže nekuda i gle! One pronalaze pravog. Kakva će iskustva steći? Da li će se iskustvo i spoznaja uopšte usuditi da mu priđu? Hoće li se sirovo razočaranje ustezati da ga uznemiri, njega, preosetljivog? Osim toga, primećujem da je pomalo hladan, u njemu nema ničega burnog ni izazovnog. Možda neće ni primetiti mnogo, mnogo toga što bi ga moglo oboriti, a mnogo toga što bi mu moglo odneti njegovu bezbrižnost, neće ni osetiti. Ko zna da li sam u pravu. U svakom slučaju, rado razmišljam na takav način. Hajnrih je do izvesne mere ograničen. To je njegova sreća i treba mu to. Da je princ, ja bih prvi pao na kolena i zakleo mu se na vernost. Šteta.

Kako sam se samo glupo poneo kada sam ovde došao. Pre svega sam bio zgrožen bedom stepeništa. Dobro, to je samo stepenište obične gradske kuće u dvorištu. Pozvonio sam i neko biće slično majmunu mi je otvorilo vrata. Bio je to Kraus. Ali tada sam ga jednostavno smatrao majmunom, dok ga danas, bar zbog osobina koje ga krasi, veoma cenim. Pitao sam da li mogu da razgovaram sa gospodinom Benjamentom. Kraus reče: „Svakako, gospodine.“ i duboko mi se pokloni. To klanjanje me je jezivo uplašilo, jer mi se odmah učinilo da tu nešto nije u redu. I od tog trenutka sam školu Benjamenta smatrao za prevaru. Stupio sam pred upravnika. Ne mogu a da se ne smejem kad pomislim na tu scenu! Gospodin Benjameta me je pitao šta želim. Stidljivo sam mu objasnio da želim da budem njegov đak. Na to je ućutao i otpočeo da čita novine. Kancelarija, gospodin upravnik, majmun koji me je primio, vrata, način ćutanja i udubljanje u novine, sve, sve mi je postalo veoma sumnjivo, nagoveštavalo propast. Iznenada sam upitan kako se zovem i odakle sam. Tada sam shvatio da sam izgubljen, jer sam odjednom osetio da više ne mogu da se otrgnem. Odgovarao sam mucajući, čak sam se usudio i da naglasim da dolazim iz veoma ugledne kuće. Između ostalog sam rekao da mi je otac poslanik, i da sam pobegao od njega jer sam se uplašio da će me ugušiti njegova savršenost. Opet je upravnik ćutao neko vreme. Moj strah da ću biti prevaren bivao je sve veći. Pomišljao sam čak na ubistvo, sporo, gušenjem. Tada me je upravnik zapovedničkim glasom upitao da li imam novca, odgovorio sam potvrdno. „Daj ga, odmah!“ naredio je.

Poslušao sam ga, iako me je već hvatalo očajanje. Više nisam sumnjao da sam pao u ruke razbojnika i prevaranta ali sam i pored toga poslušno stavio školarinu na sto. Kako mi samo deluju smešno moja tadašnja osećanja. Pokupio je novac i ponovo začutao. Skupio sam herojsku hrabrost i zatražio potvrdu, ali sam samo dobio sledeći odgovor: „Deranima ne izdajemo potvrde.“ Bio sam blizu nesvesti, kada upravitelj pozvoni. Odmah je doleteo glupi majmun Kraus. Glupi majmun? Ne, nikako. Kraus je dragi, dragi čovek. Samo što to tada još nisam shvatao. „Ovo je Jakob, novi učenik. Odvedi ga u učionicu.“ – Upravnik tek što je završio, a Kraus me je uhvatio i odvuкао pred lice učiteljice. Kako je samo čovek detinjast kada se plaši. Nema goreg ponašanja od onog koje proizlazi iz nepoverenja i neznanja. Tako sam postao štíćenik.

Moj školski drug Šaht je čudno biće. Sanja da postane muzičar. Govori mi kako uz pomoć mašte predivno svira violinu i kada pogledam njegovu šaku – poverujem. Rado se smeje, ali često iznenada pada u tešku melanholiju, koja neverovatno dobro ide uz njegov lik i držanje. Šaht ima izrazito belo lice i duge, uske šake, koje odražavaju bezimenu duhovnu patnju. Vitak, kakvog ga je Bog stvorio, stalno je u pokretu, teško mu je da nepokretno stoji ili sedi. Podseća na bolećivu, svojeglavu devojkú, rado se duri, što ga čini još sličnijim mladom, malo razmaženom, ženskom biću. Mi, ja i on, često zajedno ležimo u mojoj sobi, na krevetu, u odeći, ne skidajući ni cipele, i pušimo cigarete, što nije dozvoljeno. Šaht rado čini ono što nije dozvoljeno, nažalost, i ja takođe. Dok tako ležimo jedan drugom pričamo čitave priče iz života, odnosno doživljaje, ali mnogo češće potpuno izmišljene priče. Tada nam se čini da oko nas, uz i niz zidove, čujemo šumove. Uzana, tamna soba se proširuje, pojavljuju se ulice, sale, gradovi, dvorci, nepoznati ljudi i predeli, buka i šapat, govor i plač, itd. Lepo je razgovarati sa sanjarski raspoloženim Šahtom. Čini se da on sve razume što mu se kaže, a s vremena na vreme i sam kaže ponešto značajno. A često i jadicuje, što mi je veoma drago, u razgovoru. Rado slušam jadicovanja. Tada čovek može govornika da posmatra i da prema njemu oseti duboko iskreno sažaljenje, a Šaht sam po sebi ima nečeg sažaljivog čak i kada ne govori o nečem turobnom. Ako tanano nezadovoljstvo, odnosno čežnja za nečim lepim i uzvišenim, živi u svakom čoveku, onda je

njoj u Šahtu najudobnije. Šaht ima dušu. Ko zna, možda je on umetnička priroda. Poverio mi je da je bolestan i pošto se radi o malo nepristojnim patnjama, zamolio me je da o tome nikome ne kažem ni reč, što sam mu prirodno, obećao uz zakletvu, kako bih ga umirio. Zamolio sam ga, potom, da mi pokaže predmet oboljenja, malo se naljutio i okrenuo ka zidu. „Ti si besraman“, rekao je. Često ležimo tako, bez i jedne reči. Jednom sam se usudio da njegovu ruku lagano primaknem k sebi, ali se on otrgao i rekao: „Kakve to gluposti pokušavaš? Pusti to.“ – Šaht voli da se druži sa mnom, to ne primećujem baš jasno, ali za takve stvari jasnoća nije uopšte potrebna. U stvari, on je meni veoma drag i posmatram ga kao nešto što je obogatilo moje postojanje. Naravno da mu tako nešto nikada ne kažem. Jedan drugom pričamo razne gluposti, često i ozbiljne stvari, ali izbegavajući velike reči. Lepe reči su isuviše dosadne. Ah, tokom boravka sa Šahtom u sobi primećujem: mi, štíćenici instituta Benjamenta često smo osuđeni na poludnevnu čudnu dokolicu. Uvek negde čučimo, sedimo, stojimo ili ležimo. Ja i Šaht sa zadovoljstvom u sobi zapalimo sveće, to je zabranjeno. Upravo zbog toga nam i čini zadovoljstvo. Pravila, pravila: sveće gore tako lepo, tako tajanstveno. A tek kako izgledaju lica mojih drugara, kada ih osvetli crvenkasti mali plamen. Kada ugledam zapaljene sveće osećam se bogatim. U sledećem trenutku se pojavljuje sluga i pridržava mi bundu. To je glupost, ali ta glupost ima lepa usta i smeje se. Šaht, u stvari, ima grube crte lica, ali bledilo koje prekriva lice ga oplemenjuje. Nos je prevelik, a i uši. Usta stisnuta. Ponekad, kada pogledam Šahta, učini mi se da je taj već doživeo mnoge ružne trenutke. Kako samo volim takve ljude koji izazivaju taj tužan utisak! Je li to bratska ljubav? Da, može biti.

Prvog dana sam se poneo neverovatno razmaženo i kao prava mamina maza. Pokazivali su mi sobu u kojoj je trebalo da spavam sa ostalima, odnosno sa Krausom, Šahtom i Šilinskim. Kao četvrti. Svi su bili prisutni, cimeri, gospodin upravnik, koji me je ljutito posmatrao, gospođica. Tja, i tu sam pao pred noge gospođice i uzviknuo: „Ne, ne mogu da spavam u ovoj sobi. Ovde ne mogu da dišem. Pre ću prenoćiti na ulici“. Dok sam to govorio čvrsto sam stezao noge mlade dame. Činilo se da joj je neprijatno i naredila mi je da ustanem. Rekao sam: „Ne ustajem dok mi ne obećate da ćete

mi dodeliti dostojnu sobu. Molim vas, gospođice, preklinjem vas, stavite me negde drugde, što se mene tiče i u neku rupu, samo ne ovde. Ovde je neizdržljivo. Sigurno da ne želim da uvredim moje drugove, a ako sam to već učinio, onda mi je žao, ali spavati sa još trojicom, kao četvrti, i još u tako skućenoj sobi? To je nemoguće. O, gospođice“. Već se smeškala, primetio sam, zato sam brzo dodao, priljubljujući se još čvršće uz nju: „Biću dobar, obećavam. Poštovaću sva vaša naređenja. Nikada, nikada se nećete žaliti na moje ponašanje.“ – Gospođica Benjamenta upita: „Je li to sigurno? Nikada se nećeš žaliti?“ „Nikada, sigurno, poštovana gospođice“, uzvratio sam. Izmenila je značajan pogled sa gospodinom upravnikom, i rekla: „Pre svega ustani sa poda. Fuj. Kakvo moljakanje i uvijanje. Pođi za mnom. Što se mene tiče, možeš da spavaš i negde drugde.“ Odvela me je u sobu u kojoj sada spavam, pokazala mi je i upitala: „Sviđa li ti se ova?“ Bio sam dovoljno smeo da kažem: „Suviše je uska. Kod kuće sam na prozorima imao zavese. A i sunce je tamo ulazilo u prostorije. Ovde je samo uski ležaj i umivaonik. Kod kuće sam imao potpuno nameštenu sobu. Ali, nemojte se ljutiti gospođice Benjamenta. Dopada mi se i hvala vam. Kod kuće je bilo mnogo finije, prijatnije i elegantnije, ali i ovde je sasvim lepo. Izvinite što vas gnjavim poređenjima i glupostima. Soba je veoma, veoma dražesna. Iako onaj prozor, gore na zidu, gotovo da ne može da se smatra prozorom. Sve u svemu, soba poseduje nešto od pacovsko-psećih rupa. Ipak, dopada mi se. Ja sam bezobrazan i nezahvalan, zar ne? Možda bi bilo najbolje da mi uzmete sobu koja mi se toliko dopada i da mi naredite da se smestim kod ostalih. Moji drugari su sigurno povređeni. A vi, gospođice, vi ste ljuti. Vidim to. Tužan sam zbog toga.“ – Rekla je: „Ti si glup dečak i odsad ćuti.“ Ipak se smeškala. Kako je sve to bilo glupavo, tog prvog dana. Stideo sam se i stidim se još, kad pomislim na to kako sam se poneo. Prve noći sam spavao veoma nemirno. Sanjao sam nastavnicu. A kada je reč o sobi, i danas bih bio zadovoljan ako bih morao da je delim sa još jednom ili dve osobe. Čovek je uvek napola lud kada se plaši ljudi.

Gospodin Benjamenta je krupan, mi štićenici smo pravi patuljci naspram džina koji je uvek neraspoložen. Kao upravljač i pazitelj gomile tako sićušnih, beznačajnih spodoba, kao što smo mi dečaci, on je, zapravo, na sasvim prirodan način, obavezan da bude

mrzovoljan jer se ne radi o zadatku koji odgovara njegovoj snazi: da vlada nama. Ne, gospodin Benjamenta bi mogao mnogo više da pruži. Takav Herkul kao što je on ne može pred takvom prostom vežbom, kao što je ova, da nas drugačije vaspitava, no da se uspava, odnosno da brundajući i gundajući čita svoje novine. Šta je zapravo tom čoveku bilo na pameti kada se odlučio da osnuje ovaj institut? Na neki način mi ga je žao, a taj osećaj samo povećava poštovanje koje imam za njega. Dogodila se, osim toga, između mene i njega na početku mog ovdašnjeg boravka, čini mi se, izjutra drugog dana, mala, ali veoma burna scena. Ušao sam kod njega u kancelariju, ali nisam stigao da otvorim usta. „Izađi napolje. Pokušaj ako je moguće da uđeš u sobu kao pristojan čovek“, rekao je strogo. Izašao sam i zakucao na vrata, na šta sam bio potpuno zaboravio. „Napred“, uzviknuo je, a ja sam ušao i stao pred njega. „Gde je naklon? I šta se kaže kada se uđe kod mene?“ Naklonio sam se i kao od bede izgovorio: „Dobar dan, gospodine upravniče.“ Danas sam već tako dobro dresiran da ono „Dobar dan, gospodine upravniče“, istresem kao iz rukava. Tada sam mrzeo taj način, pokorno i uljudno ponašanje, nisam još znao za bolje. Ono što mi se tada činilo smešnim i tupavim, danas mi deluje prikladno i lepo. „Glasnije, zloćo“, uzviknu gospodin Benjamenta. Pozdrav „Dobar dan, gospodine upravniče“ morao sam da ponovim pet puta. Tek tada me je pitao šta želim. Naljutio sam se i rekao: „Ovde se ništa ne uči, hoću da odem. Molim vas, vratite mi novac i neka me đavo nosi. Gde su učitelji? Postoji li ovde ikakav plan, ikakva ideja? Nema ničega. Zato hoću da idem. Niko, ma ko da je, neće me sprečiti da napustim ovo mesto mraka i sivila. Ja ipak potičem iz isuviše fine kuće da bih ovde bio mučen i zaglupljivan vašim više nego bezveznim pravilima. Tačno je da neću da se vraćam ocu i majci, nikada, pre ću izaći na ulicu i prodati se kao rob. To mi nimalo neće škoditi.“ Rekao sam sve. Danas gotovo da umirem od smeha kada se setim tog glupog doživljaja. Tada mi se to činilo veoma važnim, sve sam shvatao svetački ozbiljno. Gospodin upravnik je ćutao. Već sam bio spreman da mu u lice sručim neku grubu uvredu. Onda je mirno rekao: „Jednom uplaćeni novac se ne vraća. A što se tiče tvog glupavog mišljenja da ovde ne možeš ništa da naučiš, varaš se, jer možeš da učiš. Pre svega, možeš da upoznaš svoju okolinu. Tvoji

drugari zaslužuju da se bar potruđiš da ih upoznaš. Razgovaraj s njima. Savetujem ti da budeš miran. Da se smiriš.“ To „da se smiriš“ izgovorio je kao da se zadubio u misli koje se mene uopšte ne tiču. Spustio je pogled kao da je želeo da mi stavi na znanje koliko su njegove namere dobre, koliko blage. Jasno mi je pružio dokaze svog duhovnog odsustva i ponovo začutao. Šta sam mogao? Gospodin Benjamenta se već okrenuo svojim novinama. Osećao sam se kao da mi iz daleka pretil neka užasna, neshvatljiva oluja. Poklonio sam se, duboko, do zemlje, pred nekim ko me uopšte više nije primećivao i rekao, kako to nalažu pravila, „*Adieu*, gospodine upravniče“, skupio pete, stao mirno i okrenuo se, odnosno, ne, rukama sam potražio kvaku, netremice gledajući u lice gospodina upravnika i provukao se, ne okrećući se, kroz vrata. Tako se završio pokušaj dizanja revolucije. Od tada više nisam imao bandoglave nastupe. O, Bože, kako sam bio dotučen. On me je potukao, on, koga sam smatrao čovekom širokog srca, nisam ni pisnuo, ni okom trepnuo, nisam čak ni bio uvređen. Samo me je bolelo, ne zbog mene samog već zbog njega, gospodina upravnika. U stvari, ja stalno mislim na njega, na oboje, na njega i gospođicu, kako im samo prolazi život s nama dečacima. Šta li samo rade u stanu? Čime se bave? Da li su siromašni? Da li su Benjamente siromašne? Postoje ovde „zabranjene odaje“. Do danas nisam bio u njima. Kraus jeste, on ima povlastice, jer je tako odan. Ali neće ništa da priča o upravnikovom stanu. Kada ga za to pitam, samo pilji u mene i ćuti. O, Kraus stvarno ume da ćuti. Da sam neki gospodin, odmah bih ga uzeo u službu. A možda ću jednom ipak dopreti do tih prostorija. I šta bi tada videle moje oči? Možda ništa posebno? O, ipak, ipak. Znam, ovde negde ima čudnih stvari.

Jedno je sigurno, ovde nedostaje priroda. Jasno, ovo ovde je velegrad. Kod kuće sam svuda imao široke poglede. Čini mi se da sam uvek na ulici čuo pevanje ptica. Izvori neprestano žubore. Šumovita planina kraljevski posmatra čisti grad. S večeri se po obližnjem jezeru ljudi voze gondolama. Na samo nekoliko koraka su litice i šume, padine i polja. Uvek postoje glasovi i mirisi. A ulice grada su nalik stazama bašta, toliko su mekane i čiste. Bele, drage kuće šeretski izviruju iz zelenila. U samom parku su se mogle sresti poznate dame, na primer gospođa Hag. U stvari, glupo jeste, ali su

tamo priroda, planine, jezero, reka, penušavi vodopad, zelenilo i mnoštvo boja i zvukova tako bliski čoveku. Ako bi ste samo koraknuli, već bi to bila šetnja kao po nebu, jer svuda se videlo plavo nebo. Ako zastanete, odmah ste mogli da legnete i počnete da sanjate, jer je tlo bilo prekriveno travom ili mahovinom. A jele su tako snažno mirisale. Hoću li ikada više videti planinske jele? To nikako ne bi bila neka nesreća. Odreći se nečega: i to ima miris i snagu. Naša kuća nije imala baštu, ali sve što je okruživalo, bila je jedna lepa, čista, slatka bašta. Ne nadam se da će me ona ugledati. Svašta. I ovde je lepo.

Iako gotovo da nemam šta da brijem, s vremena na vreme, tek tako, radi odlaska u grad, skoknem do brice i tražim brijanje. Da nisam Švajcarac, pita me frizerov učenik. Amerikanac? Ni to. Rus? Šta onda? Obožavam da na takva nacionalistički obojena pitanja odgovaram čeličnom ćutnjom, i da ljude koji me pitaju za moja nacionalna osećanja, ostavim u neizvesnosti. Ili slažem i kažem da sam Danac. Izvesne iskrenosti čoveka samo povređuju i dosađuju mu. S vremena na vreme, ovde, u ovim živahnim ulicama, iznenada zasija sunce. Ili je sve vlažno, kao prekriveno velom, što takođe veoma, veoma volim. Ljudi su prijatni, iako sam ponekad beskrajno drzak. Često za vreme podnevne pauze sedim dokono na klupi. Drveće u parku je potpuno bezbojno. Lišće visi neprirodno kao da je od olova. Nekad se čini da je ovde sve od pleha i tankog gvožđa. Onda se sjuri kiša i pokupi sve. Otvaraju se kišobrani, po asfaltu se kotrljaju fijakeri, ljudi žure, devojke zadižu suknje. Ugledati noge kako vire iz neke suknje, u tome ima nečeg posebno nostalgичnog. Takva ženska noga sa zategnutom čarapom nikada se ne vidi i onda je, ipak, iznenada ugledate. Cipele tako skladno sjedinjene s lepim, mekim stopalom. Onda je opet sunce. Vetar malo duva i misli se na kuću. Da, mislim na mamu. Ona će plakati. Zašto joj nikada ne pišem? Ne razumem, uopšte ne mogu da shvatim, ali i pored toga ne mogu da se odlučim da pišem. To je to: ne volim da dajem obaveštenja. To mi je isuviše glupo. Šteta, nije trebalo da imam roditelje koji me vole. Uopšte mi ne prija da budem voljen i cenjen. Treba da se naviknu na to da više nemaju sina.

Divno je učiniti uslugu nekome koga ne poznajete i ko vam uopšte nije važan, to vam omogućava da pogledate u magličaste, nebeske

rajeve. A osim toga: u principu, pojedinca se donekle dotiču svi ili bar gotovo svi ljudi. Uostalom, to je privatna stvar. Ja to ovako vidim, sunce sija, a ja iznenada ugledam neko kučence kako cvili uz moje noge. Odmah vidim da je luksuzna životinjica uplela svoju šapicu u korpu za njušku. Zato ne može da hoda. Saginjem se da bih otklonio veliku, veliku nesreću. Sada se približava vlasnica psa. Vidi šta se desilo i zahvaljuje mi. Odsutno dižem šešir pred damom i odlazim. Ah, ona koja je ostala sada misli kako na svetu ima još dobrih momaka. Dobro, onda sam, generalno, svim momcima sveta učinio uslugu. A kako se ta, usput budi rečeno, nelepa žena, samo smeškala. „Hvala vam, gospodine.“ Ah, od mene je učinila gospodina. Da, kada čovek ume da se ponaša i jeste gospodin. A kome se zahvaljuju tog i poštuju. Ko se smeška taj je lep. Sve žene zaslužuju ljubaznost. Svaka žena poseduje nešto otmeno. Viđao sam pralje koje su se kretale kao kraljice. Sve to je smešno, o, tako smešno. Ali, kako je sunce zasjalo i kako sam samo pobegao odande! U robnu kuću, naime. Tamo sam se slikao, gospodin Benjamenta želi da ima moju fotografiju. A onda ću morati da napišem i kratku, istinitu biografiju. Za to mi je potreban papir. Da, biće mi zadovoljstvo da iz tog razloga zakoračim u papirnicu.

Drugar Šilinski je poljskog porekla. Govori interesantnim, krnjim nemačkim. Sve strano zvuči nobles, ne znam zašto. Najveći ponos Šilinskog sastoji se u električnoj igli za kravatu s lampicom koja se pali i gasi, a koju je negde uspeo da nabavi. On rado, što bi se reklo, s velikim zadovoljstvom, voli i da pali voštane šibice. Njegove cipele se uvek sijaju. Često ga viđamo kako čisti svoje odelo, glanca čizme i četka kapu. Rado se ogleda u jevtinom džepnom ogledalcu. Džepno ogledalce posedujemo svi, mi učenici, iako uopšte ne znamo šta sve sujeta može da znači. Šilinski ima vitku figuru, veoma lepo lice i loknastu kosu, koju bi po ceo dan češljao i negovao. Kaže da bi rado imao konjića. Timariti i čistiti konja, da bi zatim izjahao na njemu, to je njegov najomiljeniji san. Njegove umne sposobnosti nisu naročite. Ne poseduje nimalo oštroumnosti, a o tananosti ili nečem sličnom u njegovom slučaju nema ni govora. Pa ipak, nije uopšte glup, možda ograničen, ali tu reč nerado uzimam u usta kada govorim o svojim drugarima. To što sam najpametniji među njima, to možda i nije tako velika sreća. Kakva korist čoveku od misli i ideja,

ako on, kao ja, ima osećaj da ne zna šta s njima? Molim lepo. Ne, ne, pokušaću da ostanem bistar, ali neću da budem nadmen, niti da se ikada osećam boljim od svoje okoline. Šilinski će imati sreće u životu. Žene će ga voleti, baš tako i izgleda, kao budući ljubimac žena. Ima pomalo smeđ, nekako plemenit ten i srnaste, stidljive oči. Predivne oči. Celim svojim bićem bi hladno mogao da bude mladi provincijski plemić. Njegovo ponašanje budi sećanje na seosko imanje, gde se gradsko i seosko, fino i grubo, stapaju u ljupko, snažno ljudsko obrazovanje. Rado dokono šeta i često se smuca po najživljim ulicama, neretko mu pravim društvo, na užas Krausa, koji dokonost mrzi, proganja i prezire. „Jeste li opet bili na zabavi? A?“, tako nas uvek dočekuje kada sa vratimo kući. O Krausu ću mnogo morati da pričam. On je najbolji i najvredniji među nama štićenicima, a dobrota i poštenje su tako neiscrpne i nemerljive oblasti. Ništa ne može tako duboko da me uzbudi kao slika i prilika dobrote i čestitosti. Nešto podlo i zlo se brzo otkrije, ali naučiti nešto od dobrog i plemenitog, to je tako teško, mada istovremeno i primamljivo. Ne, mane mene interesuju, mnogo manje od vrlina. Zato ću morati da opišem Krausa, a to nije baš lako. Prenemaganje? Od kada? Nadam se da nije.

Sad svaki dan odlazim u robnu kuću, da pitam jesu li moje fotografije već gotove. Svaki put imam priliku da se liftom vozim do poslednjeg sprata. To mi, nažalost, prija i ide uz mnoge moje gluposti. Dok lift ide, sam sebi se činim detetom svog vremena. Da li je i drugima tako? Još nisam napisao svoju biografiju. Malo se ženiram da o svojoj prošlosti napišem čistu istinu. Kraus me iz dana u dan gleda sve prekornije. To mi veoma odgovara. Prija mi da osobe koje volim vidim pomalo ljute. Ništa mi nije prijatnije nego kada ljudima koje sam zatvorio u svoje srce pružam pogrešnu sliku o sebi. To je možda nepravedno, ali je smelo, dakle, isplati se. Osim toga, to kao da kod mene pomalo prelazi u bolest. Tako, na primer, zamišljam, kao nešto neverovatno lepo, da sam umro, u užasnom saznanju da su svi meni najdraži na svetu povređeni i puni lošeg mišljenja o meni. To neće niko razumeti ili će razumeti samo onaj ko u prkosu može da oseti jezivu lepotu. Bedno poginuti zbog neke budalaštine ili gluposti. Da li tome treba težiti? Ne, sigurno, ne. Ali sve to su gluposti najgore vrste. Setio sam se nečega i sada ne

znam zbog čega, imam potrebu da to saopštim. Pre nekoliko nedelja, ili dana, imao sam još deset maraka Sada sam potrošio tih deset maraka. Jednog dana sam ušao u restoran sa ženskom poslugom. Nešto me neodoljivo vuklo unutra. Neka devojka je iskočila pred mene i prisilila me da sednem na kauč. Napola sam naslućivao kako bi sve to moglo da se završi. Branio sam se, ali ne baš s mnogo volje. Bilo mi je svejedno, mada ne baš sasvim. Osećao sam neverovatno zadovoljstvo da pred devojkom glumim otmenog, nadmenog gospodina. Bili smo sasvim sami i radili smo najdraže gluposti. Pili smo. Iznova je odlazila do sanki da bi donela još pića. Pokazala mi je svoju dražesnu podvezicu i dodirnuo sam je usnama. Ah, kako su ljudi glupi. Neprestano je ustajala i odlazila po još pića. Tako hitro. Naime, htela je da od glupog momčića brzo zaradi lepu sumu novca. To mi je bilo jasno, ali upravo mi se dopadalo što me smatra glupim. Kakva neobična pokvarenost: tajno se radovati što sam možeš da gledaš kako te potkradaju. Pa, ipak sve mi je delovalo čarobno. Sve oko mene je umiralo uz umiljatu, prijatnu, prisnu muziku Devojka je bila Poljakinja, vitka, gipka i tako zanosno grešna. Pomislih: „Odoše mojih deset maraka.“ Sada sam je ljubio. Rekla je: „Reci, ko si ti? Ponašaš se kao plemić. Nikako nisam mogao da se nadišem njenih mirisa. Primetila je to i činilo joj se otmenim. Stvarno: kakva su to ljudi stvorenja kada bez osećaja za ljubav i lepotu mogu da idu na mesta gde ono što čini raskalašnost može samo zanos da opravda. Slagao sam je da sam štalski momak. Rekla je: „O ne, nisi, tvoje ponašanje je otmeno. Ulepšaj mi dan. I učinio sam ono što na takvim mestima zovu „ulepšati dan“, odnosno, ona mi je kroz smeh i šalu i poljupce objasnila, i učinio sam to. Minut kasnije našao sam se na ulici na koju je padao mrak, opelješeno do poslednje pare. Kako mi se to sada čini? Ne znam Samo jedno mi je jasno: moram ponovo da dođem do nekog novca. Ali kako?

Skoro svakog jutra između mene i Krausa dolazi do tihog duela rečima. Kraus je ubeđen da treba da me podstiče na rad. Moguće je da se ne vara kada pretpostavlja da nerado ustajem rano. Ipak, rado ustajem iz kreveta, ali opet smatram divnim da ležim malo duže nego što bi trebalo. Nešto što ne treba činiti ponekad je tako privlačno, da čovek jednostavno ne može drugačije nego da baš to

uradi. Zbog toga iz sveg srca obožavam svaku vrstu prisile, jer ona dozvoljava da se radujemo zabranjenom. Kada svetom ne bi vladale zapovesti, moranja, umro bih, skapao, precrkao od dosade. Mene samo treba nagnati, prisiliti, staviti pod starateljstvo. To mi prija. Na kraju, ipak ja odlučujem, sam. Tmurni zakon naboranog čela uvek pretvaram u blagi bes, kasnije se trudim da ga stišam. Kraus je zastupnik svih postojećih propisa, ovde, u Benjamenti, i logično je da najboljeg stalno izazivam na duel. Obožavam da se prepirem. Razboleo bih se kada ne bih mogao da se prepirem, a za prepirku i izazivanje Kraus je izuzetno prikladan. Uvek je u pravu: „Hoćeš li napokon ustati, lenja krpo!“ A ja nikada nisam u pravu: „Da, da, čekaj. Evo me.“ Za onoga ko nije u pravu dovoljno je drsko da onoga, ko je u pravu, neprestano poziva na strpljenje. Biti u pravu, znači žustrinu, ne biti u pravu znači šepuriti se ponosnim, frivolnim nemarom. Onaj koji strasno želi dobro (Kraus), uvek podleže onome (dakle, meni), kome dobro i podsticajno nisu baš najvažniji. Trijumfujem, jer još ležim u krevetu, a Kraus se trese od besa, uzaludno kuca na vrata, galami i viče: „Ustani već jednom, Jakobe! Hajde! Bože, kakva si ti lenština.“ Ko ume da se ljuti, ah, kako mi je samo takav simpatičan. Kraus se ljuti svakom prilikom. To je lepo, puno humora, tako plemenito. I nas dvojica idemo jedno uz drugo. Uz uzbuđenog uvek mora da ide grešnik, jer inače bi tu nešto nedostajalo. Kada napokon ustanem, stojim kao da ne znam kuda bih. „Sad još stoji i prodaje zjale, umesto da požuri“, kaže. Kako je to divno. Mrmljanje gundala mi zvuči lepše od žuborenja šumskog potoka koji bleskavo svetluca pod suncem najlepšeg nedeljnog prepodneva. Ljudi, ljudi, samo ljudi! Da, lepo to osećam: volim ljude. Njihove ludosti i nagla razdražljivost draži su mi i vredniji od najlepših prirodnih čuda. Mi, štićenici, moramo svakog jutra, rano, pre nego što gospoda ustanu, da pospremimo učionicu i kancelariju. To obavljamo po dvojica naizmenično. „Ustaj. Hoćeš li već jednom?“ Ili: „Sada mi je već dosta.“ Ili: „Ustaj, ustaj. Vreme je. Već odavno je trebalo da završiš s čišćenjem.“ Kako je to samo zabavno. A Kraus, neprekidno ljuti Kraus, kako mi je mio.

Moram još jednom da se vratim na sam početak, na prvi dan. U pauzi nastave Šaht i Šilinski, koje tada još nisam poznavao, skoknuli su do kuhinje, i u učionicu doneli doručak, serviran na tanjiru. I meni

je dato nešto za jelo, ali nisam bio pri apetitu, ništa nisam moga ni da pipnem. „Moraš da jedeš“, reče mi Šaht, a Kraus je dodao: „Sve što je na tanjiru mora da se pojede. Do poslednje mrvice. Razumeš?“ Sećam se koliko su me neprijatno dirnule te reči. Pokušao sam da jedem, ali sam s gađenjem više od pola ostavio na tanjiru. Kraus se probio do mene, dostojanstveno me potapšao po ramenu i rekao: „Novajlijo, kada si već došao, znaj, ovde pravila nalažu da se jede, ako ima šta. Nadmen si, ali sačekaj, presešće ti nadmenost. Da li hleb s buterom i salamom možeš da nađeš na ulici? Molim? Samo budi miran i lepo sačekaj, možda ćeš još i dobiti apetit. U svakom slučaju, poješćeš ovo što leži na tanjiru, razumeš. I da znaš, bez pogovora, u institutu Benjamenta se ne trpe ostaci hrane po tanjirima. Hajde, jedi. Brzo. Ne oklevaj i ne pravi se lažno fin. Finoća će te brzo proći, veruj mi. Nemaš apetit, kažeš? A ja ti savetujem da ga dobiješ. Nemaš apetit zbog nadmenosti, to je. Daj. Ovoga puta ću ti pomoći da pojedeš svoj deo, iako je to potpuno u suprotnosti s pravilima. Tako. Vidiš da to može da se jede? A ovo? I ovo? Mogu ti reći da je to bio pravi zalogaj.“ Kako mi je sve to samo bilo neprijatno. Imao sam jaku odbojnost prema dečacima koji jedu, a danas? Danas sve počistim bolje od svih štićenika. Čak se svaki put radujem lepo zgotovljenoj, skromnoj hrani, i nikada mi u životu ne bi palo na pamet da je prezirem. Da, na početku sam bio nadmen i sujetan, povređen, ne znam ni sam zbog čega, ponižen ne znam više na koji način. Jednostavno, sve mi je bilo potpuno novo i stoga neprijateljsko, a osim toga bio sam i izrazito glupav. I danas sam još glup, ali na fini, prijatniji način. A način je bitan za sve. Neko može da bude bezgranično šašav i bez znanja: ako ume malo da se ponaša, pokorava i prilagođava još nije izgubljen; taj će već pronaći svoj put kroz život, možda i bolje od pametnog i učenog. Način: da, da.

Kraus je imao težak život, još pre nego što je došao ovde. On i njegov otac, mornar, plovili su po Elbi, uzduž i popreko, na velikim šlepovima sa ugljem. Morao je naporno, vrlo teško da radi, sve dok se nije razboleo. Sada želi da postane sluga, pravi sluga nekom gospodinu, a za to kao da je rođen sa svim svojim dobrodušnim osobinama. Biće izvanredan sluga, jer ne samo da njegova spoljašnjost ide uz taj poziv poniznosti i predusretljivosti, ne, i duša,

njegova priroda, celokupno biće mog drugara poseduje, u najboljem smislu te reči, nešto što ide uz sluge. Služiti! Samo da Kraus nađe nekog pristojnog gazdu, to mu od srca želim. Jer ima gospodara ili gazda, ukratko, nadređenih, koji uopšte ne vole i ne žele da budu savršeno posluženi, koji uopšte ne zaslužuju prave usluge sluge. Kraus poseduje stil i stvarno zaslužuje nekog grofa, odnosno, istinski pravog, pravog gospodina. Krausa ne treba pustiti da radi kao neki jednostavni kmet ili radnik. Ume da se postavi. Njegovo lice je kao stvoreno da nagovesti bilo kakav ton ili manir, a na njegovo držanje i ponašanje onaj koji želi da ga unajmi može samo biti ponosan. Unajmi? Da, tako se kaže. I Krausa će jednog dana neko unajmiti, ili će nekome biti iznajmljen. I on se tome raduje i zato tako vredno svojom pomalo tvrdom glavom bifla francuski. Postoji nešto što ga brine. Naime, kod brijača je, kako kaže, zaradio pomalo ružnu oznaku, venac crvenkastih malih izraslina, ukratko tačkice, još kraće i direktnije – bubuljice. Pa dobro, to jeste zlo, posebno ako želi da ode kod nekog otmenog i stvarno pristojnog gospodina. Šta da se radi? Jadni Kraus! Mene, na primer, tačke koje ga ruže ni najmanje ne bi sprečile da ga poljubim, kada bi došlo do toga. Ozbiljno: zaista ne, jer ja ih više i ne primećujem, uopšte ne vidim da je ružan. Vidim samo njegovu dobru dušu na njegovom licu, a duša je ono što vredi. Ali, budući gospodar i gazda svakako će na to drugačije gledati, i zato Kraus stavlja kreme na svoje ružne rane koje ga unakazuju. I ne iz sujete, već da bi pratio tok zarastanja, često koristi ogledalo. Da nije mene, taj nikada ne bi koristio ogledalo, jer na svetu nema osobe koja je manje sujeta, manje nadmena. Gospodin Benjamenta, koji se uvek interesuje za Krausa, često se raspituje za zlo koje ga je pogodilo i kako napreduje očekivano otklanjanje istog. Kraus bi uskoro trebalo da zakorači u život i nađe gazdu. Plaši me njegov odlazak iz škole. Ali, on neće tako brzo otići. Čini mi se da će još dugo lečiti svoje lice, što mu svakako ne želim, a i želim. Tako će mi mnogo nedostajati ako ode. Ima još vremena da nađe gospodara, koji neće umeti da ceni njegove kvalitete, a ja ću prerano morati da ostanem bez čoveka koga toliko volim, a da on to i ne zna.

Sve ovo pišem najčešće uveče, uz lampu, za velikim stolom, za kojim mi štíćenici tako često, tupo ili manje tupo moramo da sedimo. Kraus je ponekad veoma znatiželjan i gleda preko mog ramena.

Jednom sam ga opomenuo: „Reci mi, molim te, od kada se ti to zanimaš za stvari koje te se ne tiču?“ Bio je veoma ljut, kao i svako koga uhvate na tajnoj stazi radoznalosti. Ponekad do duboko u noć sedim sasvim sam na klupi u parku. Upaljene su ulične lampe, užarena električna svetlost se kroz lišće i granje sliva na tlo. Sve je vrelo i obećava neobične tajnovitosti. Ljudi šetaju. Čuju se glasovi. Pođem kući i zateknem zaključanu kapiju. „Šaht“, dozivam tiho, i drug mi, kao što smo se dogovorili, baca ključ u dvorište. Na prstima se ušunjam u sobu, jer nije dozvoljeno duže odsustvovanje, i legnem u krevet. A onda sanjam. Često sanjam užasne stvari. Tako sam jedne noći sanjao da sam mamu, voljenu i daleku, udario u lice. Kako sam samo vrisnuo i odmah se probudio. Bol zbog odvratnog zamišljenog postupka izbacio me je iz kreveta. Uhvatio sam je za njene, poštovanja vredne sede kose i bacio sveticu na pod. O, samo ne misliti na to. Suze kao sečiva liju iz njenih materinskih očiju. Još se dobro sećam kako joj je bol zgrčio i izobličio usta, dok je nju celu obuzimao i kako je zatim, njena glava klonula. Ali, zbog čega ponovo prizivam te slike? Sutra ću konačno morati da napišem biografiju, u suprotnom, moram biti svestan opasnosti da ću morati da otrpim ljutita prebacivanja. Uveče, oko devet sati, svi mi, dečaci, pevamo kraću uspavanku. Stanemo u polukrug blizu vrata koja vode u unutrašnje prostorije, a onda se ona otvore, na pragu se pojavi gospođica Benjamenta, sva u belom, obučena u prijatnu, dugu haljinu, kaže nam „laku noć momci“, naredi nam da idemo na spavanje i opomene nas da budemo tihi. Zatim Kraus gasi lampu u učionici i od tog trenutka više ne sme da se čuje ni najtiši ton. Svako od nas mora na prstima da hoda i sprema se za krevet. Sve to je veoma neobično. A gde spavaju Benjamente?

Dok nam govori laku noć, gospođica izgleda kao neki anđeo. Kako je samo poštujem. Uveče se gospodin upravnik uopšte i ne pojavljuje. Pitanje je da li je to neobično ili ne, ali u svakom slučaju je uočljivo.

Čini se da je institut Benjamenta nekada bio na mnogo boljem glasu i imao više šticećenika. Na jednom od četiri zida naše učionice visi velika fotografija na kojoj se vidi veliki broj momaka koji su bili polaznici neke od prethodnih školskih godina. Naša učionica je inače veoma skromno opremljena. Osim dugačkog stola, nekih deset do

dvanaest stolica, jednog velikog plakara, jednog manjeg pomoćnog stola, drugog, manjeg plakara, jednog starog kofera i nekoliko drugih nebitnih predmeta u njoj nema posebnog nameštaja. Iznad vrata koja vode u tajanstveni, nepoznati svet unutrašnjih odaja, visi kao zidni ukras jedna poprilično dosadna sablja sa koricama poprečno položenim na nju. Iznad toga, kao kruna, visi šlem. Ova dekoracija deluje kao neki znak ili dokaz pravila koja ovde važe. Što se mene tiče, ja ove ukrase, najverovatnije kupljene kod staretinara, ne bih uzeo ni kada bi mi ih neko poklonio. Svakih četrnaest dana sablja i šlem se skidaju zbog čišćenja, što se može smatrati veoma ljupkim, iako izrazito glupim poslom. Pored ovog ukrasa u učionici vise još i slike umrlog carskog para. Stari car deluje izrazito miroljubivo, a carica majčinski jednostavno. Mi, šticećenici, često čistimo i peremo učionicu sapunom i toplom vodom, tako da se posle toga sve sija i miriše na čisto. Sve moramo sami i svako od nas za taj posao sobarice nosi kecelju, a sa njom, koja u sebi ima nešto izrazito žensko, svi, bez izuzetka, delujemo smešno. Ali, lepo se zabavimo. Pod biva radosno poliran, a predmeti, čak i u kuhinji, trljani do sjaja, za šta nam na raspolaganju stoje krpe i dovoljno sredstava za čišćenje, sto i stolice se polivaju vodom, kvake glancaju, prozorska okna peru, svako ima svoj mali zadatak, svako nešto obavlja. Tih dana kada se čisti, polira i pere, podsećamo na dobre patuljke, koji su, kao što je poznato, sve radili iz čiste, natprirodne dobrote. Ono što mi, šticećenici, radimo, radimo jer to moramo, a zašto moramo, to niko od nas ne zna tačno. Poslušni smo i uopšte ne razmišljamo šta će jednom biti od sve te slepe poslušnosti i izvršavamo sve zadatke, bez obzira da li je pravedno što sami moramo da ih obavimo. Jednog takvog dana, prišao mi je Tremala, jedan od drugara, najstariji od svih, s ružnom šalom. Prikrao mi se tiho s leđa i uhvatio me odvratnom rukom (ruke koje to čine, grube su i odurne) za intimni deo tela, s namerom da mi učini nisku blagodet sličnu životinjskom golicanju. Naglo sam se okrenuo i bacio zlikovca na pod. Ja inače nisam jak. Tremala je mnogo jači. Ali bes mi je udahnuo nezadrživu snagu. Tremala se podigao, bacio na mene, a upravo tada su se otvorila vrata i na pragu se pojavio gospodin Benjamenta. „Jakobe, klipane!“ viknuo je, „Dolazi ovamo!“ Prišao sam svom upravniku, a on uopšte nije ni pitao ko je započeo tuču, već me je odalamio po

glavi i otišao dalje. Želeo sam da potrčim za njim i da mu odbrusim u lice koliko je nepravedan, ali ipak sam se suzdržao, smirio, pogledao ostale dečake i vratio se poslu. Od tada više ne govorim s Tremalom, a i on mene izbegava, zna zašto. Da li mu je žao i slično, to mi je svejedno. Grubost o kojoj je reč, kako se kaže, odavno je zaboravljena. Tremala je nekada radio na brodu. Pokvaren je, i čini se da ga raduju njegove rđave sklonosti. On je, osim toga, totalno neobrazovan te me uopšte i ne zanima. Prevejan je i istovremeno neverovatno glup: koliko je to nezanimljivo! Ipak, jedno sam naučio od tog Tremale: čovek mora da bude pripravan na sve moguće napade i uvrede.

Često izlazim na ulicu i čini mi se kao da tu živim u nekoj sasvim divljoj, divnoj bajci. Kakva jurnjava i gungula, kakva buka i huk. Kakva vika, lupa, strka i bruj. I kakva gužva. Tik uz kola u pokretu, hodaju ljudi, deca, devojke, muškarci i elegantne žene; starine i bogalji pa čak i oni s zavojem na glavi. I uvek novi ljudi i kola. Kola električnog tramvaja izgledaju kao kutije prepune ljudi kola koja deluju kao neke pokretne kule za osmatranje. Ljudi sede na visoko podignutim sedištimama i voze se iznad svega sto dole hoda, skače ili trči. Mnoštvo ljudi se kreće pojavljuju se novi, i sve dolazi i odlazi, pojavljuje se i gubi i uvek tako iznova. Konjski topot. Prelepi šeširi s ukrasnim perjem klanjaju se iz otvorenih fijakera u prolazu. Cela Evropa je ovamo poslala svoje predstavnike. Otmeno ide tik uz odvratno i loše, ljudi odlaze, ne zna se kuda i već dolaze drugi, a ne zna se odakle. čoveku se čini da to zna i raduje ga napor za odgonetanjem. A sunce sija po svima. Nekome obasjava nos, drugome vrh cipele. Čipke izvire ispod sukanja raskošno omamljujuće. Psići se voze u krilima starih, otmenih žena. Uočljive grudi, sapete u haljine i korsete, jedre, ženske grudi. I ponovo mnogo glupih tompusa u velikom broju muških usana. Pomišljaš na neverovatne ulice, na neviđene, nove predele, takođe prepune ljudi. Gužva je najveća i najgracioznija između šest i osam. U to doba se šeta najfinije društvo. Šta je čovek, zapravo, u toj bujici, u toj šarenoj, beskonačnoj reci ljudi? Ponekad sva ta pokretna lica prekriva žar zalazećeg veernjeg sunca. A kada je tmurno i pada kiša? Onda sve te figure i ja s njima hitro nestanu pod tmurnim velom, baš kao neke lutke iz snova, koje traže, a kako izgleda, skoro nikad ne nalaze

ništa dobro i lepo. Svi ovde traže, svi čeznu za bogatstvom i bajkovitom srećom. Hitaju. Ne, suzdržavaju se, ali žurba, čežnja, bol i nemir sjaje svetlucavo u očima punim požude. A onda se opet sve kua u vrelom podnevnom suncu. Kao da sve spava, kola, konji, točkovi, buka. I ljudi praznih pogleda. Visoke kuće, koje deluju večno, kao da sanjaju. Devojke jure. Paketi promiču. Čovek poželi da se baci nekome oko vrata Kad dođem kući zateknem Krausa kako sedi, on odmah počne da me ismejara. Kažem mu da je potrebno upoznati svet. „Upoznati svet?“ kaže, kao da je utonuo u duboke misli. I smeška se prezrivo.

Posle otprilike četrnaest dana od mog dolaska pojavio se Hanc u našim prostorijama. Hanc je pravo seljace kakvo je prikazano u Grimovim bajkama. Dolazi iz dubin Meklenburga, miriše na cvetne, bujne livade, na štalu i salaš. Vitak, grub i koščat, kakav je, govori predivnim, komotnim seljačkim jezikom, koji mi se dopada, ako se potrudim da zapušim nozdrve. Ne, ne zato što bi možda Hanc neprijatno mirisao ili isparavao. A ipak se zatvaraju neki osetljivi nosevi, što se mene tiče, umni, prefinjeni, ili bilo koji, čime ne zelim da vređam dobrog Hanca. On i ne primećuje tako nesto, taj provincijalac posmatra, sluša i oseća isuviše zdravo i prosto. Nešto kao i sama Zemlja, njene brazde i krivine, tako izgleda i ovaj momak, ako se čovek udubi u njegov izgled, ali nije ni potrebno mnogo se udubljavati. Hanc ne podstiče nikakvu misaonu dubinu. Nisam ravnodušan prema njemu sasvim sigurno, ali, kako bih rekao, nekako mi je lak i dalek. Ljudi ga ne shvataju ozbiljno, jer na njemu nema ničega što bi bilo teško podneti ili što budi osećanja. Grimovski seoski dečko. Nešto prastaro, nemačko i prijatno, razumljivo i bitno na prvi, površan pogled. Lepo je takvome biti dobar drug. Hanc će u svom kasnijem životu umeti teško da radi, a da pri tome ne uzdiše. Taj izvesno neće ni primećivati napor, brige i nedaće. Puca od snage i zdravlja. Uz to nije ni ružan. Uopšte: gotovo da mogu da se smejem i sebi samom: u svemu i svakome nalazim ponešto tričavo-lepo. Sve ih tako rado podnosim, moje štice, školarce.

Jesam li od rođenja gradsko dete? Vrlo moguće. Ništa ne može da me zaslepi ili iznenadi. Nešto neizrecivo hladno postoji u meni, uprkos uzbuđenjima koja mogu da me spopadnu. Sa provincijom sam raskrstio za šest dana. Odrastao sam, uostalom, iskreno

govoreći, u jednom sasvim malom, malecnom svetskom gradu. Gradski duh i osećaj usisao sam s majčinim mlekom. Još kao dete sam video pijane, raspevane radnike kako tumaraju po ulicama. Priroda mi je još kao sasvim malom delovala kao nešto nebeski daleko. Zato mogu da se odreknem prirode. Zar čovek ne mora da se odrekne i Boga? Biti svestan da je dobro, čisto i uzvišeno skriveno negde u magli, i duboko, sasvim, sasvim neprimetno ga poštovati i obožavati, uz neki suzdržan i tihi plam: na to sam naviknut. Jednom sam, kao dete, video mrtvog fabričkog radnika kako izboden nožem, sav u krvi, leži mrtav uz neki zid. A jednom drugom prilikom, još u doba Ravašol, mladi su govorili da će i kod nas uskoro padati bombe itd. Stara vremena. Hteo sam da govorim o nečemu sasvim drugom, naime, o mom drugaru Peteru, kraki. Taj izduženi dečak je veoma čudan, dolazi iz Teplinca u Češkoj i govori slovenski i nemački. Otac mu je žandar, a on je u nekoj užari učio trgovački zanat, ali čini se da je tamo glumio neznaicu, nesposobnjakovića i nevaljalca, što se meni, lično, čini veoma ljupkim. Kaže da, ako ustreba, zna i mađarski i poljski. Ali ovde niko to od njega ne traži. Koliko samo jezika govori! Peter je sasvim sigurno najgluplji i najnesposobniji od svih nas štićenika, što ga u mojim nemerodavnim očima uzdiže i odlikuje, jer meni su glupi neverovatno dragi. Mrzim one koji sve žele da shvate, one koji se ističu znanjem i duhom i prave se važnima. Prevejane i dovitljive osobe neizrecivo su mi odvratne. Kako je samo, u tom pogledu, Peter sladak. Već je i ta njegova visina, lomljiva visina, lepa, ali je još mnogo lepša dobrota koja ga stalno tera da izigrava kavaljera i da deluje kao plemenita i elegantna landara. Da pukneš od smeha. Stalno priča o doživljajima koje najverovatnije nije doživeo. Ipak, jedno je tačno: Peter ima najotmeniji i najukrašeniji štap za šetnju na svetu. I zato se s njim uvek šetka najprometnijim ulicama. Jednom sam ga sreo u F... ulici. Ta ulica je u žiži ovdašnjeg velegradskog života. Već iz velike udaljenosti mi maše rukom, klima glavom i klati svoj štap. Zatim, kada sam već u njegovoj blizini, posmatra me očinski brižno, kao da želi da kaže: „Šta, i ti si ovde? Jakobe, Jakobe, to još nije za tebe.“ A onda se oprašta od mene kao neka svetska veličina, kao urednik važnih novina, čije skupoceno vreme nije za bacanje. I gledam kako se njegov okrugli, glupi, slatki šeširić

gubi u mnoštvu drugih glava i šešira. Izgubio se, kako se to kaže, u masi. Peter apsolutno ništa ne uči, iako je već smešno koliko mu je obrazovanje neophodno, on kao da se upisao u institut Benjamenta samo da bi ovde prosipao predivne gluposti. Možda će ovde još više zaglupeti, ko kaže da glupost ne bi mogla i da se razvija? Ja sam, na primer, uveren da će Peter u životu imati neverovatno mnogo uspeha, i čudno: ja mu to želim. Otići ću i korak dalje. Čini mi se, a to je vrlo utešno, osvežavajuće i prijatno, da ću kasnije dobiti takvog gospodara, gazdu i pretpostavljenog, kao što je Peter, jer su takvi, glupi, kao što je on, kao stvoreni za avanzovanje, napredovanje, za lagodan život i komandovanje, a oni, u izvesnom smislu promućurni, kao što sam ja, takvi će dozvoliti da sve dobro što poseduju procveta i dođe do izražaja u službi drugih. Ja, ja ću biti nešto sasvim nevažno i sitno. Osećaj koji mi to govori, jednak je kompletnoj, nepobitnoj činjenici. Bože, ja i pored toga imam toliko hrabrosti za život? Šta je sa mnom? Često se pomalo plašim samog sebe, ali ne za dugo. Ne, ne, verujem sebi. Zar upravo to nije smešno?

Za mog druga Fuksa imam samo jedan jedini izraz: Fuks je pogrešio, Fuks je na stranputici. Govori kao rasklimana vodenica i ponaša se kao neka velika neobičnost, izvajana u ljudski oblik. Znati nešto o Fuksu, to je neprijatan, ružan, potpuno beskoristan teret. Za takve mangupe valja znati, da bi ih prezirali; a pošto ljudi nerado bilo šta preziru, stvar se zaboravlja ili previđa. Stvar, da, to je on. O Bože, zar moram danas da budem pogan? Gotovo da zbog toga mrzim sam sebe. Napred, ka nečem lepšem. Gospodina Benjamentu viđam veoma retko. Ponekad uđem u kancelariju, poklonim se do zemlje, kažem „Dobar dan, gospodine upravniče“ i pitam da li smem da izađem u grad. „Jesi li napisao svoju biografiju? Molim?“ bivam upitan. Odgovaram: „Još ne. Ali napisaću je.“ Gospodin Benjamenta mi priđe, odnosno, priđe do šaltera, na kojem stojim i prinese mi ogromnu pesnicu pod nos. „Bićeš tačan, momče, ili ... znaš, šta ona može.“ Shvatam, ponovo se klanjam i nestajem. Čudno je koliko mi zadovoljstva pričinjava da izazivam agresivne osobe do ivice brutalnosti. Da li je to moja želja da me gospodine Benjamenta izmlati? Da li u meni žive bestidni instinkti? Sve, sve, ak o najniže i nedostojno je moguće. Pa dobro, uskoro ću napisati biografiju. Meni je gospodin Benjamenta lep. Predivna, smeđa

brada? Ja sam kreten. Ne, ništa na gospodinu upravniku nije lepo, ništa nije predivno, ali se oseća da je imao težak život i da je trpeo udarce sudbine, i upravo to čovečno, to gotovo božansko, jeste ono što ga čini lepim. Pravi ljudi i muškarci nisu nikad vidno lepi. Čovek koji nosi stvarno lepu bradu je operiski pevač ili dobro plaćeni šef odeljenja neke robne kuće. Po pravilu su lepi muškarci oni koji to stvarno nisu. Ipak, ima izuzetaka, i muške lepote ispunjene vrlinama. Lice gospodina Benjamente i njegove ruke (koje sam već imao prilike da osetim) imaju sličnosti s čvornovitim korenjem, koje je u nekom tužnom trenutku moralo da istrpi svakoake nemilosrdne udarce sekire. Da sam dama, nobles i otmenog ponašanja, umeo bih da cenim muškarce kao što je ovaj, naoko tako jadan, upravitelj instituta, ali mi se čini da se gospodin Benjamenta ne kreće u društvu. U stvari, stalno sedi kod kuće, na neki način se, nesumnjivo, krije, povlači se u „usamljenost“, i stvarno, mora da taj, izvesno plemeniti i mudri čovek životari užasno usamljenički. Mora da su nekakvi događaji na taj karakter ostavili duboki, možda čak razarajući utisak, ali šta se tu može? Šta jedan štićenik instituta Benjamenta, šta – šta jedan takav može da zna? Ja bar neprestano istražujem. Da bih tragao, ni zbog čega drugog, često ulazim u kancelariju i postavljam lakonska pitanja kao što je ovo: „Mogu li da idem u grad, gospodine upravniče?“ Da, taj čovek me je obuzeo, zanima me. I učitelji izazivaju moje interesovanje. Da, i zato, da bih nešto saznao od tog tajnovitog čoveka, izazivam ga, kako bih ga naveo na neku neopreznu opasku. Kakva je šteta ako me udari? Moja želja za iskustvom prerasta u predivnu pasiju, a bol, koju mi nanosi gnev tog čudnog čoveka, nije ništa naspram neizdržive želje da ga navedem da mi se bar malo ispovedi. O, sanjam to – predivno, predivno – uživati poverenje tog čoveka. No, ipak će još potrajati, ali verujem, spremam se, da konačno prodrem u tajnu Benjamente. Tajne nagoveštavaju neizdržljivu magiju, mirišu na nešto sasvim, sasvim lepo. Ko zna, ko zna. Ah...

Obožavam buku i neprestanu živost velegrada. Ono što se neprestano kreće, podstiče čoveka. Tako, na primer, kada neki džeparoš vidi sve te užurbane ljude u pokretu, nasvesno bi morao da pomisli kako je on pravi nevaljalac, a ta prijatno-pokretna slika može da navede njegovo propalo, pokvareno biće da se popravi.

Hvalisavac će verovatno postati nešto skromniji i oprezniji, kada ugleda sve te stvaralačke sile, a neotesanac će, kada mu za oko zapne uglađenost mnogih, pomisliti kako je on samo užasan jadnik i kako njegova nadmenost i umišljenost nemaju nikakvog smisla. Velegrad vaspitava, obrazuje, i to kroz primere, a ne suvoparnim, knjižskim teoremama. Nema ničeg profesorskog, a to godi: nagomilavanje znanja vrednog obeshrabruje. Ovde ima još mnogo toga što podstiče, podržava i pomaže. Teško da sve to može da se ispriča! Kako je samo teško dati lepom i dobrom životan izraz. Ovde je čovek već zadovoljan i skromnim životom, uvek je pomalo zahvalan trudeći se, žureći se. Ko ovde ima vremena na pretek, ne ume da ga ceni i pravi je glupavi nezahvalnik. U velegradu i poslednji potrčko oseća da vreme nešto znači, čak i prodavac novina ne bi da dangubi. A onda ono divno, živopisno i poetsko! Ljudi žure i kao da su odsutni. No, to nešto znači, to podstiče, živahno pokreće duh. Dok čovek oklevajući stoji, već stotine i stotine drugih prolaze kroz njegovu glavu i pogled, a to samo jasno pokazuje koliko toga nemarno propušta i odgađa iz lenjosti. Ovde u principu svi žure, jer ih svakog trenutka spopada misao da negde mogu nešto da izbore i ušićare. Život dobija razdražljiv dah. Bolovi i rane postaju dublji, radost veća i duža nego drugde, jer ko se ovde raduje čini se da je to zaslužio samo ljutim, poštenim radom i trudom. Onda su tu opet bašte koje mirno i izgubljeno leže iza ukrasnih ograda, kao skriveni ćoškovi u engleskim parkovima. Tik uz njih su buka i huk poslovne gužve, kao da u životu nikada nije bilo lepih pejzaža ni sanjarenja. Vozovi tutnje preko drhtavih mostova. S večeri svetlucaju bajkovito bogati i elegantni izlozi, a pored izloženog, primamljivog, industrijskog bogatstva, valjaju se reke, redovi talasi ljudi. Da, sve to mi se čini dobrim i velikim. Čovek samo dobija zadesi li se usred tog vrtloga i vrenja. Oseća nešto dobro u nogama, rukama i u grudima, ako se potrudi da se vešto i bez mnogo razmišljanja provuče kroz sav taj živahni cirkus. Tu se izjutra čini da sve nanovo oživi, a da s večeri sve tone u divlji zagrljaj, novog, do tada nepoznatog sanjarenja. Veoma poetski. Gospođica Benjamenta bi me lepo izgrdila kada bi pročitala ovo što pišem. A o Krausu i da ne govorim, taj između sela i grada ne pravi tako strasnu razliku. Kraus kao prvo vidi ljude kao drugo obaveze a kao treće moguću ušteđevinu koju će

moći, kako smatra, da stekne, da bi je poslao svojoj majci Kraus redovno piše kući. Ima koliko jednostavan, toliko i čist ljudski lik. Velegradska gužva sa svim svojim mnoštvom ludih, svetlucavih obećanja, njega ostavlja potpuno hladnim. Kakva čestita, nežna, postojana duša.

Gotove su napokon i moje fotografije. Na stvarno vrlo uspevoj slici gledam veoma, veoma energično u svet. Kraus pokušava da me nervira i kaže da izgledam kao Jevrejin. Ipak, ipak se pomalo smeška. „Kraus, kažem, molim te imaj u vidu da su i Jevreji ljudi.“ Raspravljamo o vrednostima i manama Jevreja i pri tome se predivno zabavljamo. Iznenaden sam njegovom pameću. „Jevreji imaju para“ kaže. Ja klimam glavom i slažem se, ali dodajem: „Pare čine ljude Jevrejima. Siromašan Jevrejin nije Jevrejin dok su bogati hrišćani najgori Jevreji.“ Klima glavom. Napokon, napokon sam uspeo da se Kraus sa mnom složi. Ali on se opet ljuti i veoma ozbiljno kaže: „Ne brbljaj. Šta ti treba ta priča o Jevrejima i hrišćanima. To nije tačno. Postoje dobri i loši ljudi. To je to. I šta misliš Jakobe? Kojoj sorti ti pripadaš?“ Sada započinje duga diskusija O Kraus rado sa mnom razgovara, to znam. Dobra, fina duša. Samo to ne želi da prizna. Kako samo volim ljude koji nerado priznaju. Kraus je od karaktera: to se jasno oseća. Napisao sam i biografiju, ali sam je opet pocepao. Gospođica Benjamenta me je juče opomenula da budem pažljiviji i poslušniji. Imam najlepše mišljenje o poslušnosti i pažljivosti, i čudno: ponekad ne izdržim Pun sam vrlina u mislima, ali kada je stvarno potrebno pokazati vrline? Šta onda? Pa, jeste, onda je to nešto sasvim drugo onda čovek omane, onda je neraspoložen. Osim toga, nevaspitan sam. Obožavam riterstvo i ljubaznost, ali kada treba požuriti pred učiteljicu i otvoriti joj vrata, ko je onda prostak koji ostaje da sedi? A ko poleti kao vetar da bi pokazao svoje vaspitanje? Pa, Kraus. Kraus je pravi riter od glave do pete. Njemu je pre mesto u srednjem veku i velika je šteta što mu na raspolaganju nije dvanaesti vek. On otelovljuje vernost, uslužnost i čistu nenametljivu predusretljivost. O ženama ne razmišlja, samo ih poštuje. Ko hitro kao veverica odmah dodaje gospođici sve što joj slučajno padne na pod? Ko otrči do prodavnice? Ko učiteljici nosi torbu s pijace? Ko čisti kuhinju i stepenište, a da mu nije naređeno? Ko to sve čini i ne traži da mu

kažu hvala? Ko je tako divan, tako samozadovoljan? Kako se zove? Ah, već znam. Ponekad poželim da me taj Kraus izmlati. Ali to, osobe kao što je on ne umeju da urade. Kraus želi samo dobro i ispravno. Ne preterujem. Nikada nema zlih namera. Njegove oči su zastrašujuće dobre. Takav čovek, šta takav uopšte traži u ovakvom svetu zasnovanom i prilagođenom frazi, laži i sujeti? Pogleda li čovek Krausa i nesvesno oseti koliko je na ovom svetu skromnost zapostavljena.

Prodao sam svoj sat da bih mogao da kupujem duvan za cigarete. Mogu da živim bez sata, ali ne i bez duvana, to jeste sramotno, ali sam prisiljen. Moram na neki način da dođem do nešto para, u suprotnom će mi ponestati i čistog veša. Čist okovratnik na košulji za mene je potreba. Čovekova sreća i zavisi i ne zavisi od takvih stvari. Sreća? Ne. Ali treba pristojno izgledati. I sama čistoća je sreća. Brbljam. Kako samo mrzim sve te važne reči. Danas je gospođica plakala. Zašto? Usred školskog časa iznenada su joj nagrnule suze na oči. To me je veoma uzбудilo. U svakom slučaju, i dalje ću biti na oprezu. Zadovoljstvo mi je da oslušujem nešto što se ne čuje. Pazim, i to ulepšava život, jer da ne moram da pazim i ne bi bilo života. Jasno je, gospođica Benjamenta ima neku muku i mora da je reč o nečem velikom, jer naša učiteljica inače ume veoma dobro da se suzdrži. Potreban mi je novac. Osim toga, sad sam napisao biografiju. Evo kako glasi:

Biografija

Dolepotpisani, Jakob fon Gunten, sin čestitih roditelja, rođen tog i tog, odrastao tu i tu, postao je štićenik instituta Benjamenta, da bi stekao znanja neophodna za služenje kod bilo koga. Isti se od života ničemu ne nada. Želi da se s njim postupa strogo kako bi osetio šta znači napregnuti sve snage. Jakob fon Gunten ne obećava mnogo, ali će se truditi da bude dobar i čestit. Fon Guntenovi su stara loza. Davnih dana bili su ratnici, ali ih je prošla volja za kavgom i danas su poslanici i trgovci, a najmlađi iz njihove kuće, predmet ovog izveštaja, odlučio je da potpuno odbaci svu gordu tradiciju. Želi da ga život vaspitava, a ne nasledni ili neki plemićki principi. Ipak, on je ponosan, jer mu je nemoguće da porekne urođenu prirodu, ali pod ponosom podrazumeva nešto sasvim novo, u izvesnom smislu, prikladno vremenu u kojem živi. Nada se da je moderan, da je

donekle prikladan za uslužne delatnosti i da nije sasvim glup i beskoristan, u stvari laže, ne samo da se nada, već tvrdi i zna da je tako. Na svoj način je tvrdoglav, jer u njemu još pomalo živi nesputani duh njegovih predaka, ali on moli da ga opomenu kada prkosi, i ako to ne pomogne, da ga kazne, jer veruje da će to biti od koristi. Uostalom, s njim se treba znati ophoditi. Dolepotpisani veruje da ume da se snađe u svakoj situaciji, zato mu je svejedno šta će mu zapovediti da radi, čvrstog je uverenja da će svaki pažljivo obavljeni posao za njega biti veća čast nego da kod kuće dokono i preplašeno sedi u zapećku. Fon Guntenovi ne sede u zapećku. Ako su preci pokorno potpisanog vitlali ritterskim mačem, onda se i njihov potomak samo pokorava tradiciji kada žarko izražava želju da na neki način bude od koristi. Ako se laska njegovoj hrabrosti, i revnosti da služi, tada njegova skromnost ne zna za granice i jednaka je njegovom častoljublju koje mu zapoveda da ne obraća pažnju na osećanja časti koja ga sputavaju i štete mu. Isti je kod kuće premlatio svog učitelja istorije, poštovanog gospodina doktora Merca, sramotno delo zbog kojeg mu je žao. Danas moli Boga da se oholost i nadmenost, koji ga možda delimično još nastanjuju, smrskaju o neumoljivu hrid teškog rada. Škrt je na rečima i nikada neće izbrbljati poverene mu tajne. Ne veruje ni u raj ni u pakao. Zadovoljstvo onog ko ga bude angažovao za njega će biti raj, a pakao tužna suprotnost, mada je on ubeđen da će s njim i onim što on pruža drugi biti zadovoljni. Čvrsta vera daje mu hrabrost da bude ono što jeste.

Jakob fon Gunten

Biografiju sam predao gospodinu upravniku. Pročitao je, čini mi se, čak dva puta, i to pisanije mu se izagleda dopalo, jer se na njegovim usnama pojavilo nešto od nagoveštaja smeška. O sigurno, ja sam svog čoveka pažljivo posmatrao. Malo se nasmešio, to je činjenica. Znači, napokon jedan znak nečeg ljudskog. Šta sve čovek mora da čini ne bi li kod osoba kojima bi rado ljubio ruke makar samo na tren iznudio prijateljski gest. Namerno, namerno sam svoju biografiju napisao tako ponosno i drsko: „Evo ti pa čitaj. A? Zar te ne izaziva da mi je baciš u lice?“ To mi je bila ideja. A on se sasvim mdro i fino nasmešio, taj mudri i fini gospodin upravnik, koga nažalost, nažalost toliko poštujem. A ja sam to primetio. To je moja prva pobeda. Danas

neodložno moram da uradim još nešto. Inače će biti pokvareno slatko veselje. Ali gospođica upravnica plače? Šta je to? Zašto sam tako čudno srećan? Da li sam normalan?

Sada moram da zabeležim nešto što možda budi sumnju. A, ipak, sve što budem rekao je istina. U ovom ogromnom gradu živi moj jedini brat, po mom mišljenju poseban čovek, zove se Johan i on je nešto kao poimence poznati umetnik. O njegovom trenutnom položaju u svetu ne znam ništa određeno, jer sam izbegao da ga posetim. Neću ga posetiti. Ako se sretnemo na ulici i on me prepozna i priđe mi: dobro, onda će mi biti drago da primim njegovu bratsku ruku. Ali takav susret neću inscenirati, nikada. Šta sam ja, a šta je on? Šta je štićenik instituta Benjamenta, znam, tu je sve odmah jasno. Takav sticenik je dobra okruglasta nula, ništa više. Ali šta je trenutno moj brat, to ne mogu da znam. Možda je okružen samim otmenim, obrazovanim ljudima i Bog sam zna kakvim formalnostima, a ja poštujem formalnosti, zato i ne posećujem svog brata, jer moguće je da bi pred mene stupio neki doterani gospodin s usiljenim osmehom. Johana fon Guntena poznajem od ranije. I on je hladno odmeren i proračunat čovek, isto kao ja i svi drugi Guntenovi, ali je mnogo stariji, a razlika u godinama, između dva čoveka, i braće, može da predstavlja nepremostive prepreke. U svakom slučaju, ne dopuštam da mi daje pametne savete, a to je upravo ono čega se plašim da bi on činio kada bi me sreo, jer kada bi me video ovako sirotog i beznačajnog, njega bi, dobro situiranog, mamilo da mi s visine lagano stavi do znanja moj nizak položaj, a to ne bih podneo, obuhvatio bi me ponos Guntenovih i postao bih preterano grub, što bi me kasnije samo još i peklo. Ne, hiljadu puta ne. Šta? Od brata, od iste krvi prihvatati milost? Žao mi je. To je nemoguće. Zamišljam da je veoma otmen, da puši najbolje tompuse na svetu, da leži na jastucima i tepisima građanske udobnosti. I šta? Da, sada je u mem nesto negrađansko, nešto skroz-naskroz suprotno prijatnom, a moj gospodin brat je možda okružen predivnim i najlepsim svetskim uljudnostima. Odlučio sam: nećemo se videti, možda nikada! Za to nema ni potrebe. Nema potrebe? Dobro, ostavimo se toga. Kakav sam ja samo tikvan, ovde govorim kao časna gomila učitelja – u množini. Mog brata sigurno okružuje najbolje, probrano salonsko ponašanje. *Merci*. O, zahvaljujem. Tamo

sigurno ima žena koje provire kroz otškrinuta vrata i podrugljivo upitaju: „Ko je to opet došao? Molim? Da to nije neki prosjak?“ Najlepše hvala za takav doček. Suviše sam dobar da bih bio sažaljevan. Mirisno cveće u sobi! Ne, ja ne volim cveće. Opušten svetski duh? – Užas. Da, rado, veoma rado bih voleo da ga vidim. Ali kada bih ga video tako, video tako – u sjaju i zadovoljstvu: nestao bi osećaj, ovde stoji brat, i samo bih mogao lažno da se radujem, a i on. Dakle, ne.

Na času, mi učenici sedimo mirno, nepokretno, pogleda uperenog napred. Čini mi se da niko ni nos ne sme da obriše. Šake miruju na kolenima i tokom nastave se ne vide. Šake su petoprstni dokaz ljudske sujete i pohlepnosti, zato lepo ostaju ispod stola. Naši učenički nosevi imaju najveću međusobnu duhovnu sličnost, oni svi, manje ili više, kao da teže visinama, gde lebdi jasan uvid u metež života. Nosevi štíćenika bi trebalo da budu tupi i šopavi, tako zahtevaju propisi koji ništa ne ostavljaju slučajju, i stvarno, svi naši alati za mirisanje su ponizno i postićeno povijeni. Kao da su skraćeni oštrim nožem. Naše oči su uvek uprte u misaonu prazninu, propis i to zahteva. U stvari, ne bi trebalo imati oči, oči su drske i radoznale, a drskost i radoznalost su za osudu, kaže nam zdrav razum. Uši štíćenika su poprilično zabavne. Od silnog, napetog osluškivanja, one se skoro i ne usuđuju da išta čuju. Samo se pomalo trzaju, kao da su u strahu da će iznenada i za opomenu biti povučene i razvučene u širinu i dužinu. Jadne uši su to, kada moraju da trpe takav strah. Padne li zvuk nekog poziva ili naredbe na te uši, one vibriraju i drhte kao harfe koje je neko dodirnuo i uznemirio. Da, dešava se i da uši štíćenika rado malo zadremaju, a tek kako ih onda probude! To je prava radost. Na nama su najbolje dresirana usta, ona su uvek poslušno i ponizno zatvorena. Prava je istina: otvorena usta su usta koja zevaju i vlasnik istih, sa svojih nekoliko misli, pre će se nalaziti bilo gde drugde, ali ne u domenu i divnom carstvu pažnje. Zatvorena usta ukazuju na otvorene, napregnute uši, stoga vrata, tamo dole, ispod nosnih prozora, uvek moraju biti zabravljena. Otvorena usta su njuška i to dobro zna svako od nas. Usne ne smeju da se kočopere i mame u svom prijatnom, prirodnom položaju, već moraju biti uvučene i stisnute kao znak energičnog odbijanja i skromnosti. Tako svi mi, učenici, postupamo s usnama, shodno

propisima, vrlo strogo i nemilosrdno i zato svi izgledamo tako besno, kao konjički narednici dok izdaju naređenja. Svaki podoficir se trudi da izraz lica njegovih vojnika bude, podrazumeva se, oštar i besan, upravo kao što je njegov, to mu odgovara, jer je on u suštini pun humora. Ozbiljno: poslušni najčešće izgledaju upravo kao i oni koji im naređuju. Sluga ne može nikako drugačije do da preuzme ponašanje i način reagovanja svog gazde, te da ih istovremeno odano prenosi dalje. Naša poštovana gospođica uopšte nije takva vrsta neradnika, naprotiv, ona se vrlo često smeška, da, ona sebi ponekad dozvoli da nas, mrmljavce koji se slepo drže propisa, jednostavno ismeje, ali svakako računa s tim da ćemo je mirno pustiti da se smeje, što mi i radimo, kao da uopšte i ne čujemo slatki srebrnasti ton njenog smeha. Kakvi smo mi čudaci. Naša kosa je uvek čista i glatko začesljana i iščetkana, i svi moraju da urežu razdeljak, u taj svet, gore, na glavi, kanal u zift-crnoj ili plavoj, dlakavoj zemaljskoj kugli. Tako treba. I razdeljci su predviđeni propisima. I zato što smo svi tako dražesno frizirani i ukrašeni razdeljkom, svi ličimo jedan na drugoga, što bi nekom piscu, na primer, bilo više nego smešno, ako bi nas posetio da bi nas studirao u svojoj našoj veličanstvenosti i beznačajnosti. Bolje da taj gospodin pisac ostane kod kuće. Vetropiri su to, koji bi samo studirali, slikali i posmatrali. Čovek živi, a posmatra sam od sebe. Naša gospođica Benjamenta bi, izvesno, takvom jednom zalutalom, palom-s-neba, dolutalom piscu članka, tako odbrusila da bi on užasnut neprijatnim dočekom pao na glavu. I tada bi nam učiteljica koja voli da se ponaša kao samodržac, možda rekla: „Pomognite gospodinu da ustane. A mi, štíćenici instituta Benjamenta bi tada nezvanom gostu pokazali gde su vrata. I radoznalo piskaralo bi brzo odmaglilo. Ne, to su samo fantaziranja. Kod nas dolazi gospoda koja želi da nas angažuje, a ne tipovi s perom iza uha.

Ih naš institut uopšte nema učitelja ili oni još spavaju kao da su zaboravili na svoj poziv. Ili možda štrajkuju jer im nisu isplaćene plate? Obuzimaju me čudna osećanja kada pomislim na te usnule i duhom odsutne jadnike. Sede ili čuče uz zidove sobe posebno namenjene za odmor. Eno ga gospodin Vehli, takozvani učitelj biologije. Čak i dok spava taj u ustima drži svoju lulu. Šteta, bilo bi bolje da je postao pčelar. Kako je samo crvena njegova glava, kako

debele njegove staračke, mlohave šake. Tu, odmah u'z njega, nije li ono gospodin Bleš, visokopoštovani učitelj francuskog? Jeste, jeste, to je stvarno on, pravi se da spava on je užasan lažov. Čak su i njegovi časovi bili laž, skrivena iza papirne maske. Kako je bled i zao! Lice mu je zlo, debele usne, grubih, nemilosrdnih crta: „Spavaš li Bleš?“ Ne čuje. On je u stvari odvratan. A to, ko li je to? Gospodin paroh Štreker? Visoki, suvi gospodin paroh Štreker, koji drži nastavu iz religije? Do đavola, da, to je on lično. „Spavate li, gospodine? Pa, dobro, onda spavajte. Nije šteta što spavate. Vi samo gubite vreme držeći časove religije. Religija, znate, danas više ne znači mnogo. San je religiozniji od svih Vaših religija. Dok spava čovek je možda najbliži Bogu. Šta Vi kažete?“ Ne čuje. Pokušaću drugde. Hej, ko nam je pa to, ko se to namešta? Je li to Merc, doktor Merc, onaj što predaje istoriju Rima? O, da, on je, prepoznajem ga po špicastoj bradi. „Čini mi se da ste nešto ljuti, gospodine doktore Merc. Ma, spavajte i zaboravite na sve nesporazume koji su se desili između nas, ne režite u svoju špicastu bradu. A i dobro je što spavate. Jer se svet već duže pokreće zbog novca, a ne više zbog istorije. Sva ta prastara herojstva koja nam otkrivete, odavno, kao što i sami znate, nikome više nisu važna. Zahvalan sam Vam za nekoliko predivnih scena. Želim Vam lep san.“ A ovde, koliko vidim, kao da se razbaškario gospodin fon Bergen, mučitelj dečaka, fon Bergen. Pravi se da sanja, a tako rado, s nebeski golicavim zadovoljstvom deli packe. Ili naređuje „sagni se“ i onda uz veliko zadovoljstvo zadnjicu jadnog dečaka upoznaje sa štapom. Vrlo elegantna, reklo bi se, pariska pojava, ali surov. A ko je ovaj gospodin? Direktor niže gimnazije Vis? Vrlo prijatan. Oko pravih ljudi čovek i ne mora mnogo da se bakće. Ko je to? Bur? Učitelj Bur? „Očaran sam što Vas vidim.“ Bur je najgenijalniji bivši učitelj matematike celog kontinenta. Za institut Benjamenta on je isuviše slobodouman i suviše duhovan. Kraus i ostali nisu učenici za njega. On je izuzetan i zahtevan. Ovde, u institutu, on nema pravih uslova. Ali, da ja to ne sanjam učitelje iz svog zavičaja? Tamo u nižoj gimnaziji ima znanja na tone, ovde ima nečeg drugog. Nas, šticeenike ovde uče nečem sasvim drugom.

Hoću li uskoro dobiti posao? Nadam se. Moje fotografije i moja biografija, uzete zajedno, ostavljaju, kako ja zamišljam, sasvim dobar utisak. Skoro sam sa Šilinskim bio prvi put na muzici u *cafe-*

chantant. Kako se samo Šilinski celim telom tresao od treme. Ja sam se ponašao, otprilike, kao njegov ljubazni otac. Kelner se usudio, pošto nas je odmerio od glave do pete, da nas pusti da čekamo; ali pošto sam ga fiksirao neverovatno strogim pogledom, udostojio se da nas posluži, odjednom postao ljubazan i doneo nam svetlo pivo u visokim, bogato-brušenim čašama. Ah, čovek mora da ima nastup. Ko ume s merom da se isprsi, s takvim će postupati kao s gospodinom. Treba znati vladati situacijom. Ja izuzetno dobro umem da zabacim glavu, tako da izgleda kao da sam nečim povređen, ne, više kao da sam iznenađen. Gledam oko sebe kao da ću da kažem: „Šta je to? Molim? Šta vam je svima?“ To deluje. I u institutu Benjamenta sam, Bogu hvala, stekao manire. Desi mi se, ponekad, da pomislim kako mogu do mile volje da se igram s celim svetom. Odjednom razumem umilno biće žena. Njihovo koketiranje me zabavlja, a u njihovim trivijalnim pokretima i govoru otkrivam dubok smisao. Ko ih ne razume dok usnama prinose šolju ili dok zadižu suknju, taj ih nikad neće razumeti. Njihove duše cupkaju zajedno s visoko-izvijenim štiklama njihovih slatkih čizmica, a njihovo smeškanje je dvojako: jednostavna navika i deo istorije čovečanstva. Njihova oholost i njihova neznatna pamet su predivni, lepši od dela klasika. Često su njihove mane upravo najlepše vrline pod kapom nebeskim, a tek kada se ljute ili srde? Žene znaju da se ljute. Setim se mame. Sveta su mi sećanja na trenutke njenog gneva. No, dosta. Šta jedan učenik instituta Benjamenta može da zna o svemu tome?

Nisam mogao da se suzdržim, ušao sam u kancelariju, po navici se duboko poklonio i rekao gospodinu Benjamenti: „Nisam sakat, gospodine Benjamenta, hoću da radim te stoga sebi dozvoljavam da vas zamolim da mi nađete posao i omogućite zaradu. Vi imate dovoljno veza, znam to. K vama dolazi najotmenija gospoda, svet koji na reverima kaputa nosi krunu, oficiri koji zveckaju oštrim sabljama, dame čiji šlepovi haljina šuščaju poput kikutavih morskih talasa, starije žene s neverovatno velikom imovinom, starci koji pola osmeha plaćaju milionom, ljudi koje dovoze šoferi, jednom rečju, gospodine upravniče, k vama dolazi Svet.“ „Ne budi drzak“, upozorio me je, ali ne znam ni sam zašto više nisam osećao strah pred njegovim pesnicama i govorio sam dalje, reči su same nadirale: „Nađite mi bilo kakav zanimljiv posao. Uostalom, moje mišljenje je:

svaki rad je zanimljiv. Već sam mnogo toga naučio kod vas, gospodine upravniče.“ Mirno je rekao: „Još nisi ništa naučio.“ Nastavio sam, uporno: „Bog lično mi naređuje da se otisnem u život. Ali šta je Bog? Vi ste moj Bog, gospodine upravniče, dozvolite da zaradim novac i poštovanje.“ Čutao je neko vreme, a zatim rekao: „Sada se potrudi da izađeš iz kancelarije. Odmah“. To me je strašno ljutilo. Glasno sam uzviknuo: „Smatrao sam vas izuzetnim čovekom, ali sam se prevario, vi ste običan čovek kao i doba u kojem živite. Izaći ću na ulicu i zaustaviti bilo koga. Prisiljen sam da postanem razbojnik.“ U vazduhu je lebdela opasnost. Čim sam izgovorio poslednje reči, bacio sam se na vrata i besno uzviknuo: „*Adieu*, gospodine upravniče“, i neverovatnom brzinom skliznuo kroz vrata. U hodniku sam zastao i oslušnuo kroz ključaonicu. Sve je bilo mrtvački tiho. Otišao sam u učionicu i udubio se u čitanje knjige: „Šta je svrha dečjačke škole?“

Naša nastava se sastoji iz dva dela, teoretskog i praktičnog. Ali, oba dela mi se i danas čine kao san, besmislena i istovremeno veoma pametna bajka. Učenje napamet, to je naš glavni zadatak. Vrlo lako učim napamet, Kraus veoma teško, zato stalno uči. Teškoće koje on mora da savlada jesu tajna njegove marljivosti, a i rešenje tajne. Teško pamti, ali ipak nekako, iako s puno truda, uspeva da zapamti. Ono što zapamti, to kao da je ugravirano u metal, u njegovoj glavi, i to više ne može nikada da zaboravi. Da ispari iz glave ili slično, to kod njega ne dolazi u obzir. Tamo gde se malo toga uči, tu se i Kraus uklapa, dakle, institut Benjamenta je pravo mesto za njega. Jedno od načela naše škole glasi: „Malo, ali temeljno“. Kraus se tog načela čvrsto drži. Učiti malo! Uvek isto! Postepeno i ja počinjem da shvatam šta se sve krije iza tih reči. Zapamtiti nešto, stvarno zapamtiti, zauvek! Shvatam koliko je to važno, pre svega koliko вреди i koliko je korisno. Praktični ili telesni deo naše nastave je neka vrsta neprestanog ponavljanja gimnastike i plesa, svejedno kako ga nazvali. Pozdrav, ulazak u sobu, ponašanje prema ženama i slično, to se vežba, veoma iscrpno, dok nam ne dojadi, ali i u tome se, kako to sada vidim i osećam, krije duboki smisao. Nas, štice, žele da obrazuju i oblikuju, koliko vidim, a ne da nas zatrpavaju znanjem. Obrazuju nas tako što nas teraju da dobro upoznamo našu dušu i naše sopstveno telo. Jasno

nam stavljaju na znanje da već i sama prisila i odricanje obrazuju, i da u sasvim jednostavnim i glupim vežbama ima više blagoslova i više stvarnog znanja nego u izučavanju mnogih pojmova i značenja. Savladavamo jedno po jedno i ako smo nešto savladali kao da nas to poseduje. Ne posedujemo ga mi, već, nasuprot tome, ono što smo naizgled učinili delom svojim vlasništvom, vlada nama. Utuvljuju nam u glavu da je delotvorno oslanjati se na čvrsto i sigurno, odnosno, povinovati se i navikavati na zakone i zapovesti koji zahtevaju ozbiljnu spoljašnost. Možda nas i zaglupljuju, u svakom slučaju, žele da nas učine što sitnijima. Ali, sigurno ne i da nas postide. Mi, štićenici, svi znamo da je stidljivost kažnjiva. Ko muca ili se plaši biva izložen podsmehu naše gospođice, ali moramo da budemo sitni i da shvatimo, dobro da utuvimo, da nikada nećemo biti ništa veliko. Zakon koji naređuje, prisila koja primorava i mnoštvo neumoljivih propisa koji nas usmeravaju i formiraju ukus: to je veliko, a ne mi, štićenici. To svako od nas oseća, čak i ja, da smo samo mali, jadni, neslobodni patuljci uvek obavezni da budemo poslušni. Tako se i ponašamo: ponizno, ali smo izuzetno pouzdani. Svi smo, bez izuzetka, pomalo energični, jer sićušnost i nužda u kojoj se nalazimo podstiču da verujemo u ono malo uspeha koji smo postigli. Vera u nas same je naša skromnost. Da ne verujemo ni u šta ne bismo znali koliko smo sitni. Ipak, i mi, sitni, mladi ljudi smo nešto. Ne smemo da zabradimo, da fantaziramo, zabranjeno nam je da vidimo daleko, a to nas čini zadovoljnima i korisnim za svaki hitan posao. Svet malo poznajemo, ali ćemo ga upoznati, jer ćemo biti izloženi životu i njegovim olujama. Škola Benjamenta je predvorje dnevnih soba i svećanih sala života. Ovde učimo da osetimo poštovanje i da se ponašamo onako kako se moraju ponašati oni koji će poglede upirati visoko. Ja sam, na primer, pomalo iznad svega toga, dobro, utoliko mi više prijaju svi ti utisci. Upravo je potrebno i meni da naučim da poštujem i respektujem sve važne stvari sveta, jer kuda bih dospeo kada ne bih poštovao starije, poricao Boga, ismejavao zakone i svoj mladalački nos smeo da guram u sve uzvišeno, važno i veliko? Po mom mišljenju upravo to je mana sadašnje nove generacije, koja kuka i zapomaže, koja pijuče za mamom i tatom, čim mora da se povinuje obavezama, zapovestima i ograničenjima. Ne, ne, ovde su

Benjamente moje drage sjajne zvezde vodilje, gospodin brat, kao i gospođica, njegova sestra. Ceo svoj život ću misliti na njih.

Sreo sam mog brata Johana, u najvećoj vrevi. Naš susret bio je prijateljski. Neusiljen i srdačan. Johan se ponašao veoma prijatno, a verovatno i ja. Ušli smo u mali, tihi restoran i tamo razgovarali. „Samo ostani kakav jesi, brate“, rekao mi je Johan, „počni sa dna, to je odlično. Ako ti bude potrebna pomoć“, odmahujem lagano rukom. On nastavlja: „Jer, pogledaj, gore, jedva da se još isplati živeti. Takoreći. Shvati šta želim da ti kažem, brate.“ Klimam glavom, jer mi je već jasno šta želi da kaže, ali ga molim da nastavi i on reče: „Gore je neko čudno stanje. Jednostavno, tamo vlada atmosfera samozadovoljstva, a to koči i sputava. Nadam se da me ne razumeš potpuno, jer, ako bi me razumeo, brate, bio bi grozan.“ Smejemo se. Oh, smejati se sa bratom, to je jako lepo. Kaže: „Ti si sada, takoreći, jedna nula, najdraži brate. Ali, kada je čovek mlad i treba da bude nula, jer ništa ne kvari čoveka kao rano, prerano biti-nešto-značajno. Svakako: sebi nešto značiš. Bravo. Izvanredno. Ali, svetu ipak nisi još ništa, i to je skoro isto toliko izvanredno. Uvek se nadam da me ne razumeš potpuno, jer ako me potpuno razumeš „Bio bih grozan“, upao sam mu u reč. Opet smo se nasmejali. Bilo je veselo. Čudna vatra je počela da se rasplamsava u meni. Oči su mi gorele. Volim kada me obuhvata takvo raspoloženje. I tada uobičajaju da me spopadnu misli pune čistote i uzvišenosti. Johan je nastavio, rekao je sledeće: „Brate, molim te, ne prekidaj me stalno. Jer glupo mladalačko krevljenje guši ideje. Čuj! Pazi dobro. Ono sto ću ti reći može ti jednog dana biti od koristi. Pre svega: nikada ne misli da si pogrešio. Nikada se, brate ne može pogrešiti, jer na ovom svetu nema ničega ničega čemu vredi težiti. A ipak treba da težiš nečemu i to strasno čak. Ali, da te ne bi nadvlada žudnja: dobro upamti: nema ničega, nema ničega čemu vredi težiti. Razumeš li. Vidiš, još uvek se nadam da ovo nećeš baš razumeti. Brinem se.“ Rekao sam: „Nažalost, isuviše sam inteligentan da bih mogao, kako se nadaš, pogrešno da te shvatim. Ali ne brini se. Uopšte me nisi uplašio tvojim otkrićima.“ Smeškamo se jedan drugome. Onda smo poručili novo piće, i Johan, koji je, uostalom, izgledao veoma elegantno, ponovo počeo: „Postoji nekakav takozvani napredak na Zemlji, ali to je samo jedna od mnogih laži koje šire uspešni poslovni ljudi, da bi još

bezobraznije i bezobzirnije mogli da izvlače novac iz mase. Masa, to je rob danasnjice, a pojedinac je rob velike misli. Više nema ničeg lepog i divnog. Lepo i dobro i čestito postoji samo u snovima. Reci mi, umeš li da sanjaš?“ Zadovoljio sam se da samo dva puta klimnem glavom, i dozvolio Johanu da nastavi: „Pokušaj da stekneš mnogo, mnogo novca. Novac jos nije degradiran, sve drugo jeste. Sve, sve je degradirano prepolovljeno, lišeno ukrasa i sjaja. Naši gradovi nezadrživo nestaju s lica Zemlje. Rugobe su na mestima na kojima su nekada bile kuće za stanovanje i kneževi dvori. Klavir, dragi brate, i drndanje s tim u vezi! Koncerti i pozorište se spuštaju na sve niži i niži nivo. Još postoji nešto kao društvo koje određuje norme, ali ono više nije sposobno da nametne duh plemenitosti i tananosti. Ima knjiga... jednom rečju, nikada nemoj očajavati. Budi siromašan i prezren, dragi prijatelju. I svaku pomisao na novac izbija sebi iz glave. Najlepše je biti skroz na skroz trijumfalno siromašan, jadničak. Bogati su, Jakobe, vrlo nezadovoljni i nesrećni. Današnji bogatasi: oni više ništa nemaju. Oni su ti, stvarno gladni, oni koji umiru od gladi.“ Opet sam klimnuo. Istina je, veoma lako na sve kažem da. Osim toga, dopalo mi se i odgovaralo mi je ono što je Johan govorio. Bilo je ponosa u onome što je govorio, i tuge. Pa oboje, i ponos i tuga, uvek dobro zvuče. Ponovo smo naručili pivo, a moj sagovornik reče: „Moraš da se nadaš, a i da se ne nadaš. Pogled uvek usmeri u visine, da, svakako, jer to ti priliči, mlad si, drsko mlad, Jakobe, ali, obećaj sebi da ćeš uvek prezirati to u šta s poštovanjem upireš pogled. Opet klimaš glavom? Kakav si ti slušalac, pun razumevanja. Ti si kao neko drvo, okićeno razumevanjem. Budi zadovoljan, brate, trudi se, uči, ako si u mogućnosti učini nekome nešto lepo i dobro. Hajde, moram da krenem. Kaži, kada ćemo se opet videti? Zanimaš me, otvoreno govoreći.“ Izašli smo i napolju, na ulici se pozdravili. Dugo sam gledao za mojim bratom. Da, on je moj brat. Kako me to raduje.

Moj otac ima kola i konje i jednog slugu, starog Felmana. Mama ima svoju pozorišnu ložu. Kako joj samo zavide žene iz grada sa dvadesetosam hiljada stanovnika. Iako je u poodmaklim godinama majka je prijatna, da, lepa žena. Sećam se svetloplave, uske haljine, koju je jednom nosila. Otvorila je nežno beli suncobran. Sunce je sjalo. Bilo je predivno prolećno vreme. Ulice su mirisale na ljubičice.

Ljudi su se šetali, a ispod ozelenelog drveća svirao je gradski orkestar. Kako je sve bilo slatko i svetlo! Fontana je žuborila, a deca, obučena u svetlo, smejala su se i igrala. Nežno je duvao fini, mio vetar noseći mirise, budeći čežnju za neizrecivim. Na prozorima novih kuća stoje ljudi. Majka je na uskim šakama i dragim rukama imala duge, svetloplave rukavice. Johan već tada nije bio sa nama. Ali je otac bio tu. Ne, nikada nisam prihvatio pomoć (novac) od poštovanih roditelja. Moj povređeni ponos bi me bacio u bolnički krevet i nestali bi zauvek snovi o samostalno izborenom životnom putu, ti u mojim grudima, gorući planovi o samoobrazovanju. Upravo to: da bih mogao da se tobož sam obrazujem, ili da se pripremim za buduće samoobrazovanje, to je razlog što sam i postao štićenik instituta Benjamenta, jer se baš ovde čovek priprema za nešto teško i turobno. Zato i ne pišem kući, jer bi me već i samo pisanje izveštaja sluđivalo i potpuno razorilo moje planove da počnem od samog dna. Nešto veliko i smelo uvek se odvija u tišini i miru, jer inače propada i kvari se, a već pobuđena vatra ponovo zgasne. Poznat mi je moj ukus, to je dovoljno. Ah, tako. Odlično. O našem starom slugi, Felmanu, koji je još živ i služi, znam veselu priču. Reč je o sledećem: Felman je jednog dana napravio grubu grešku i trebalo je da bude otpušten. „Felmane“, rekla je mama, „možete da idete. Više nam niste potrebni.“ Jadni starac, koji je pre kratkog vremena sahranio sina koji je umro od raka (to nije smešno), bacio se pred noge mojoj majci i počeo da moli za milost, direktno za milost. Jadničak, u njegovim starim očima su iskrile suze. Mama mu je oprostila, a ja sam o njegovom nastupu sutradan pričao mojim drugarima, braći Vajbel koji su me ismejali i prezreli. Uskratili su mi svoje drugarstvo, jer su, kako su mislili, smatrali da u našoj kući vladaju isuviše rojalistički maniri. To padanje-pred-noge smatraju sumnjivim i ogovaraju mene i moju majku na najneukusniji način. Kao neki klinci, ali i kao pravi mali republikanci, za koje je svako iskazivanje lične milosti ili nemilosti gospodara, nešto užasno, u svakom slučaju, dovoljno da postane predmet gađenja. Kako mi je to sada smešno! A ipak, kako je taj sitan događaj tipičan za tok vremena. Tako kako sude braća Vajbel, tako sudi ceo jedan svet. Da, tako je: ljudi više ne podnose ništa ni gospodsko ni damsko. Više nema gospode koja bi mogla da radi šta želi, a odavno više nema gospodarica. Treba li da

zbog toga budem tužan? Ne pada mi na pamet. Jesam li ja odgovoran za duh vremena? Prihvatam doba onako kakvo jeste i zadržavam sebi pravo da mirno posmatram. Dobri Felman: njemu, njemu je još oprošteno na starinski način. Suze vernosti i privrženosti, kako je to lepo.

Od tri sata popodne mi štíćenici smo gotovo u potpunosti prepušteni sami sebi. Niko se više ne brine o nama. Vlasnici su skriveni u unutrašnjim odajama, a u učionici vlada pustoš, pustoš koja boli čoveka. Zabranjeno je larmanje. Dozvoljeno je samo tiho hodanje i šunjanje, a umesto govora samo šaputanje. Šilinski se ogleda u ogledalu, Šaht gleda kroz prozor ili gestikulira s devojkom iz kuhinje od preko puta, a Kraus uči napamet tako što mrmljajući ponavlja lekcije. Grobna tišina. Dvorište deluje napušteno kao neka četvrtasta večnost a ja sam, najčešće uvežbavam stajanje na jednoj nozi. Čisto za promenu dugo zadržavam dah. To je samo vežba i kako mi je jednom rekao lekar, vežba koja je čak zdrava. Ili pišem. Ili sklopim neumorne oči da ne bih više ništa video. Oči prenose misli i zato ih, s vremena na vreme, zatvaram da ne bih morao da mislim. Kada čovek tako sedi i ništa ne radi, iznenada oseti koliko postojanje može da bude neprijatno. Ne raditi ništa, a paziti na ponašanje, za to je potrebna energija, rad je ništa naspram toga. Mi, štíćenici, pravi smo majstori u tome. Obično oni koji ništa ne rade iz dosade, počnu, na primer, da luduju, da mlataraju, zevaju ili uzdišu. To mi, štíćenici, ne radimo. Stisnemo usne i ne pomeramo se. Nad našim glavama uvek se njišu mrzovoljna pravila. Ponekad, kada tako sedimo ili stojimo, otvore se vrata i kroz učionicu polako, posmatrajući nas pažljivo, prođe gospođica. Tada nam se čini kao da je došao neko iz daleka. „Šta radite, dečaci?“ pita nas, na primer, ne očekujući nikakav odgovor, već ide dalje. Kako je lepa. Kakva primamljiva obilnost tamno crne kose. Najčešće se pojavljuje spuštenog pogleda. Njene oči su izuzetno prikladne za to. Očni kapci (o, ja to sve veoma pažljivo proučavam) zanosno su zaobljeni i izvanredno sposobni za brze pokrete. Te oči! Ako samo jednom pogledate u njih, osećaćete se kao da gledate u nešto slično ponoru, nešto neprijatno duboko. Te oči, tako bliske, a tako daleke kao da u svom crnom sjaju ne govore ništa, a istovremeno kao da govore sve neizrecivo. Iznad njih su povučene tanke zaobljene obrve, tanke, do pucanja. Ko gleda

u njih, oseća žmarce. One su kao mesečev srp na bolesno bledom, večernjem nebu, kao fine, ali utoliko bolnije rane koje seku. A njeni obrazi! Tiha žudnja i uzdržavanje. Na njima tuguju osećajnost i neshvaćena nežnost. Ponekad se na snežnom belilu tih obraza pojavi tiho, gorko crvenilo, crvenkasti, stidljivi život, sunce, ipak ne, samo slab odraz istog. Tada kao da se obrazi iznenada smeškaju ili kao da pomalo gore. Kada se pogledaju obrazi gospođice Benjamenta prođe vas želja za životom, jer imate osećaj da je život pakleni metež pun prezrive grubosti. Nešto tako nežno na nečem tako teškom i pretećem, to deluje skoro vladarski. A tek njeni zubi koji zablistaju kada se nasmeju milosno-raskošne usne. A kada plače. Čini se kao da će Zemlja da slomi vrat, od stida i bola, kada je vidi. A kada je čovek ... čuje kako plače? To je propast. Skoro smo imali prilike da je čujemo, usred časa. Svi smo se tresli kao prut. Da, mi, svi mi je volimo. Ona je naša učiteljica, za nas je ona više biće. A ona pati zbog nečega, to je jasno. Da nije bolesna?

Gospođica Benjamenta je u kuhinji sa mnom razmenila nekoliko reči. Već sam hteo da krenem u sobu kada me je upitala, ne udostojivši me ni pogleda: „Kako si, Jakobe? Da li si dobro?“ Odmah sam stao mirno, kako dolikuje, i poniznim tonom rekao: „O, da, milostiva gospođice. Meni je uvek dobro.“ Blago se nasmejala i upitala: „Kako to misliš?“ To je pitala, onako, preko ramena. Odgovorio sam: „Ništa mi ne fali.“ Nakratko me je pogledala i začutila. Posle nekog vremena je rekla: „Možeš da ideš Jakobe. Slobodan si. Ne moraš tu da stojiš.“ Odao sam joj, po propisima, poštovanje, tako što sam se poklonio, a zatim sam otišao u svoju sobu. Nije prošlo ni pet minuta, neko je zakucao. Pojurio sam k vratima. Poznavao sam to kucanje. Stajala je preda mnom. „Jakobe“, upita, „kaži mi kako se slažeš sa svojim drugarima? Dobri su, zar ne?“ Odgovorio sam da su mi svi, bez izuzetaka, dragi. Učiteljica me je svojim lepim očima hitro i lukavo pogledala i nastavila: „Da, da. S Krausom se često raspravljáš. Možda je svađanje za tebe znak ljubavi i poštovanja?!“ Bez oklevanja sam odgovorio: „U izvesnom smislu da, gospođice. A, osim toga, to nije ozbiljno svađanje. Da je Kraus bistriji primetio bi da mi je draži od svih drugih. Vrlo poštujem Krausa, vrlo. Bolelo bi me ako mi ovo ne biste verovali.“ Uхватила me je za ruku, lagano je stisnula i rekla:

„Smiri se. Vidi kako se brzo uzbudiš. Usijana glavo. Ako je tako kao što kažeš, onda bih morala da budem zadovoljna tobom. I jesam, ako nastaviš da budeš dobar. Upamti: Kraus je predivan dečko, i razočaravaš me kada ga ljutiš. Budi dobar prema njemu. Insistiram na tome. Ne budi tužan. Ništa ti ne zameram. Kakav si ti samo razmažen, aristokratski sin! Kraus je tako dobar čovek. Zar ne Jakobe, Kraus je dobar čovek, Jakobe?“ Rekao sam: „Da.“ Ništa drugo, samo: da, i onda sam iznenada počeo glupo da se smejem, a da ne znam zbog čega. Odmahnula je glavom i otišla. Zašto sam morao da se smejem? Ni sada to ne znam. Ali i cela stvar je potpuno nevažna. Kada ću doći do novca? Ovo pitanje mi se čini značajnijim. Novac u mojim očima trenutno ima potpuno idealnu vrednost. Kada zamislim zvuk dukata umalo da pomahnitam. Imam hranu: fuj. Želim da budem bogat pa makar i glavu izgubio. U poslednje vreme, gotovo i da ne jedem.

Kada bih bio bogat ni u kom slučaju ne bih krenuo na put oko sveta. Mada to ne bi bilo tako loše. Ali, ja ne vidim ništa očaravajuće u površnom upoznavanju inostranstva. U principu bih odustao od, kako se to kaže, daljeg obrazovanja. Više bi me privlačila dubina, duša, više od daljine i širine. Mamilo bi me da istražujem bliske stvari. Ništa ne bih kupio. Ne bih želeo ništa da posedujem. Elegantnu odeću, otmen veš, cilindar, skromnu, zlatnu dugmad za manžetne i duboke, lakovane cipele, to bi otprilike bilo sve, s time bih počeo. Ne bih kupio kuću, ne bih imao baštu, slugu, možda ipak, da, jednog slugu, ipak bih angažovao jednog predivnog, dobrog Krausa. I to bi bilo sve. Šetao bih ulicama. Zima sa svojom melanholičnom hladnoćom izuzetno bi pristajala uz moje zlato. Novčanice bih nosio u običnom novčaniku. Išao bih pešice, sasvim normalno, s nesvesno-tajnom namerom da ne pokazujem isuviše koliko sam kneževski bogat. Možda bi padao sneg. Bilo bi mi svejedno, u stvari, bilo bi mi drago. Pahuljice uz večernju svetlost lampi. To bi dražesno svetlucalo. Nikad mi u životu ne bi palo na pamet da se vozim fijakerom. To rade ljudi koji se žure ili koji žele da se prave fini. Ne bih se pravio fin, a izvesno je da mi se ne bi nigde žurilo. Dok bih tako šetao, razne misli bi mi padale na pamet. Iznenada bih pozdravio nekoga, vrlo učtivo, i gle, bio bi to neki običan čovek. Lepo bih ga pogledao i video da mu ne cvetaju ruže.

To bih primetio, ne bih video, to se primeti, teško se vidi, ali se i vidi po nečemu. Onda bi me taj čovek pitao šta želim, a u samom pitanju bilo bi nečeg posebnog. Pitanje bi bilo postavljeno sasvim nežno i jednostavno, i to bi me potreslo. Jer, očekivao bih osorno ponašanje. „Ovaj čovek mora da ima neku duboku ranu“, rekao bih sebi, „inače bi se naljutio.“ I ne bih ništa, apsolutno ništa rekao, već bih se zadovoljio da ga posmatram. Ne oštro, o ne, sasvim jednostavno, možda čak pomalo veselo. I već bih znao ko je. Otvorio bih novčanik i iz njega glatko izvadio deset hiljada maraka u novčanicama od po hiljadu i dao tu sumu čoveku. Potom bih svoj šešir lepo podigao, kao pre toga, poželeo laku noć i otišao. A sneg bi i dalje padao. U hodu ne bih više ni na šta mislio, ne bih mogao, bio bih isuviše dobro raspoložen za tako nešto. Bio bih siguran da sam novac dao umetniku koji je u užasnoj oskudici. Da, znao bih to, jer ne bih mogao da se prevarim. S lica zemlje bi nestala jedna velika, goruća, iskrena briga. A sledeće noći bi mi možda na pamet pala sasvim drugu ideja. U svakom slučaju, ne bih putovao po svetu, već bih rađe činio bilo kakve ludosti i gluposti. Tako bih, na primer, mogao da pravim i neverovatno skupe ručkove i da organizujem orgije neviđene vrste. Neka me koštaju i po nekoliko stotina hiljada. Sasvim izvesno bi novac morao da bude potrošen na najneobičniji način, jer samo stvarno proćerdan novac je najlepši novac. I jednog dana bih prosio, a sunce bi sjalo, ja bih bio srećan, zbog čega, neće mi biti važno. Onda bi došla mama i zagrlila me. Slatka sanjarenja su to!

Kraus ima nečeg ozbiljnog na licu i u biću, a to ozbiljno, što isijava, vodi onoga koji ga pogleda u Palestinu. Abrahamovo doba je opet oživelo na licu mog druga. Staro, patrijarhalno doba sa svojim misterioznim običajima i pejzažima, pojavljuje se pred nama i pomatra nas pomalo očinski. Kao da su u ono doba postojali sve sami očevi praistorijskog lika s dugim, braon, zamršenim bradama, što je naravno glupost, ali možda ima nečega u tom, inače sasvim prostom osećaju, što odgovara činjenicama. Da, u ono doba! Čak i te reči: u ono doba – kako podsećaju na roditelje i dom. U to staro-izraelsko doba mogao je ponekad da se nađe i neki tata Isak ili Abraham koji uživa poštovanje i svoje stare dane provodi u prirodnom bogatstvu, u posedovanju zemlje. Nekada je uz starost

išlo i duboko poštovanje. Starci su u ono doba bili nešto kao kraljevi, a proživljene godine su imale isti značaj kao i stečena vladarska prava. A tek koliko dugo su ti stari ostajali mladi. Neki su još sa sto godina dobijali sinove i ćerke. U ono doba nije bilo zubara pa pretpostavljamo da nije bilo ni pokvarenih zuba. I kako je, na primer, lep Jozef iz Egipta. Kraus ima neke sličnosti sa Jozefom u Potifarovoj kući. Prodat je kao mlad rob, i gle, odvođe ga kod prebogatog, čestitog i otmenog čoveka. Tamo će biti kućni rob, ali mu je sasvim lepo. Zakoni su u ono doba možda bili nehumani, svakako, ali su zato i moral i običaji i pogledi na svet bili i nežniji i finiji. Danas bi robovima bilo mnogo teže, sačuvaj Bože! Uostalom, ima mnogo, mnogo robova i među nama modernim, nadmenim, smrvljenim ljudima. Možda smo mi, današnji ljudi, svi pomalo robovi, kojima vladaju iritirajuće, patetične vibracije banalnih svetskih misli. Dobro, i jednog dana gazdarica kuće zahteva od Johana da joj se pokori. Baš je čudno što se i danas zna za takva prastara naklapanja i tračeve, kako li su preživeli sva ta vremena, prenoseći se s kolena na koleno. U svim osnovnim školama uči se ova priča, a s druge strane se nešto zamera pedantima. Ne obraćam pažnju na ljude koji potcenjuju lepu pedanteriju, to su uglavnom ljudi bez duha i mašte. Dobro, i tu se Kraus, htedoh reći Jozef, usprotivio. To je sasvim lepo mogao biti Kraus jer podseća na Jozefa. „Ne, milostiva gospođo, tako nešto ne mogu da uradim. Moram da budem veran svom gospodaru.“

I onda inače draga žena optuži mladog slugu kako je počinio neku gadost i svoju gospodaricu pokušao da navede na greh. Nažalost, dalje ne znam. Čudno, ne znam šta je tada Putifar učinio i rekao. Nil mi je još dobro u sećanju. Da, Kraus bi, pre svega, najpre mogao da bude Jozef. Po držanju, stasu, liku, frizuri i pokretima. Čak i s njegovim ožiljcima na koži. Bubuljice su nešto biblijsko, orijentalno. A moral, karakter i smerne mladalačke vrline? Sve se uklapa. I Jozef u Egiptu je sigurno bio sitan, principijelan pedant, inače bi podlegao pohotljivoj ženi i izneverio svog gospodara. Kraus bi učinio isto što je učinio njegov staroegipatski dvojnik. Podigao bi preklinjući ruke i delom molećivo, delom začuđeno uzviknuo: „Ne, ne, to ne mogu“ itd.

Dragi Kraus! Misli me uvek odvlače k njemu. Na njemu se jasno vidi šta stvarno znači reč obrazovanje. Kraus će kasnije u životu, svejedno gde ode, uvek biti smatran korisnim, ali neobrazovanim, dok je za mene dovoljno obrazovan i to zato što oličava čvrstu, solidnu celinu. Upravo bi njega mogli smatrati obrazovanim. Ne razbacuje se lepršavim i vrskavim znanjem, ali zato u njemu ima nečeg drugog. Čovek može mirne duše da se osloni na njega. Nikada neće nikoga da prevari, da okleveta, tja, upravo ta suzdržljivost na rečima, to zovem obrazovanjem. Ko brblja, taj je prevarant, može da bude veoma prijatan čovek, ali njegova slabost da sve što mu je na umu izbrblja, čini ga podlim i lošim društvom. Kraus ume da se suzdrži, uvek nešto zadrži za sebe, smatra da nije potrebno da mnogo priča, a to ostavlja utisak dobrote i živahne lepote. To je za mene obrazovanost. Kraus nije uvek ljubazan, a često je i podosta grub prema osobama svog uzrasta, i upravo zato ga tako volim jer mi to potvrđuje da mu je strana brutalna i lakomislena izdaja. Veran je i human prema svima. I upravo o tome je reč: ljudi su spremni da iz podle ljubaznosti na najužasniji način ukaljaju ugled i otežaju život svojim komšijama, prijateljima, da, čak i svom rođenom bratu. Kraus ne zna mnogo, ali nikada, nikada nije lakomislen. Uvek se potčinjava određenim pravilima koje je sam sebi zadao i ja to zovem obrazovanjem. Ono što nekog čoveka čini srdačnim i umnim, to je obrazovanost. A ima još dosta toga. Tako se, na primer, treba osloboditi svake, pa i najmanje sebičnosti i približiti se samodisciplini bar kao Kraus, to je, kako mi se čini, ono što je nagnalo gospođicu Benjamentu da kaže: „Zar ne Jakobe, Kraus je dobar?“ Da, dobar je. Kad budem izgubio tog druga, izgubiću mnogo, svestan sam. I gotovo da se sada plašim da nastavim da se na neobuzdan način svađam s Krausom. Samo bih da ga gledam, neprestano da ga gledam, jer ću kasnije morati da se zadovoljim njegovom slikom, pošto će nas dvojicu rastaviti silovit život.

Sada razumem i zašto Krausu nedostaje spoljašnja lepota, zašto nema nikakvih telesnih ukrasa, zašto ga je priroda tako patuljasto zgnječila i unakazila. Ona od njega nešto hoće, nešto namerava s njim, ili je od samog početka naumila. Ovaj čovek je možda bio isuviše čist i zato ga je priroda ubacila u neugledno, malo, ružno telo, i tako ga sačuvala od pogubnih spoljašnjih uspeha. Možda je bilo

drugačije, možda je priroda bila ljuta i zla kada je stvarala Krausa. Ali joj je danas sigurno krivo što se prema njemu ponela tako maćehinski. Ko zna. Možda se raduje ružnom remek-delu koje je iznedrila i zaista ima razloga da se raduje jer je takav, negraciozni Kraus lepši od najgracioznijih i najlepših ljudi. Ne očarava obdarenošću, već dobrim i nepokvarenim srcem, a njegovi loši, prosti maniri su, možda, i pored sve krutosti koja ih krasi, ono najlepše što se u društvu može sresti od manira i lepog ponašanja. Ne, Kraus nikada neće imati uspeha ni kod žena koje će ga uvek smatrati suvoparnim i ružnim, a ni u otmenom svetu, koji ga neće ni primećivati. Neće primećivati? Da, Krausa nikada neće poštovati i upravo to što će živeti bez poštovanja, upravo to je ono najlepše i smišljeno, ono što opominje na Stvaraoca. Bog je svetu podario jednog Krausa da bi mu istovremeno zadao jednu duboko nerazrešivu zagonetku. Tja, i to zagonetku koja nikada neće biti shvaćena jer: niko se i ne trudi da je reši i upravo zbog toga je ta Kraus-zagonetka toliko divna i duboka, zato što niko i ne pokušava da je reši, jer u tom bezimenom, neprimetnom Krausu niko živi ne očekuje nikakav zadatak, nikakvu zagonetku ili nekakvo nežnije značenje. Kraus je pravo Božije delo, ništa, sluga. Smatraće ga neobrazovanim, tek dovoljno dobrim za najgore poslove, to će svako pomisliti, i čudno: takva ocena neće biti pogrešna, ljudi će biti potpuno u pravu, jer to je istina: Kraus je sama skromnost, kruna, vrhunac poniženja, obavljaće sitne poslove, on to ume i to želi. Njemu je na pameti samo da pomaže, da bude poslušan i služi, to se odmah uočava i svi će gledati da ga iskoriste, a upravo to što će ga iskorišćavati jeste sjajna, od dobrote i svetosti blistava, zlatna, božija pravda. Da, Kraus je slika i prilika pravičnih, sasvim, sasvim jednoličnih jednosložnih i jednoznačnih bića. Niko neće shvatiti skromnost ove osobe, zato ga niko neće poštovati i ostaće bez ikakvog uspeha. Meni je to predivno, predivno, tri puta: predivno. Oh, kako je samo ono što Bog stvara tako milostivo, tako predivno, prepuno čarima i smislom. Ljudi će pomisliti da je ovo sve preterano. Ali to nije, moram priznati, uopšte tako. Ne, Kraus neće imati nikakvog uspeha, nikakve slave, nikakve ljubavi, a to je jako dobro, jer uspehe neizbežno prate rasplinutost i neki jevtin pogled na svet. Odmah se oseti kada ljude prate uspesi i priznanja, takvi su

kvaziodebljali od neprestanog samozadovoljstva, a snaga sujete će ih naduvati kao balone, do neprepoznatljivosti. Neka Bog sačuva svaku poštenu osobu od priznanja mase. Ako ga ono ne učini lošim, onda ga samo zbunjuje i slabi. Zahvalnost, da, zahvalnost je nešto sasvim drugo. Ali, jednom Krausu neće čak ni zahvaljivati, to uopšte nije ni potrebno. Svakih deset godina neko će mu možda reći: „Hvala, Kraus“, a on će se tada glupavo, odvratno glupavo nasmešiti. Moj Kraus nikada neće propasti od razvrata, jer će mu se uvek isprečiti velike, nemile teškoće. Čini mi se da sam ja jedan od malobrojnih, možda čak i jedini ili je možda reč o dve ili tri osobe, koje će znati šta dobijaju Krausom. Gospođica, da, ona to zna. I gospodin upravnik, možda. Sasvim sigurno. Gospodin Benjamenta je sasvim sigurno dovoljno pronicljiv da prepozna koliko je Kraus vredan. Moram, za danas, da prekinem s pisanjem. Suviše me pogađa. Podivljaću. A i slova mi već drhte i igraju pred očima.

Iza naše kuće nalazi se stara, zapuštena bašta. Kada je izjutra ugledam sa kancelarijskog prozora (svakog drugog jutra raspriam s Krausom), bude mi žao što je tako zapuštena i svaki put poželim da siđem i uredim je. To su, uostalom, sentimentalnosti. Nek ide dođavola ta promenljivost raspoloženja, koja samo vodi k zabludama. Postoje kod nas u institutu i sasvim drugačiji vrtovi. Odlazak u pravu baštu je zabranjen. Niko od šticeenika ne sme da zakorači u nju, a zašto (zapravo), ne znam. Ali, kao što rekoh, imamo drugu, možda lepšu baštu nego što je ova stvarna. U našem udžbeniku: „Šta je svrha dečacke škole“ na strani osam stoji: „Lepo ponašanje je rascvetana bašta“. Znači, po takvim, duhovnim i osetljivim baštama, mi učenici, smemo da skakućemo. Nije loše. Ako se neko od nas nedolično ponaša, taj sam od sebe zaluta u gadan, mračni pakao. Ali, ako se lepo ponaša, onda se nesputano, kao za nagradu, šeće pod senovitim, suncem prošaranim zelenilom. Vrlo zavodljivo! I po mom jadnom dečackom mišljenju u toj rečenici ima nečeg istinitog. Ako se neko ponaša glupo, taj mora da se stidi i ljuti, a to je neprijatan pakao u kojem se preznojava. Ako je, nasuprot tome, bio pažljiv i poslušan, za ruku ga uhvati nešto nevidljivo, prisno, genijalno, to je bašta, i on sa zadovoljstvom nesputano šeće po prisnom zelenilu. Ako neki učenik instituta Benjamenta sme da bude zadovoljan sobom, što se retko dešava, jer kod nas sve pljušti, grmi i

seva od pravila, onda oko njega sve miriše. To je slatki miris skromne, ali čestito izborne pohvale. Ako gospođica Benjamenta hvali, onda miriše, a ako grdi, onda se u učionici smrači. Kakav čudan svet: naša škola. Ako je neki štićenik bio dobar i pristojan onda se nad njegovom glavom nadvije nešto, a to je plavo, nezamenjivo nebo iznad zamišljene bašte. Ako smo mi, učenici, bili dovoljno strpljivi i ako smo u svojim naporima bili stvarno čvrsti, dakle, uporni i istrajni, onda se odjednom zazlati pred našim pomalo umornim očima i mi znamo da je to nebesko sunce. Onome ko se stvarno i s pravom oseća umorno, njemu sija sunce. I ako nas ne bi uhvatili kako nam na pamet padaju nepristojne želje, što čoveka uvek čini nesrećnim, onda oslušujemo: hej, šta je to? Pa to pevaju ptice! To su stvarno bili srećni, šareni mali pevači naše bašte koji su pevali i larmali. I sada pitam: treba li nama, štićenicima instituta Benjamenta još neka bašta osim one koju nosimo u sebi? Mi smo pravi bogataši kada se lepo i otmeno ponašamo. Ako, na primer, poželim da imam novac, što se nažalost veoma često događa, onda tonem u duboke ponore, beznadežne, ljutite žudnje, o, tada patim i izgaram, ne spoznajući spasa. I ako tada pogledam Krausa, obuzme me duboka, predivna priyatnost slična žuborenju izvora. To je pitomi izvor skromnosti koji žubori našom baštom, i tada sam tako srećan, tako dobro raspoložen, tako sklon dobrom. I kako da ne volim Krausa? Ako je jedan od nas junak, odnosno, da je jedan od nas junak, učinio bi nešto hrabro uz dovođenje života u opasnost (tako stoji u udžbeniku), i mogao bi da uđe u mramornu, velelepnu kuću oslikanih zidova, što skrivena leži u zelenilu naše bašte, i tamo bi ga poljubila jedna usta. Ali, mi nismo junaci. A i čemu to! Kao prvo, ne pruža nam se prilika da se iskažemo kao heroji, a kao drugo, ne znam da li bi se na primer, Šilinski ili dugi Peter dali nagovoriti na žrtvovanje. Naša bašta je i bez poljubaca, junaka i velelepkih paviljona, krasna ustanova, čini mi se. Uzdrhtim kad govorim o junacima. Zato ću radije ćutati.

Nedavno sam pitao Krausa da li i on s vremena na vreme oseti nešto nalik na dosadu? Pogledao me je prekorno, kratko se zamislio i rekao: „Dosadu? Ti nisi baš čist, Jakobe. I dozvoli da ti kažem da su tvoja pitanja koliko naivna toliko i grešna. Ko bi se još na svetu dosađivao? Možda ti. Ja ne, to mogu da ti kažem. Učim ovu knjigu

napamet. I? Imam li vremena da se dosađujem? Glupog li pitanja! Možda je otmenom svetu dosadno, ali ne i Krausu, a i tebi je dosadno, inače ti ne bi takve stvari padale na pamet, a i ne bi došao da mene pitaš tako nešto. Uvek možeš da se baviš nečim, ako ne spoljašnjim onda unutrašnjim sadržajima, možeš da mrmljaš, Jakobe. Sigurno si već više puta hteo da me ismeješ zbog mog mrmljanja, ali čuj me i odgovori mi, znaš li uopšte šta ja to mrmljam? Reči, dragi Jakobe. Mrmljam i ponavljam reči. To je zdravo, veruj mi. Ne pominji dosadu. Za dosadu znaju samo oni koji stalno iščekuju da ih uzbudi nešto spolja. Tamo gde vlada loše raspoloženje, gde se iščekuje, tu je dosadno. Skloni se, ne gnjavi me, pusti me da učim, bavi se bilo čim. Pozabavi se nečim i sigurno ti više neće biti dosadno. I molim te, ubuduće izbegavaj ta potpuno glupa pitanja, koja čoveka samo zbune.“ Pitao sam: „Jesi li završio?“ i smeja se. A on me je samo sažaljivo pogledao. Ne, Krausu nikada neće biti dosadno. To ja sasvim dobro znam, samo sam hteo malo da ga nerviram. Kako je to ružno od mene, i prazno. Moram bitno da se popravim. Kako je samo ružno stalno začikavati i ljutiti Krausa. I još: kako je lepo. Njegova prebacivanja zvuče tako smešno. U njegovim upozorenjima ima nečeg što podseća na blagost oca Abrahama.

Kako sam samo pre nekoliko dana imao užasan san. U snu sam bio užasno loš, loš čovek, zbog čega, to mi nikako nije bilo jasno. Bio sam surov od glave do pete, drzak, nezgrapan, užasan komad ljudskog mesa. Bio sam debeo, bilo je jasno da sam uživao. Na prstima izobličениh šaka blistalo se prstenje, na stomaku mi je opuštено visilo teško, mesnato dostojanstvo. Tako sam se dobro osećao da mi se činilo da imam pravo da zapovedam i teram po svom. Na bogato postavljenom stolu, preda mnom, šepurili su se predmeti nezasite želje za hranom i pićem, boce vina i likera, i najprobranija hladna predjela. Trebalo je samo da se poslužim i s vremena na vreme sam to i činio. Na noževima i viljuškama lepile su se suze uništenih protivnika, čaše su imale zvuk uzdaha jadnih osoba, a tragovi suza su me terali na smeh, dok su mi beznadežni uzdasi zvučali kao muzika. Samo mi je muzika nedostajala i dobio sam je. Očigledno sam obavio veoma, veoma dobre poslove na štetu drugih, a to me je činilo srećnim. Ah, ah, kako sam se samo naslađivao saznanjem da sam nekome izvukao tlo pod nogama!

Uhvatio bih se za zvono i zvonio. Neki stariji čovek bi mi prišao, pardon, dopuzao do mene, bila je to mudrost življenja dopuzala do mojih čizama da ih poljubi. I dopustio sam tom obeščašćenom biću da to uradi. Zamislite: iskustvo, dobro, plemenito životno načelo: ono mi je lizalo noge. To smatram bogatstvom. Prohtelo mi se, pa sam opet pozvonio, jer me je zagolicala, ne znam više gde, želja za čulnim i pojavila se polustasala devojka, pravi slatkiš za mene razvratnika. Dečja nevinost, tako se zvala, ljubila me je i kradimice bacala pogled na korbač pored mene, što me je posebno osvežavalo. Strah i prerana pokvarenost lepršali su u lepim srnećim očima deteta. Kada sam se zasatio, ponovo sam pozvomo i pred mene je stupila životna ozbiljnost, u obliku lepog, vitkog mladog, ali siromašnog čoveka. Bio je to jedan od mojih lakeja i naredio sam mu, mršteći se, da mi pozove onu, kako se zvaše, a da, napokon sam se setio, volju za rad. Malo kasnije pojavila se marljivost u obliku stasalog, dobro građenog čoveka i činilo mi je zadovoljstvo da ga ošinem korbačem posred mirnog, strpljivog lica, prosto da pukneš od smeha. A vrednica, pravi stvaralac, nije ni trepnuo Ipak, nemarnim, milosrdnim pokretom ruke ponudio sam mu čašu vina, i glupa budala je srkutala sramotno piće „Idi, budi aktivan za mene“, rekao sam i otišao je. Sada je, plačući, ušla vrlina, ženska osoba čija lepota mora da uzbudi svakoga ko nije skroz-na-skroz-hladan. Posadio sam je na krilo i činio ludorije s njom. Kada sam joj oteo neizrecivo blago, ideal, izjurio sam je uz podsmeh napolje, a zatim je bilo dovoljno da samo zazviždlim i pojavio se Bog lično. Viknuo sam: „Šta? I ti?“ Tu sam se probudio sav u znoju, kako sam samo bio srećan što je sve to bio samo san. Bože, Bože, samo mogu da se nadam da će jednog dana ipak biti nešto od mene. Kako je u snu sve tako blizu ludila. Kraus će samo piljiti u mene kada mu ovo budem pričao.

Smešan je način na koji odajemo poštovanje gospođici. Ali ja, na primer, ja se upravo zalažem za to smešno, jer baš u njemu ima nečeg čarobnog. Nastava počinje uvek u osam. A mi, šticićenici već deset minuta pre toga sedimo na našim mestima puni iščekivanja 1 netremice gledamo u vrata na kojima treba da se pojave pretpostavljeni. I za ovu vrstu unapred pokazanog poštovanja imamo precizna pravila. Naše stalno osluškivanje da li će se uskoro pojaviti

oni koji će svakako ući tad i tad, gotovo da ima važnost zakona. Mi učenici smo dužni da se, dečački tupavo, pripremamo celih deset minuta na ustajanje s naših mesta. U svim tim sitničavim zahtevima, koji su u stvari smešni, ima nečeg ponižavajućeg, ali nama ne treba ništa drugo da bude važno, osim časti instituta Benjamenta, a to je verovatno i najispravnije, zar uopšte učenik ima čast? Ni govora. Za nas u najboljem slučaju može da bude čast što imamo staratelje i što nas gnjave. Muštranje je za nas šticeenike čast, to je jasno kao dan. A mi se i ne bunimo. Ni na pamet nam ne bi palo. Ja, od svih nas, najverovatnije, još i najviše razmišljam, ali u principu i sam prezirem tu svoju sposobnost. Poštujem samo iskustva, a ona su po pravilu u potpunosti nezavisna od svakog razmišljanja i poređenja. Tako kod sebe poštujem način na koji otvaram vrata. U otvaranju vrata ima više skrivenog života nego u pitanju. No, dobro, čoveka sve nekako podstiče na pitanja i na poređenje i razmišljanje. Svakako, čovek mora i da razmišlja, čak mnogo. Ali, pokoravati se, to je mnogo, mnogo lepše nego razmišljati. Dok čovek razmišlja kostreši se, a to je ružno i kviri mnogo toga. Kada bi mislioci samo znali koliko toga upropaste. Neko ko namerno ne razmišlja, čini nešto, a to je potrebije. Desetine hiljada glava na svetu radi potpuno bez potrebe. To je jasno, jasno kao dan. Ljudski rod gubi volju za životom kroz svo to raspravljanje, razumevanje i znanje. Kada, na primer, neki šticeenik instituta Benjamenta ne zna da li je pristojan, onda on to jeste. Ako zna, onda su njegov nesvesni ponos i sva pristojnost izgubljeni, i napraviće bilo kakvu grešku. Rado trčim niz stepenice. Kakvo brbljanje.

Lepo je biti do izvesne mere imućan i bar donekle imati sređen život. Bio sam u stanu mog brata Johana i moram reći da sam se prijatno iznenadio, sređen je upravo u duhu staro-Guntenovih. Već to što je pod skroz prekriven mekim, matplavim tepihom posebno mi je imponovalo. Svuda po sobama je vladao ukus, ali ne napadan ukus, već samo određen, prefinjen izbor. Nameštaj je ljupko raspoređen, što godi odmah po ulasku u stan, kao neki ljubazan, nežan pozdrav. Po zidovima su ogledala. Tu je čak i jedno ogromno ogledalo, koje ide od poda do plafona. Pojedini predmeti i jesu i nisu stari, elegantni su, a i nisu, i bogati su i nisu bogati. Toplina i brižnost su razliveni po prostorijama, to se oseća, i to prija. Slobodno-brižna volja je

razmestila ogledala i odredila mesto kitnjasto zasvođenom krevetu. Morao bih da ne budem fon Gunten, a da to ne primetim. Sve je čisto i bez prašine, a ipak ne blešti, već deluje smireno i vedro. Ništa ne bode oči. Skladna celina pruža važan, prijatan izraz. Na tamno-crvenoj, plišanoj fotelji ležala je lepa, crna mačka, kao crnkasta meka prijatnost, uokvirena crvenim. Vrlo lepo. Da sam slikar naslikao bih tu prisnost životinje. Brat je bio veoma ljubazan prema meni, ponašali smo se jedan prema drugom kao otmeni svetski ljudi, koji su svesni značaja uglađenosti za užitak. Časkali smo. Onda je do nas doskakutao veliki, vitki, snežnobeli pas, u slatkim skokovima koji su odražavali radost. Pomazio sam ga, podrazumeva se. Sve je lepo u Johanovom stanu. S mnogo ljubavi i truda tragao je po staretinarnicama za svakim predmetom i komadom nameštaja, sve dok nije pronašao najprikladnije i najlepše. Uz pomoć jednostavnih rešenja uspeo je da u skromnim granicama stvori nešto savršeno, tako da se u njegovom stanu stapaju prikladno i korisno sa lepim i gracioznim kao na nekoj slici. Zatim, dok smo sedeli, pojavila se mlada žena i Johan me je predstavio. Kasnije smo pili čaj i bili vrlo raspoloženi. Mačka je mjaukala za mlekom, a veliki lepi pas je hteo pecivo koje se nalazilo na čajnom stočiću. Obe želje su bile ispunjene. Došlo je veče i morao sam da pođem kući.

Ovde, u institutu Benjamenta, čovek uči da oseti i istrpi gubitke, a to je po mom mišljenju umeće, vežba, bez koje bi čovek, ma koliko je značajan, zauvek ostao jedno veliko dete, neka vrsta plačljivog drekavca. Mi šticenici se ne nadamo ničemu, da, strogo nam je zabranjeno da gajimo bilo kakve životne nade, a i pored toga smo potpuno mirni i vedri. Otkuda to? Osećamo li kako nad našim glatko začušljanim glavama lebdi nešto kao anđeo čuvar? Ne umem da odgovorim. Možda smo vedri i bezbrižni zato što smo ograničeni. I to je moguće. Ali, zar je time vedrost i svežina naših srca manje vredna? Jesmo li glupi? Vibriramo. Nesvesno ili svesno, na sve pomalo obraćamo pažnju, tu i tamo smo prisutni i duhom, svoja osećanja usmeravamo na sve i svašta, sakupljajući iskustva i opažanja. Mnogo toga nam pruža utehu jer smo, uopšte uzevši, vrlo marljive osobe, istraživačkog duha, a i zato što sebe malo poštujemo. Ko sebe veoma poštuje nikada nije siguran da neće biti obeshrabren i da se neće osećati poniženim, jer samosvesne osobe

se neprestano susreću s nečim što je samosvesti protivno. A ipak, ni mi učenici nismo bez dostojanstva, ali to je veoma pokretljivo, malo, savitljivo i prilagodljivo dostojanstvo. Uostalom, koristimo ga po potrebi. Jesmo li proizvod neke više kulture ili smo deca prirode? Ni to ne umem da kažem. Jedno sigurno znam: čekamo! To je naša vrednost. Da, čekamo i istovremeno oslušujemo život, polje koje zovu svet, more s njegovim olujama. Inače, Fuks je otišao. Meni je to veoma drago. Nikako nisam znao šta bih s njim.

Razgovarao sam sa gospodinom Benjamentom, odnosno, on je razgovarao sa mnom. „Jakobe“, rekao mi je, „reci, zar ti se ne čini da je život koji ovde vodiš štur, štur? Šta? Interesuje me tvoje mišljenje. Govori otvoreno.“ Činilo mi se da je bolje da ćutim, ali ne iz inata. Od inata sam se odučio. Moje ćutanje kao da je govorilo: „Moj gospodine, dozvolite mi da ćutim Na takvo pitanje bih mogao da kažem samo nešto nepristojno.“ Gospodin Benjamenta me je pažljivo pogledao i mislim da je razumeo moje ćutanje. I stvarno je bilo tako jer se iznenada nasmejao i rekao: „I ti se Jakobe, zar ne, pomalo čudiš što mi ovde u institutu živimo tako tromo, nekako duhom odsutni? Je 1' tako? Primetio si, zar ne? Ne želim da te navedem na nepristojne odgovore. Moram nešto da ti priznam, Jakobe. Slušaj, smatram da si pametan, pristojan mlad čovek. Sada, molim te, budi drzak. Osećam potrebu da ti priznam još nešto: ja, tvoj upravnik, ja ti želim dobro. I još jedno, treće priznanje: prema tebi sam razvio neku čudnu naklonost, koju više ne mogu da sputavam. Prema meni ćeš sada biti stvarno drzak, zar ne? Zar ne mladi čoveče, sada, pošto sam se razotkrio pred tobom, usudićeš se da budeš odbojan? I sada ćeš da se inatiš? Je 1' tako, reci, je 1' tako?“ Gledali smo se u oči, bradati čovek i ja. Ličilo je na neko unutrašnje takmičenje. Već sam hteo da otvorim usta i izgovorim nešto pokorno, pa ipak uspeo sam da se kontrolišem i ćutao sam. Onda sam primetio da divovski građen gospodin upravnik lagano, lagano drhti. Od tog trenutka se između nas pojavilo nešto što nas povezuje to sam osećao, ne, nisam samo osećao, znao sam to. „Gospodin Benjamenta me poštuje“, govono sam sebi i zbog te spoznaje koja me je ošinula poput munje, smatrao sam potrebnim, čak obaveznim, da ćutim. Jao meni da sam izustio jednu jedinu reč. Jedna jedina reč bi me opet pretvorila u nebitnog malog štíćenika, a

upravo sam se popeo na štíćeniku strane, ljudske visine. Sve sam to duboko osećao, a danas znam da sam se u tom trenutku ponašao pravilno. Upravnik, koji mi se skroz približio tada je rekao: „Ima nečeg važnog u tebi, Jakobe.“ Ućutao je i odmah sam znao zbog čega. Bez sumnje je hteo da vidi kako ću se sada ponašati. To sam primetio i zato nisam pomerio ni jedan mišić na licu, već sam nepokretno, gotovo bezumno gledao, preda se. Zatim smo ponovo počeli da se posmatramo. Pogledao sam strogo i oštro svog gospodina upravnika. Osećao sam nekakvu hladnoću, nekakvu površnost, a zapravo bih mu se od radosti nasmejao u lice. Ali sam u isto vreme video: bio je zadovoljan mojim držanjem i napokon reče: „Dečko moj, vrati se na svoj posao. Bavi se nečim. Ili idi i razgovaraj s Krausom. Idi.“ Po navici sam se duboko poklonio i otišao. Napolju u hodniku opet sam zastao, kao već jednom ranije, odnosno, opet iz čiste navike i osluškivao kroz ključaonicu da li se unutra nešto dešava. Ali, sve je bilo tiho. Morao sam tiho i srećno da se nasmejem, da se smejujim sasvim glupo, a onda sam otišao u učionicu gde sam u polumraku zatekao Krausa, naizgled obasutog smeđim snopom svetla. Dugo sam stajao. Stvarno, dugo, dugo sam stajao jer nešto, nešto nisam mogao da shvatim. Osećao sam se kao da sam kod kuće. Ne, osećao sam se kao da još nisam rođen, kao da plutam u nečem pretporođajnom. Pred očima mi je bilo toplo i plavičasto-nejasno. Prišao sam Krausu i rekao mu: „Kraus, volim te.“ Kakve su to gluposti, zarežao je. Brzo sam se povukao u svoju sobu. I sad? Jesmo li prijatelji? Jesmo li gospodin Benjamenta i ja prijatelji? U svakom slučaju, između nas postoji nešto, ali šta? Ne želim to sebi da objasnim. Želim i dalje da budem veseo, čio i vedar. Što dalje od misli.

Još uvek nemam posao. Gospodin Benjamenta mi govori da se trudi. I dodaje zapovednički bahato: „Šta? Nestrpljiv? Polako. Sačekaj!“ Među štíćenicima se govori da će Kraus možda uskoro da ode. Otići, to je službeno-komičan izraz. Kraus uskoro odlazi? Nadam se da su to samo prazne priče, institutske senzacije. I među nama štíćenicima ima potpuno neosnovanih glasina, poput onih novinskih. Svet je, primećujem, svuda isti. Opet sam, međutim, bio kod svog brata, Johana fon Guntena i taj je čovek imao hrabrosti da me povede u društvo. Jeo sam za stolom bogatih ljudi, i uvek ću se

sećati kako sam se ponašao. Nosio sam stari, ali još uvek svečani kaput. I pravio sam se da sam neko čiji su godišnji prihodi dvadeset hiljada maraka, najmanje. Razgovarao sam s ljudima koji bi mi okrenuli leđa samo da su znali ko sam. Žene koje bi me potpuno ignorisale da sam im rekao da sam samo učenik, smeškale su mi se i ohrabrivale me. I mene je zapanjio moj apetit. Čudno je kako se čovek ravnodušno služi za tuđom, bogatom trpezom. Gledao sam kako to drugi rade i talentovano sam ih imitirao. Bila je to podla podvala. Osećao sam nešto kao stid što sam tamo, u tim krugovima, pokazao zadovoljstvo jelom i pićem. Nisam primetio mnogo otmenosti. Naprotiv, smatrali su me stidljivim momkom, dok sam (po mom mišljenju) bio itekako drzak. Johan se lepo vladao u društvu. Posedovao je nenametljiv, prijatan manir čoveka koga cene i koji je svestan toga. Njegovo ponašanje bilo je ugodno za oko. Da li preterujem dok govorim o njemu? O, ne. Sigurno je da nisam zaljubljen u svog brata, ali se trudim da ga u potpunosti sagledam, a ne polovično. Možda je to ipak ljubav. Neka bude. Lepo je bilo i u pozorištu, ali o tome ne bih da naglabam. Otmeni kaput. S lepim kaputom sam se potom rastao. Oh, kako je lepo šetati u odeći poštovanja vredne osobe i švrljati. Da, švrljati! To je to. Divno je zujati i švrljati, tamo, u obrazovanim krugovima. Onda sam se opet uvukao u institut i u moju šticieničku odeću. Prija mi ovde, osećam to. Kasnije će mi, verovatno, nedostajati Benjamente, kasnije, kada postanem nešto važno, ali ja nikada, nikada neću postati ništa važno i drhtim od neobičnog zadovoljstva što to pouzdano unapred znam. Jednog dana će me neki udarac osvestiti, razarajući udarac, i svemu će doći kraj, svim tim smutnjama, toj čežnji, toj neizvesnosti, svemu, toj zahvalnosti i nezahvalnosti, laži i samoobmani, onom znam-li-neznam-li. Ipak želim da živim, svejedno kako.

Desilo se nešto meni nerazumljivo. Možda i beznačajno. Ne dopuštam lako da me misterije nadvladaju. Sedeo sam, bila je već ponoć, sam u učionici. Odjednom se iza mene pojavila gospođica Benjamenta. Nisam čuo kada je ušla, mora da je sasvim tiho otvorila vrata. Upitala me je šta radim, ali takvim tonom da nisam morao uopšte da odgovorim. Obratila se pitanjem na koje unapred zna odgovor. Tu je svaki odgovor bio suvišan. Stavila je, kao da je bila umorna i kao da joj je potreban oslonac, ruku na moje rame. Osetio

sam sasvim jasno da joj pripadam, da joj pripadam? Da, jednostavno tako – pripadam. Uvek sam nepoverljiv prema osećanjima. Ali da njoj, gospođici, tobože pripadam, to se jasno osećalo. Pripadali smo jedno drugom. Razume se, bilo je razlike. Ipak smo odjednom bili veoma bliski. Ali uvek, uvek drugačije. Gotovo da mrzim kada ljudi jedva ili uopšte ne osećaju razliku. Osećati da smo gospođica Benjamenta i ja dva sasvim različita bića, u tome je za mene bila sreća. Ne volim, uostalom, da se samoobmanjujem. Odličja i korist, koji nisu sasvim, sasvim zasluženi smatram svojim neprijateljima. Znači, postojala je velika razlika. Da, a šta je to? Zar ne mogu da pređem preko tih izvesnih razlika? No, tada je gospođica iznenada rekla: „Dođi. Ustani i pođi sa mnom. Želim nešto da ti pokažem.“ Pošli smo. Pred našim očima, bar pred mojim (pred njenim možda ne), sve je bilo umotano u neprozirnu tamu. „To su unutrašnje odaje“, pomislio sam i nisam se prevario. Bilo je tako i kao da je moja draga učiteljica odlučno rešila da me upozna sa meni do tada nepoznatim svetom. Ali, moram da dođem do daha.

Na početku je, kao što rekoh, bilo sasvim mračno. Gospođica me je uhvatila za ruku i rekla mi prijateljskim tonom: „Pazi Jakobe, oko tebe će biti ovako mračno, a onda će te neko uhvatiti za ruku. Zbog toga ćeš biti srećan i po prvi put osetiti duboku zahvalnost. Ne budi neraspoložen. Biće i svetlosti.“ Samo što je to izgovorila obasjala nas je bela, zaslepljujuća svetlost. Ukazala se neka kapija i prošli smo kroz otvor, prvo ona, a ja tik za njom, pravo u predivni blesak svetla. Do tada nisam nikada video tako nešto sjajno i veličanstveno, zato sam i bio ošamućen. Gospođica je nastavila da govori prijateljski i sa smeškom: „Zaslepljuje te svetlost? Izdrži. Ona znači radost i čovek mora da nauči da je oseti i podnese. Možeš, što se mene tice, da je smatraš i svojom budućom srećom, ali gledaj šta se to dešava? Nestaje. Razilazi se. Dakle, Jakobe tvoja sreća neće biti duga, postojana. Boli te moja iskrenost? Ne dopusti to. Pođi dalje. Moramo da požurimo, jer treba jos mnogo toga da prođemo i doživimo. Reci, Jakobe razumeš li moje reči? Ćuti. Ti ovde ne smeš da govoriš Misliš da sam čarobnica? Ne, nisam. Svakako, umem malo da začaram, da zavodim. Svaka devojka to ume. No, dođi sad.“ Poštovana devojka je podigla poklopac na podu, pri čemu sam morao da joj pomognem i ušli smo, ona i ovog puta prva, u duboki

podrum. Na dnu kamenitih stepenica stupih smo na vlažnu, meku zemlju. Činilo mi se kao da se nalazimo u samom središtu Zemlje, toliko duboko smo sišli. Išli smo dugim, mračnim hodnikom i gospođica Benjamenta reče: „Sada smo u podrumima i hodnicima bede i odricanja, a pošto ćeš ti, dragi Jakobe, najverovatnije ceo svoj život ostati siromašan, molim te pokušaj već sad da se navikneš na tamu i na hladan, oštar vonj, koji ovde vlada. Nemoj da se plašiš i ne ljuti se. Bog je i ovde, svuda. Čovek mora da se nauči da voli i poštuje ono što je neizbežno. Poljubi vlažnu podrumsku zemlju, molim te učini to. Time čulno pokazuješ svoju dobrovoljnu pokornost teškoćama i nevoljama od kojih će, kako se čini tvoj život biti uglavnom sačinjen.“ Poslušao sam je, bacio sam se na hladnu zemlju i poljubio je srdačno, pri čemu me je prožimala neka neizrecivo hladna, a istovremeno vrela jeza. Pošli smo dalje. Ah, ti hodnici bede i užasnog odricanja činili su mi se beskonačnima i možda su to i bili. Sekunde su bile duge kao ceo život, a minuti su poprimali veličinu vekova punih patnji. Dosta! Napokon smo došli do nekog sumornog zida i gospođica reče: „Idi i pomiluj zid. To je zid briga. On će se uvek izdizati pred tvojim pogledima i neće biti pametno ako ga zbog toga budeš mrzeo. Da, čovek mora da pokuša da omekša krutost i isključivost. Idi i probaj.“ Hitro sam, kao u strastvenoj žurbi, prišao zidu i bacio mu se na grudi. Da, na kamene grudi i rekao mu nekoliko lepih, gotovo šaljivih reci. A on je ostao, kao što se i očekivalo, nepomičan. Igrao sam komediju, mojoj učiteljici za ljubav, jasno, sve što sam činio nije bilo ništa drugo do komedija. I oboje smo se smejali, ona, majstorica, kao i ja njen nezreli učenik. „Dođi“, rekla je, „priuštićemo sebi malo slobode, malo pokreta.“ Rekavši to, dodirnula je zid malim, belim poznatim štapom gospodarice. Nestao je ceo ružni podrum i našli smo se na otvorenom, uskom putu, glatkom kao led ili staklo. Lebdeli smo po njemu kao na neobičnim sličugama, a istovremeno smo i igrali jer se put pod nama dizao i spuštao kao neki talas. Bilo je predivno. Nikada tako nešto nisam video i od radosti sam uzviknuo. „Predivno.“ A iznad nas su svetlucale zvezde na neobično bledoplavom, pa ipak tamnom nebu, mesec je piljio, nezemaljskim sjajem, dole, na nas, klizače. „To je sloboda“, reče učiteljica, „ona je nešto zimsko, nešto što-se-ne-može-dugo-podneti. Čovek mora uvek, kao sto mi to radi

mo, da se kreće, mora da igra u slobodi. Ona, je hladna i lepa. Samo pazi, nemoj da se zaljubiš u nju. To bi te posle samo rastužilo, jer u predelima slobode možeš da se održiš samo na momente. Već smo predugo ovde. Gledaj kako se predivni put na kojem lebdimo polako rastapa. Sada, ako otvoriš oči, možeš da vidiš kako sloboda umire. Kasnije, u životu, često ćeš se susretati s ovim neprijatnim trenutkom.“ Samo što je to izgovorila iz visine i radosti utonuli smo u nešto umorno i tužno, bila je to mala soba za odmor, puna rafinirane ugodnosti, koja je predivno mirisala na snove, sva obložena svakojakim pohotljivim scenama i slikama. Bila je to predivna prostorija. Često sam sanjao o takvim odajama. Sada sam se nalazio u jednoj takvoj. Muzika je klizila niz šarene zidove, bila je vidna, kao da su tonovi bili pahuljice nošene vetrom. „Ovde“, reče gospođica, „možeš da se odmoriš. Sam odredi koliko dugo.“ Oboje smo se smejali tim zagonetnim rečima. I pored toga što me je spopala neka nežna strepnja nisam oklevao da se udobno smestim na jedan od tepiha. U usta koja sam nehotice otvorio sletela mi je cigareta neobično dobrog ukusa. Pušio sam. Odnekud je u moje ruke dolepršao roman i mirno sam ga čitao. „To nije za tebe. Ne čitaj takve knjige. Ustani. Dođi. Slabost navodi na praznoglavost i surovost. Čuješ li kako ljutito grmi i tutnji? To je zlo. Uživao si u miru. Sada će se na tebe spustiti kiša zla i natopiti te sumnjom i nemirom. Dođi. Čovek mora hrabro da zakorači u neizbežno.“ Tako je govorila učiteljica i samo što je završila plivao sam u gustoj, užasno neprijatnoj reci sumnji. Potpuno obeshrabren nisam se ni usuđivao da se okrenem i pogledam da li je još pored mene. Ne, učiteljica koja mi je dočarala sve te pojave i stanja je nestala. Plivao sam sam. Hteo sam da vičem, ali sam se plašio da mi voda ne uđe u usta. O, kakva nesreća. Plakao sam i gorko se kajao što sam se predao čarima prijatnosti. Odjednom sam opet sedeo u institutu Benjamenta, u tamnoj učionici, a gospođica Benjamenta je još stajala iza mene i mazila me je po obrazu, ali tako kao da nije tešila mene već sebe. „Nesrećna je“, pomislio sam. Onda su se pojavili Kraus, Šaht i Šilinski. Devojka je hitro sklonila ruku s mog obraza i otišla u kuhinju da napravi večeru. Jesam li sanjao? Zašto razmišljati o tome sada pred večeru? Ima dana kada rado jedem. Tada mogu da se udubim i u najgluplje jelo poput nekog gladnog šegrta i tada

živim kao u nekoj bajci, a ne više kao kulturni čovek u nekom kulturnom dobu.

Veoma su zabavni naši časovi fiskulture. Praviti se veštini nije uvek bezopasno. Kako lako čovek može da se izblamira. Ipak, mi šticećenici ne ismejavamo jedni druge. Ne? O, da. Smejemo se ušima, ako ne smemo ustima. I očima. Oči se tako rado smeju. A propisati pravila za oči, to je moguće, mada je to ipak teško. Tako je ovde, na primer zabranjeno namigivanje, namigivanje je podsmešljivo i zbog toga se mora izbegavati, ali ipak se ponekad namiguje. Nije moguće potpuno potisnuti prirodu. A i moguće je. Ali, čak i ako čovek uspe da se oduči od prirodnosti uvek nešto pretekne, nekakav ostatak i on uvek izbija. Veliki Peter, na primer, ne može da se oduči od svoje neobične lične prirode. Ponekad, kada igra, kada želi da bude graciozan, čini se kao da je od drveta, a drvenost je Peterova prirodnost, neka vrsta Božije obdarenosti. Čovek mom da se smeje ogromnom drvetu kada se ono pojavi u obliku visokog čoveka. Smeh je čista suprotnost komadu drveta, nešto slatko, nešto što u nekome potpaljuje šibice. Šibice se smejuje poput potisnutog smeha. Mnogo, mnogo volim da se suzdržavam od smeha. To me tako lepo golica: to zadržavanje nečega što tako rado želi da izleti. Ono što ne sme napolje, što mora da ostane u meni, to mi je jako drago. To potiskivanje time postaje još neprijatnije, ali istovremeno vrednije. Da, da, priznajem volim kada me potiskuju. Naime. Ne, ne uvek, doduše. Gospodin Doduše neka se gubi. Hteo sam sledeće da kažem: nešto ne smeti, znači nešto drugo činiti duplo više. Ništa nije bljutavije od ravnodušne, brze, jevtine dozvole. Volim sve da zaslužim, da iskusim, tako i za smejanje, na primer, vredi imati pravo iskustvo. Kada se u sebi raspadam od smeha, kada više gotovo i ne znam kuda sa šuštavim prahom, tada znam šta je smeh, tada se smejem od srca, tada imam potpunu predstavu onoga što me potresa. Prema tome, smatram, čak sam čvrsto uveren da propisi ulepšavaju život, da ga čak pozlaćuju, jednom rečju, čine čarobnim. Jer kao što je sa zabranjenim, dražesnim smehom, tako je sigurno i sa drugim stvarima i zadovoljstvima. Zabrana plakanja, na primer, pa to samo uvećava plakanje. Kriti ljubav, da, to znači voleti. Kada ne smem da volim, volim deset puta jače. Sve što je zabranjeno živi na stotinu drugačijih načina; odnosno, ono što bi trebalo da je mrtvo,

samo još življe živi. Kako u malim, tako i u velikim stvarima. Stvarno lepo, obično rečeno, ali u običnom se kriju i prave istine. Opet pomalo brbljam, zar ne? Rado priznajem da brbljam, jer nečim moram da popunim redove ove knjige. Kako je samo privlačno, kako je samo primamljivo zabranjeno voće.

Možda sada između gospodina Benjamente i mene lebdi, nešto poput vidne, zabranjene vočke. Ali nas dvojica se ne izražavamo jasno. Plašimo se otvorenog razgovora i to je svakako samo za pohvalu. Meni je, na primer, prijatnost nesimpatična. Govorim uopšteno. Neke osobe, koje su mi privržene, odbojne su mi, to ovde ne bih detaljno da objašnjavam. Naravno da se i meni dopada blagost i srdačnost. Ko bi mogao da bude tako surov da potpuno odbaci svaku prisnost, svu toplinu bića. Neprestano pazim da se nekome isuviše ne približim, ne znam, mora da sam talentovan u tome da nekoga nemo ubedim kako izvesna približavanja nisu naročito mudra, u svakom slučaju, smatram da je teško iskoristiti moje poverenje. A moja toplina mi je vredna, jako vredna, i onaj koji želi da je poseduje mora da bude izuzetno oprezan, upravo to radi gospodin upravnik. Taj gospodin Benjamenta želi, koliko vidim, da poseduje moje srce i da sklopi prijateljstvo sa mnom. Za sada sam prema njemu ledeno hladan, on zna: možda i ne želim da znam za njega.

„Mlad si“, kaže mi gospodin upravnik, „prepun si životne nade. Čekaj, nešto sam hteo da kažem što sam sad zaboravio? Moraš da znaš Jakobe, mnogo toga imam da ti kažem, ali obično se ono najlepše i najdublje očas zaboravi. Eto, pogledaj kako je tvoje pamćenje sveže, dok je moje već ostarilo. Jakobe, moja glava je na umoru. Izvini ako govorim isuviše meko, isuviše poverljivo. Eto, moram jednostavno da se nasmejem. Zato te molim da mi oprostiš iako bih mogao da te istučem, ako to budem smatrao za potrebno. Kako me samo oštro gledaju tvoje mlade oči. Oh, oh, mogao bih da te tresnem o zid, tako snažno da obnevidiš i ogluviš zauvek. Uopšte mi nije jasno kako je došlo do toga da pred tobom izgubim svaki autoritet pretpostavljenog. Verovatno me potajno ismejavaš. Reći ću ti: čuvaj se toga. Moraš da znaš da me često obuzima divljaštvo i pre nego što uspem da se obuzdam pokažem svoju pravu prirodu. O, mali moj dečko, ne, ne boj se. Sasvim je, sasvim nemoguće da ti

učinim nešto nažao, ali reci, šta sam ono hteo da te pitam. Reci, plašiš li se bar malo? Mlad si i pun nade i uskoro ćeš dobiti odgovarajući posao? Zar ne? Da, upravo tako. Da, to je to što me boli, jer, zamisli, ponekad mi se čini da si moj mlađi brat ili nešto prirodno-srodno, toliko mi se činiš bliskim, tvoja spoljašnost, tvoj glas, tvoja usta, sve, jednom rečju, ti. Ja sam svrgnuti kralj. Smeškaš se? Jednostavno je predivno, znaš, što ti se upravo sada, dok govorim o svrgnutim kraljevima, koji su ostali bez svojih tronova, iskrao smešak, obešenjački smešak. Ti si pametan, Jakobe. O, kako čovek može lepo s tobom da razgovara. Čoveka jednostavno mamiš da se prema tebi ponaša pomalo meko i slabo. Da, ti upravo navodiš ljude da se ponašaju nemarno i opušteno, na odsustvo ponosa. Podstičeš na plemenitost, veruj mi, i onda to snažno izaziva druge da se pred tobom izgube u lepim rečima i priznanjima, to se dešava i meni, tvom gospodaru, pred tobom, mojim mladim, jadnim crvom, koga, kad god mi padne na pamet, mogu da zgnječim. Daj mi ruku. Tako. Znaj da si uspeo da me nateraš da te poštujem. Veoma te poštujem i to smem da ti kažem. A sada imam molbu za tebe: hoćeš li da budeš moj prijatelj, moj mali poverenik? Molim te, budi to. Ali, daću ti vremena da o svemu razmisliš, možeš da ideš. Molim te idi, ostavi me samog.“ Tako sa mnom razgovara moj gospodin upravnik, čovek koji, kako on sam kaže, može da me zgnječi, samo ako to poželi. Sada se više ne klanjam pred njim, to bi ga bolelo. Šta je to pričao o svrgnutim kraljevima? O tome neću mnogo da razmišljam, kao što mi on preporučuje, već ću nastaviti da održavam svoju formu. U svakom slučaju, treba biti oprezan. On priča o divljaštvu? Pa, moram reći da je to veoma neprijatno. Biti zgnječen o zid, za to sam sam sebi isuviše vredan. Da li da obavestim gospođicu? Fuj, ne, nikako. Dovoljno sam hrabar da ćutim i dovoljno pametan da sam izađem na kraj s nečim sumnjivim. Možda je gospodin Benjamenta lud. U svakom slučaju, liči na lava, a ja na miša. Fini odnosi su sada zavladao institutom. Samo nikome ništa ne govoriti. Neobavljeni posao ponekad je završen i pre nego što se obavi. Sve su to gluposti. *Basta.*

Kakvu samo ponekad imam maštu! Pomalo se graniči s apsurdnim. Odjednom sam, a da to nisam mogao da sprečim, postao pukovnik u sred rata, tako oko 1400. godine, ne, nešto kasnije, u vreme vojnih

pohoda. Ja i moji oficiri bili smo za ručkom. Bilo je to posle dobijene bitke i naša slava se tokom sledećih dana sigurno pronela širom Evrope. Pili smo i bili veseli. Nismo se gostili u sobi, ne, sedeli smo na sred polja. Sunce je upravo bilo na zalasku kada su pred moje oči, čiji sjaj znači napad i pobedu, doveli nekakvu kreaturu, nekog bednika, razotkrivenog izdajnika. Nesrećnik je drhteći gledao u zemlju, svestan da nema pravo ni da pogleda vojskovođu. Ovlaš sam ga osmotrio, zatim sam takođe ovlaš i brzo pogledom preleteo one koji su ga doveli, a onda sam se pozabavio čašom punom vina. Ta tri pokreta su značila: „Idite. I obesite ga.“ Odmah su ga šćepali, ali zlikovac počeo da se dere, očajnicki još gore, kao da ga već razdiru hiljade užasnih smrtnih muka. Moje uši su se u bitkama i borbama, koje ispunjavaju moj život, naslušale kojekakvih krikova, a moje oči su bile više nego naviknute na užas i jad, pa ipak, ovo nisam mogao da podnesem. Opet sam se okrenuo ka zlikovcu i mahnuo svojim vojnicima: „Pustite ga, rekoh prinoseći čašu usnama, da to prekratim. Tada se desilo nešto koliko dirljivo toliko i odvratno. Čovek kome sam poklonio život, zločinački i izdajnički život, bacio se kao bezumnik pred moje noge i počeo da ljubi moje prašnjave čizme. Odgurnuo sam ga. Osećao sam gađenje i jezu. Dirnula me je moć kojom sam raspolagao, moć kojom sam slobodno mogao da se poigravam, kao oluja lišćem. Neprijatno, zato sam se nasmejao i naredio mu da se skloni. On kao da beše izgubio pamet. Životinjska radost navirala je iz njegovih očiju i usta, mucavo se zahvaljivao, zahvaljivao i otpuzao. Mi ostali smo se do duboko u noć prepustili razuzdanom pijančenju i ždranju, a izjutra, jos smo bili za stolom, primio sam Papskog izaslanika s dostojanstvom i uzvišenošću, koja umalo da je i meni izmamljivala smeh. Bio sam junak, gospodar dana. Od mog raspoloženja, od mog zadovoljstva zavisio je mir pola Evrope. Ipak pred diplomatskim gospodinom izigravao sam glupaka i dobričinu. Tako mi se prohtelo, bio sam pomalo premoren, nešto me je vuklo zavičajju. Dopustio sam da me ponovo liše zasluga koje mi je doneo rat. Podrazumva se da sam kasnije dobio grofovsku titulu, oženio se, a sada sam pao tako nisko da me nije sramota da budem sićušan, običan štićenik instituta Benjamenta i da se družim sa Krausom, Šahtom, Hansom i Silinskim. Trebalo bi me golog izbaciti

na hladnu ulicu i možda bih tada umislio da sam svemogući gospod Bog. Vreme je da odložim pero.

Za tako sićušne i neznatne, kao što smo mi štićenici, nema ničeg smešnjog. Poniženi sve shvata ozbiljno, ali sve i olako, tako reći frivolno. Naši časovi vladanja, fiskulture i plesa deluju mi kao javni, važan, veliki život i tada se u mojim očima učionica pretvara u ulicu punu ljudi, u dvorac sa starim, dugim hodnicima, u kancelariju, u naučni kabinet, u damski salon, zavisi, u sve moguće. Teraju nas da ulazimo, da pozdravljamo, da se klanjamo, da govorimo, da obavljamo zamišljene zadatke i poslove, da primamo porudžbine, a onda, odjednom, sedimo za stolom i jedemo poput otmene gospode dok nas poslužuju sluge. Šaht se, ili čak možda Kraus, pretvara da je visokoaristokratska dama, a ja dobijam zadatak da je zabavim. Onda smo svi kavaljeri, nije isključen ni dugi Peter, koji ionako uvek umišlja da je kavaljer. Zatim igramo. Skakućemo unaokolo, praćeni nasmejanim pogledom učiteljice a onda svi hitamo u pomoć povređenom. Pregažen je na ulici. Poklanjamo neku sitnicu navodnom prosjaku, pišemo pisma, grdimo naše pomoćnike, idemo na skupove, tragamo za mestima gde se govori francuski, vežbamo skidanje šešira, pričamo o lovu, finansijama i umetnosti, ljubimo dame ne bismo li pridobili njihovu naklonost, pokorno ljubimo pet dražesnih, milostivo pruženih prstiju, dangubimo kao dangube, uživamo u kafi, jedemo šunku u burgundcu, spavamo u zamišljenim krevetima, kobajagi ustajemo u cik zore i kažemo: „Dobar dan, gospodine sudija“, tučemo jedan drugog, jer to se često događa u životu i radimo sve drugo što se u njemu dešava. Kada se umorimo od svih tih gluposti, gospođica udari štapom o neku ivicu i kaže: „*Allons*, hajde momci. Na posao!“ I onda se radi. Razletimo se po sobi kao osice. To gotovo da i ne može da se opiše, a kada već posustanemo učiteljica uzvikne: „Šta je? Zar vam je javni život tako brzo preseao? Hajde, hajde. Pokažite kakav je život. Lako je, ali čovek mora da bude čio, inače će ga život samleti.“ I opet sve živne. Putujemo, pri čemu naša posluga čini razne gluposti. Sedimo u bibliotekama i učimo. Postajemo vojnici, pravi regruti i moramo da zaležemo i pucamo. Kupujemo po radnjama, uživamo u bazenima, molimo se u crkvama: „Bože, sačuvaj nas iskušenja.“ A već sledećeg trenutka upadamo u najgrublji propust ili greh. „Prekinite.

Dosta za danas“, kaže gospođica kada dođe vreme. Život zgasne, i san, koji nazivamo ljudskim životom, poprimi druge pravce. Najčešće posle toga izađem u polusatnu šetnju. Uvek srećem istu devojkicu u parku gde često sedim na klupi. Izgleda da je prodavačica. Svaki put se okrene k meni i dugo me posmatra. Puna je čežnje. Osim toga, smatra me gospodinom koji ima mesečne prihode. Tako izgledam, odajem utisak bogataša. Vara se, i zbog toga je ignorišem.

Ponekad se igramo pozorišta, komedija koje se pretvaraju u lakrdiju, sve dok nam učiteljica ne da znak da prestanemo. Majka: „Ne mogu da Vam dam svoju ćerku za ženu. I suviše ste siromašni.“ Gospodin: „Blablablaba, fraziranje. Pa, koga smatrate dobrom prilikom?“ Ljubljena: „Mama, moram, uz sve poštovanje koje gajim prema Vama, da Vas zamolim da ljubavnije razgovarate s čovikom koga volim.“ Majka: „Ćuti! Jednog dana ćeš mi biti zahvalna što sam bila tako stroga prema njemu. Gospodine moj, recite, gde ste Vi to studirali?“ Junak (on je Poljak i igra ga Šilinski): „Poštovana gospođo, pohađao sam institut Benjamenta. Izvinite na ponosu sa kojim to izgovaram.“ Ćerka: „Ah, mama, vidite samo kako ume da se ponaša. Kako ima manire.“ Majka (strogo): „Ne pominji mi manire. Odavno više nisu važni aristokratski maniri. Vi, moj gospodine, molim Vas, recite mi, molim Vas: šta ste to učili u institutu Bangamenta?“ Junak: „Izvinite: Benjamenta, ne Bangamenta. Šta sam tamo učio? Pa, moram reći da sam tamo malo toga naučio. Ali, danas više uopšte nije bitno znanje. To ćete i sami priznati.“ Ćerka: „Čujete li, mama?“ Majka: „Ćuti, šeptrlijo, i da nisi ni slušala, a ni prihvatila takva naglabanja. Moj lepi, mladi gospodine, učinili biste mi veliku uslugu ako se udaljite i više se nikada ne pojavite.“ Junak: „Kakva drskost? No, neka bude. *Adieu*, odoh.“ Odlazi itd, itd. Sadržaj naših drama je uvek u vezi sa školom i štíćenicima. Jedan štíćenik doživljava gomilu šareno izmešanih situacija, dobrih i loših. Doživljava uspeh ili potpuni neuspeh. Na kraju se uvek veliča i dočarava lepota skromnog života sluga, to je moral našeg dramskog štiva. Naša gospođica obično tokom predstave igra publiku. Sedi kao u nekoj loži i posmatra kroz pozorišni dvogled binu, odnosno izvođače. Kraus je najgori glumac. Uopšte mu to ne leži. Najbolji je dugi Peter. I Hajnrih je sladak.

Pomalo me vređa pomisao da ću uvek uspevati da se prehranim na ovom svetu. Zdrav sam i ostaću to, i uvek ću nekome moći da poslužim. Nikada neću pasti na teret svojoj državi, opštini. Misliti na to, odnosno, razmišljati o tome kako ću kao neki običan čovek uvek imati šta da jedem, to bi me duboko povredilo kada bih bio pravi, nekadašnji Jakob fon Gunten, kada bih bio potomak, izdanak doma svoga, ali ja sam postao sasvim, sasvim drugi čovek, običan, a to što sam postao običan čovek, mogu da zahvalim Benjamentama i to me ispunjava neizrecivim osećanjem, blistavom rosom čistog zadovoljstva. Izmenilo se moje shvatanje ponosa, časti. Kako je moguće da sam se već tako mlad izrodio? Jesam li postao izrod? U izvesnom smislu da, s druge strane, to je održanje vrste. Možda ću kao osoba koja je izgubljena i zalutala negde u životu, postati čistiji, ponosniji Gunten, nego ako budem kruto insistirao na svom rodoslovu i trunuo kod kuće. Ma, neka bude šta bude. Odabrao sam i neka bude tako. Posedujem neobičnu sposobnost da spoznajem život iz osnova i neukrotivu želju da ljude i stvari podstaknem da mi se otvore. Odmah se setim gospodina Benjamente. Ali, želim da mislim o nečemu drugom, odnosno, više ne želim ni na šta da mislim.

Upoznao sam veliki broj ljudi zahvaljujući Johanovoj ljubaznosti. Među njima ima i umetnika, a čini mi se da su i oni dobri ljudi. Ali, šta može da se kaže na osnovu tako površnih susreta. Mada, svi koji se trude da postignu uspeh liče jedan na drugog. Imaju isti izraz lica. U stvari, i da i ne. Zajednička im je izvesna brzoprolazna ljubaznost i čini mi se da je to zbog strepnje koju osećaju. Lako se odriču ljudi i predmeta da bi se odmah okrenuli upravo onom novom, što, čini se, takođe zasluhuje pažnju, da bi i to ubrzo odbacili. Nikoga ne potcenjuju ti divni ljudi, a ipak, možda preziru sve, ali to ne smeju da pokažu, jer se plaše da slučajno ne počine nekakvu nesmotrenost. Ljubazni su zbog osećanja nezadovoljstva i prijatni zbog strepnji. A, osim toga, svako želi da bude poštovan. Ovi ljudi su kavaljeri. I čini mi se kao da im nikada nije prijatno. Ali, ko može da se oseća prijatno ako mu je stalo da ga svet ceni i poštuje? Osim toga, čini mi se da ti ljudi, koji su društvena, ali nikako više i prirodna bića, stalno za petama osećaju svog konkurenta. Osećaju da neko želi da ih pretekne, pritajeni lopov koji se s nekom novom obdarenošću

odnekud prišunjabo da bi oko sebe širio štetu i svakojaka poniženja i zato jer je u ovom krugu ljudi novodolazeće ono za čime uporno tragaju i što lako prihvataju. Jao starijem ako se to novo na bilo koji način odlikuje duhom, talentom ili prirodnom genijalnošću. Ovde sam se malo isuviše jednostavno izrazio. Ima tu još nešto sasvim drugo. U tim krugovima naprednog obrazovanja vlada neka vrsta nedvosmislenog i uočljivog umora. Nije to formalna blaziranost naslednih plemića, ne, reč je o stvarnom, potpuno jasnom umoru zasnovanom na živahnoj osećajnosti, umoru zdravo-nezdravih ljudi. Oni su obrazovani, ali poštuju li jedni druge? Ako se iskreno zapitaju mogu biti zadovoljni svojim položajem u svetu, ali jesu li i stvarno zadovoljni? Uostalom, neki od njih su i bogati. O njima ovde i ne govorim, jer novac koji neko poseduje, prisiljava na drugačije, sasvim nove pretpostavke prilikom procene čoveka. Ipak, sve su to lepo vaspitane i na svoj način značajne osobe i bratu moram da budem veoma veoma zahvalan što mi je pružio priliku da upoznam taj deo sveta. Već uživaju da me tamo, naime, u tim krugovima nazivaju Mali fon Gunten, za razliku od Johana, koga su prozvali Veliki fon Gunten. To su šale, svet obožava šale. Ja ne, ali sve to je nevažno. Osećam da me se ono što drugi smatraju svetom uopšte ne tiče, a da mi se ono što ja, sasvim u sebi, nazivam svetom, čini velikim i zanosnim. Moj brat se potrudio da me upozna s ljudima i moja je obaveza da pokušam da od toga bude nešto. I to je nešto. Meni je sve, čak i ono najmanje mnogo. Potpuno upoznati nekoga, za to je potreban ceo ljudski vek. No to su opet načela Benjamenta, a koliko se samo Benjamente razlikuju od onoga što se smatra svetom. Idem da spavam.

Nikada ne zaboravljam da sam plemenitog porekla a da počinjem sa dna, sasvim sa dna, i da sam bez svojstava neophodnih za uspon. Možda ih imam. Sve je moguće ali ne verujem da će doći dan kada će mi teći med i mleko. Ne posedujem vrline skorojevića. Ponekad sam drzak ali samo iz hira. A skorojević je uvek drzak, tako što se pravi lažno skromnim. Ima mnogo skorojevića. Stupidno se drže onoga što su izvojevali i to je izvanredno. I oni mogu da budu nervozni, ljuti, zlovoljni i „siti svega“, ali kod pravih skorojevića zasićenost ne dopire duboko. Skorijejići su gospoda i jednom takvom gospodinu, jednom možda pomalo pokondirenom

gospodinu, ja, plemenitog porekla ili već šta sam, služiću pošteno, služiću verno, odgovorno, čvrsto, sasvim bespogovorno, potpuno zapostavljajući ličnu korist, jer bih samo tako uopšte mogao potpuno iskreno nekome da služim i sada primećujem da imam sličnosti s Krausom i gotovo da se pomalo stidim toga. Nikada čovek, uz pomoć osećanja, kakva ja suprotstavljam svetu, neće postići nešto veliko, osim ako mu je nebitna svetlucava veličina i osim ako ne proglasi velikim ono što je potpuno sivo, mrtvo, teško i nisko. Da, služiću i neprestano ću preuzimati obaveze koje ću morati da ispunjavam, uvek iznova i glupo ću crveneti ako mi neko olako kaže hvala. To je glupo, ali ipak istinito, a ja nisam sposoban da budem tužan prihvatajući tu istinu. Moram da priznam: nikada nisam tužan, nikada, nikada se ne osećam usamljenim, a i to je glupo, jer se sa sentimentalnim, sa onim što se naziva krik, prave najbolji, najuspešniji i najprihvatljiviji poslovi. Zahvaljujem se na takvom nastojanju, na takvom naprezanju, da na taj način dođem do časti i ugleda. Kod kuće, kod oca i majke je sve bilo puno takta. No dobro, to kažem samo onako. Kod nas kod kuće bilo je otmeno. I svetlo. Celo domaćinstvo ličilo je na graciozan, dobrodušan osmeh. Mama je tako fina. Dobro. Znači, plemenita roda, a osuđena da služi i da u društvu izigrava osobu šestog reda. Po mom mišljenju to je u redu jer, kako je to već rekao Johan: „Moćnici, to su oni izgladneli.“ Nerado verujem u to. I da li mi je uopšte potrebno da se tešim? Može li se utešiti jedan fon Gunten. Sve dok budem imao četiri zdrava uda, to je isključeno.

Ako želim, ako sam sebi naredim, mogu svašta da poštujem, čak i loše ponašanje, ali tada mora da pršti zlato. Loši maniri moraju za sobom da bacaju novčanice od dvadeset maraka, onda ću se pokloniti pred njima, čak i za njima. Gospodin Benjamenta je istog mišljenja. Kaže da je pogrešno potcenjivati novac i korist koja dolazi iz ružnih ruku. Štićenik instituta Benjamenta treba da poštuje mnogo toga, a ne da prezire. O nečem drugom. Gimnastika je lepa. Veoma je volim i normalno da sam dobar gimnastičar. Sklopiti prijateljstvo sa plemenitim čovekom i gimnasticirati, to su dve verovatno najlepše stvari na svetu. Plesati i pronaći čoveka koji u meni budi poštovanje, to je za mene isto. Rado pokrećem i duh i telo. Čak i samo ljuljanje nogom, kako je to samo divno!

Gimnastika je i glupa, ničemu ne vodi. Zar sve što volim i sve što cenim ničemu ne vodi? Momenat! Šta je to? Neko me zove. Moram da prekinem.

„Da li se još uvek iskreno trudiš, Jakobe?“ pita me učiteljica. Bilo je predveče. Odnekud je dopiralo nešto crvenkasto, nešto kao odsjaj prelepog zalaska Sunca. Stajah smo na vratima svoje sobe. Upravo sam hteo da uđem i prepustim se svojim mislima. „Gospođice Benjamenta,“ rekao sam, „zar sumnjate u ozbiljnost i iskrenost mojih nastojanja? Zar sam ja prevarant i hohštapler u Vašim poštovanim očima?“ Okrenula je svoje lepo lice k meni i rekla: „Nipošto, ma nipošto. Ti si dobar dečko. Žestiš se, ali si mi drag, da, pristojan i prijatan. Jesi li zadovoljan? Hej? Šta je? Nameštaš li ti svako jutro svoj krevet? Ne? A ni na sve propise već duže ne obraćaš pažnju? Je l' tako? Ti si zaista dobar čovek, verujem. I niko ne može dovoljno da te nahvali. Ni cele kofe pune laskavih pohvala, zamisli, ni prepune bačve i krčazi. Metlom bi morale da se speru, sve te pohvalne, lepe reči, koje se odnose na tvoje ponašanje. Ne, Jakobe, sada sasvim ozbiljno, slušaj. Moram nešto da ti kažem na uvo. Hoćeš li da čuješ ili ćeš radije da se uvučeš u svoju sobu?“ „Kažite, poštovana gospođice. Slušam.“, rekoh, pun neprijatnog iščekivanja. Učiteljica se odjednom stresla od jeze. Ali se brzo trгла i rekla: „Idem, Jakobe, idem. Nešto se dešava sa mnom. Ali ne mogu da ti kažem šta. Možda neki drugi put. Važi? Slažeš se, možda već sutra ili za osam dana. Ni tada neće biti kasno. Kaži mi, Jakobe, voliš li me bar malo? Da li ti značim nešto, da li tvom mladom srcu značim nešto?“ Stajala je preda mnom sa ljutito stisnutim usnama. Hitro sam se sagnuo ka njenoj ruci, koja je neizrecivo tužno visila uz njenu haljinu i poljubio je. Bio sam tako srećan što sam bio u prilici da joj na taj način kažem šta sam oduvek osećao prema njoj. „Poštuješ li me?“ pitala me je visokim, od visine već prigušenim, umirućim glasom. Rekao sam: „Kako možete da sumnjate? Nesrećan sam.“ Ali, uzbudio sam se i zamalo zaplakao. Pustio sam njenu ruku i zauzeo stav pun poštovanja. I otišla je, uputivši mi gotovo molećiv pogled. Kako se ovde, u tom zapovedničkom institutu Benjamenta, sve izmenilo! Sve je popustilo, vežbe, strogost, pravila. Živim li u mrtvačnici ili u nadzemaljskoj kući zadovoljstva i slasti? Nešto se dešava, ali još ne znam šta.

Usudio sam se da Krausu kažem nešto o Benjamentama. Čini mi se, rekao sam, da institut gubi svoj čuveni sjaj. Zbog čega? Da li Kraus nešto zna? Naljutio se i odgovorio: „Čoveče, ti si potpuno pobrljavio od maštanja. Kakve su to ideje. Radi nešto. Prihvati se posla pa ti ništa neće biti neobično. Kakvo njuškalo! Uvukao bi se u tuđe misli i razmišljanja. Gubi mi se s očiju. Još malo i više te neću trpeti.“ „Od kada si tako grub?“ rekoh, ali sam pomislio da je bolje da ga ostavim na miru. Tokom dana imao sam priliku da razgovaram sa gospođicom Benjamentom o Krausu. Rekla mi je: „Da, Kraus se razlikuje od drugih. Sedi dok nekom ne zatreba, čim ga pozovu hitro dotrči. Oko takvih osoba kao što je on nikada se ne pravi buka i huka. Krausa, u stvari, nikada niko i ne hvali, a i retko ko mu je zahvalan. Od njega se samo zahteva: uradi ovo, a onda opet: uradi ono. I čovek gotovo i ne oseti da je savršeno poslužen, jer je toliko savršeno poslužen. Kraus kao ličnost ne postoji, postoji samo kao osoba koja obavlja posao, ali koju niko ne primećuje. Tebe, na primer, Jakobe, hvale, raduje ih da ti čine. Na Krausa niko ne gubi ni reč, svi su prema njemu ravnodušni. Ti si, Jakobe, u poređenju s Krausom, razuzdan. Ti si lepši. Ne govorim ti drugačije jer ti to ne bi shvatio. A Kraus će nas ubrzo napustiti. To je gubitak, Jakobe, pravi gubitak. Ako više ne bude Krausa, ko će preostati? Ti, da. To je, doduše, istina, i sada si ljut na mene, zar ne? Da, ljut si na mene jer sam tužna što Kraus odlazi. Jesi li ljubomoran?“ „Ni govora. I meni je strašno žao što nas Kraus napušta“, rekoh. Namerno sam govorio skrivajući osećanja. Nije mi bilo svejedno, ali sam smatrao prikladnim da pokažem malo hladnoće. Kasnije sam pokušao da razgovaram sa Krausom, ali se on ponašao neverovatno odbojno. Sedeo je natmuren za stolom i nije hteo ni sa kim da razgovara. I on oseća da nešto ovde ipak nije u redu, samo ne govori ništa, to čuva samo za sebe.

Često osetim nešto kao unutrašnji poraz. Onda stanem nasred sobe i glupiram se, sasvim detinjasto glupiranje. Stavim Krausovu kapu na glavu ili punu čašu vode itd. Ili Hanc bude tu. Onda ja i Hanc lansiramo kape jedan drugom na glave. Kako nas samo Kraus zbog toga prezire. Šaht je dobio posao, ali se posle tri dana vratio, mrzovoljan i pun svakojake ljutnje, bolnih psovki. Nisam li već pomenuo da će Šaht loše proći? Uvek će se koprcati od posla do

posla i nigde mu se neće dopasti. Sada govori da je morao teško da radi i priča o podlim, zlim, lenjim polupretpostavljenima koji su od njegovog prvog radnog dana počeli da ga zatrpavaju neverovatnim obavezama i da ga varaju i muče do iznemoglosti. Ah, verujem Šahtu. Vrlo rado, odnosno, smatram da govori apsolutnu istinu, jer svet je prema bolećivim, osetljivim osobama tako neshvatljivo surov, okrutan, zle volje i užasan. Malo smo ga ismejali kada se vratio, tako mora. Šaht je mlad momak i svakako ne sme da misli kako za njega postoje posebni aršini, prednosti, postupci i obziri. Sada je doživeo prvo razočaranje i uveren sam da će doživeti bar još dvadeset razočaranja, jedno za drugim. Život sa svojim divljim zakonima za izvesne osobe je samo niz obeshrabrenja i užasnih doživljaja. Osobe kao Šaht rođene su da neprestano budu odbacivane. Želja mu je da bude cenjen i dobrodošao, ali mu to ne polazi za rukom. Sve što je grubo i nemilosrdno njega pogađa deset puta jače od drugih. Jadni Šaht. On je pravo dete i trebalo bi da ga ponesu melodije i da se ušuška u meke, bezbrižne stvari. Za njega je brčkanje i cvrkutanje ptica. Da ga nose blede večernji nebeski oblaci u carstvo: „Kako mi je?“ Njegove ruke su stvorene za nežne pokrete, ne za rad. Pred njim treba da duvaju vetrovi, a za njim da šapuću slatki prijateljski glasovi. Njegove oči bi trebalo da ostanu blaženo zatvorene i da mirno ponovo zadrema kada se ujutru probudi na toplim, prijatnim jastucima. Za njega, koji tako izgleda, svaki posao je neodgovarajući, neprirodan i neprikladan. Ja sam u poređenju sa Šahtom pravi gruboistesani kmet. Ah, njega će rasturiti i jednog dana će završiti u bolnici, ili će propalog tela i duše trunuti u jednom od naših modernih zatvora. Sada se skriva po ćoškovima učionice, stidi se i drhti pred, za njega, odvratnom, nepoznatom budućnošću. Gospođica ga zabrinuto posmatra, ali je ona sada previše zauzeta sobom, da bi se odveć bavila Šahtom. Osim toga, ne bi mogla da mu pomogne. To bi mogao i možda trebalo da uradi neki bog, ali nema bogova, postoji samo jedan a taj je isuviše uzvišen da bi pomogao. Da pomaže i olakšava, to nije dostojno Svemogućeg, tako bar ja to osećam.

Gospođica Benjamenta sada svaki dan sa mnom progovara po nekoliko reči, bilo u kuhinji, bilo u učionici, povremeno sasvim tihoj i praznoj. Kraus se ponaša kao da namerava bar još deceniju da

ostane ovde u institutu. Svoje lekcije uči mirno, s voljom, ne, ipak mrzovoljno, ali on je uvek delovao mrzovoljno i to ništa ne znači. Taj nikada ništa neće prenageliti, nikada nije nestrpljiv. „Strpljenje“, kao da je ta reč, reklo bi se, s puno ponosa ispisana na njegovom mirnom čelu. Da, gospođica je već jednom rekla da Kraus ima nešto plemićko i to je istina, neupadljivost nekog bića poseduje nešto neuočljivo-vladarsko. Juče sam se usudio da kažem mojoj gospođici: „Ako sam ikada, makar samo na tren, stupio pred Vas, a da nisam bio potpuno obuzet i okovan dubokim poštovanjem, onda ću sebe mrzeti, proganjati, otrovati najotrovnijim otrovima, obesiti se, prerezati sebi grlo prvim dostupnim nožem. Ne, to je potpuno nemoguće, gospođice. Nikada ne bih mogao da Vas povredim. Samo te Vaše oči. Uvek su za mene predstavljale nedodirljivu prijatnu zapovest. Ne, ne, ne lažem. Vaša pojava na vratima! Ovde mi nikada nije nedostajalo nebo, nikada Mesec, Sunce i zvezde. Vi, da Vi ste za mene više biće. Govorim iskreno, gospođice, i verujem da shvatate da su ove reči daleko od svakog, svakog ulagivanja. Mrzim sve buduće dobro, gnušam se života. Da, da. A ipak, i ja ću uskoro, kao Kraus, morati da zakoračim u omraženi život. Vi ste bili moje telesno zdravlje. Ako sam čitao neku knjigu, onda ste to bili Vi, a ne knjiga, Vi ste bili moja knjiga. Da, da. Često sam bio nevaljao. Nekoliko puta ste morali da me opomenete zbog nadmenosti koja me je proždimala i pretila da me zatrpa ruševinama nedoličnih uobrazilja. Kako je splasnula, munjevito. Kako sam samo osluškivao šta gospođica Benjamenta kaže. Smejete se? Da, osmeh, on mi je uvek bio podstrek za nešto dobro, hrabro i iskreno. Kako ste samo uvek bili dobri prema meni. Uvek, uvek isuviše dobri prema meni tvrdoglavcu. A o Vaš pogled saplitalo se mnoštvo mojih grešaka, moleći za oprostaj, dole pred vašim nogama. Ne, ne želim da zakoračim u život, u spoljni svet. Prezirem sve buduće. Srećan sam kada Vi uđete u učionicu, odmah se pretvorim u budalu. Često sam, zamislite, da, moram da priznam, želeo da Vam otmem ponos i veličinu, ali nisam uspevao da pronađem ni jednu reč u mojoj smotanoj duši, ni jednu reč koja bi okrnjila i naružila ono što sam hteo malčice da povredim. A kazna je uvek bila moje kajanje i nemir. Da, uvek, gospođice, uvek sam Vas poštovao. Ljutite se što ovo govorim? Ja, ja sam srećan što tako govorim.“ Osmehnula se i

pogledala me žmirkajući. Malo se izrugavala, ali je ipak bila zadovoljna. Osim toga, primetio sam, misli su joj bile okrenute ka nečem dalekom. Kao da je bila odsutna duhom, i zbog toga, samo zbog toga, usudio sam se da tako govorim. Paziću da mi se to više ne desi.

Uopšte me se ne tiče, sigurno, ali primećujem da u institut ne dolaze novi učenici. Da li ugled koji gospodin Benjamenta ima u svetu vaspitača slabi ili čak nestaje? To bi bilo tužno. No, možda mi se zbog napetosti to samo čini. Ovde sam postao malo nervozan, ako se izvesna napetost i istovremeno slabljenje moći zapažanja može tako nazvati. Ovde je sve tako nežno i čovek kao da lebdi u vazduhu. A i ta neprestana pribranost i svesnost, možda je od toga. Vrlo moguće. Ovde čovek uvek čeka na nešto, pa i to slabi, konačno. I to što čovek sebi brani da osluškuje i iščekuje je nedopustivo. To, takođe, iscrpljuje. Gospođica često stoji na prozoru i dugo gleda napolje, kao da je život negde drugde. Da, to je ono ne baš sasvim zdravo i prirodno što ovde lebdi: svi mi, gospoda kao i štíćenici, kao da već negde drugde živimo. Čini se kao da svi ovde samo privremeno dišemo, jedemo, spavamo, stojimo budni i uživamo u podučavanju i učenju. Kao da nas goni neka nemilosrdna sila svojim šuštavim krilima. Iščekujemo li svi ono što će tek biti? Nešto što će usledeti? I to je moguće. Pa šta i ako svi sadašnji štíćenici odu, a novi ne dođu? Šta onda? Jesu li Benjamente onda siromašni i napušteni? Kad na to pomislim razbolim se, jednostavno: razbolim. Ne, nikada, nikada. To ne sme da se desi. Ipak će to morati da se desi. Morati?

Biti spreman, znači ne premišljati se mnogo, već se hitro i mirno upustiti u ono što mora biti obavljeno. Pokisnuti pod pljuskom truda, ojačati i ogrubeti od udaraca i napora zbog zahteva nužnosti. Mrzim ovakvo pametovanje. Hteo sam nešto drugo. Aha, setio sam se, reč je o gospodinu Benjamenti. Opet sam bio kod njega u kancelariji. Uvek ga gnjavim oko mog skorog zaposlenja. I ovaj put sam ga opet pitao kako stvari stoje, mogu li da očekujem itd? Umalo se nije naljutio. O, on bi još uvek da se ljuti, a ja sam oduvek miran, kada ga izazivam. Pitao sam glasno, jasno i drsko. Upravniku je bilo neprijatno i čak je počeo da se češka iza svojih velikih ušiju. On naravno, nema uši koje se mogu smatrati velikim, njegove uši su

srazmerno sasvim normalne, ali je na njemu sve veliko, pa i uši. Napokon mi se dobronamerno nasmešio i obratio: „Želiš da radiš, Jakobe? A ja ti kažem da ti je bolje da ostaneš ovde. Ovde je za tebe i tebi slične sasvim dobro. Ili? Sačekaj malo. Čak ti savetujem da postaneš malo nemarniji, zaboravniji i da ne razmišljaš puno. Jer, znaj, ono što se smatra manom u ljudskom životu igra važnu ulogu, to je bitno, rekao bih, gotovo neophodno. Da nema mana i grešaka svetu bi nedostajala toplina, draž i bogatstvo. Pola bi sveta, možda upravo lepša polovina, izumrla od ravnodušnosti i slabosti. Ne, samo budi sporiji. Ali, molim te, shvati me pravilno, budi što jesi i kakav si ovde postao, ali budi i nemaran. Hoćeš li? Pristaješ li? Bilo bi mi drago da te vidim utonulog u sanjarenje. Spusti glavu, budi pun misli, tmurnog pogleda, shvataš? Jer ti si mi nekako prepun volje, previše karakteran. I ponosan si, Jakobe! Šta ti umišljaš? Misliš da u velikom svetu možeš da postaneš nešto veliko? Misliš da moraš? Imaš ozbiljne namere da postigneš nešto važno? Na mene, nažalost, ostavljaš gotovo snažan utisak. Ili možda iz inata želiš da ostaneš nešto sasvim *malo*? Mislim da si i na to spreman. Nekako si isuviše svečano raspoložen, nekako trijumfalan, silovit. Ipak, sve ovo je nevažno, jer ti još ne odlaziš. Neću ti naći posao. Znaš, želim da još budeš moj. Tek što dođem do takvog momka, a on bi da ode? To ne može. Dosađuj se ovde u institutu, do mile volje. O, mali osvajaču sveta! Tek napolju, u svetu, na poslu, u napredovanju, u borbi, tu, tu će te zapljusnuti more dosade, pustoši i usamljenosti. Ostani ovde. Čezni još malo. Ti i ne znaš kakva blaženost, kolika važnost leže u čežnji, znači, u čekanju. Dakle, čekaj. Budi nestrpljiv u sebi. Ali, ne previše. Čuj, tvoj odlazak bi me bolelo, naneo bi mi ranu, neizlečivu, gotovo bi me ubio. Ubio? Moram da te zamolim da me ismeješ, ali ozbiljno. Ismej me bez stida. Jakobe. Dozvoljavam ti. Sam kaži, šta ja još mogu da ti zabranjujem ili dozvoljavam? Ja, koji sam upravo priznao da zavisim od tebe? Prožimaju me žmarci i istovremeno mi je, Jakobe, drago zbog toga. Prvi put volim neku osobu. Ali ti to ne shvataš. Idi. Marš. Izlazi. Drzniče, znaj da još mogu da kažnjavam. Čuvaj se.“ Eto, uspeo sam, opet je bio ljut. Hitro sam nestao iz njegovih tmurnih očiju koje su me probadale. To su oči, to! Oči gospodina upravnika. Ovde moram da pomenem da posedujem neverovatnu sposobnost u brzom nestajanju s opasnih mesta.

Bukvalno sam izleteo iz kancelarije, ne, prhnuo u vidu lastinog repa, čim je gospodin rekao: „Čuvaj se.“ O da, čovek mora povremeno da ga se pazi. Bilo bi nepristojno kada bih tvrdio da ne znam za strah, jer onda ne bih znao ni za hrabrost, koja nije ništa drugo do prevazilaženje straha. Opet sam osluškivao u hodniku, uz ključaonicu, i opet se ništa nije čulo. Čak sam se budalasto i u duhu učenika isplazio, a onda sam morao da se nasmejem. Čini mi se da se nikada nisam tako smejao. Naravno, tiho. To je bio najprirodniji potisnuti smeh. Kada se tako smejem, onda sam iznad svega. Tada sam u savladavanju i suzdržavanju nenadmašan. U tim momentima sam jednostavno veliki.

Da, tako je: još sam u institutu Benjamenta, još sam dužan da se držim pravila koja ovde važe, još se održava nastava, postavljaju se pitanja i odgovara se na njih, još letimo na svaku vrstu komande, još uvek Kraus izjutra kuca svojim „Ustaj, Jakobe“, na vrata moje sobe, još uvek svi govorimo: „Dobar dan, gospođice“, kada se pojavi i: „Laku noć“, kada uveče odlazi. Još smo u čeličnim kandžama mnogobrojnih pravila i još uvek smo udubljeni u poučna, jednolična ponavljanja. Ja sam, uostalom, konačno bio u stvarnim unutrašnjim odajama i moram da kažem da uopšte ne postoje. To su samo dve sobe i te prostorije nemaju ničeg što liči na prave, bogate odaje. Štedljivost i običnost su njihov ukras, a u njima nema ničeg tajnovitog. Čudno. Kako sam samo mogao da dođem na ludačku pomisao da Benjamente žive u tim odajama? Možda sam sanjao i sada se probudio? U svakom slučaju, tu su zlatne ribice i ja i Kraus moramo posudu, u kojoj te životinjice žive, redovno da praznimo, čistimo i ponovo punimo svežom vodom. Šta je tu tajnovito? Zlatne ribice se mogu naći u svakoj prosečnoj pruskoj, činovničkoj porodici, a u činovničkoj porodici nema ničeg nerazumljivog i posebnog. Sjajno! A ja sam tako čvrsto verovao u unutrašnje odaje. Mislio sam da se tu, iza vrata, kroz koja gospođica čas ulazi čas izlazi, nalaze raskošne sobe i hodnici kao u nekom dvorcu. Iza običnih vrata priviđale su mi se kitnjaste, izvijene stepenice i one široke, kamene, prekrivene tepisima. Bila je tu i prastara biblioteka, i hodnici, dugi, veseli, hodnici, prekriveni prostirkama, protezali su se u mojoj mašti, s jednog kraja „zdanja“ do drugog. Sa svim mojim glupostima i idejama moći ću uskoro da osnujem akcionarsko društvo za širenje

lepe, ali nepouzidane mašte. Čini mi se da ima dovoljno kapitala, fondovi su tu, a kupaca ovakvih papira ima svuda gde misao i vera u lepo još nisu potpuno izumrli. Šta sve ne zamišljam! Naravno, i park. Bez parka ne bih mogao uopšte da živim. Takođe i kapela, ali, začudo, ne romantično-oronula, već lepa, renovirana, mala protestantska Božija kuća. Župnik je upravo bio za doručkom. I još mnogo toga. Redovno se organizovao lov. S večeri se plesalo u ritterskoj sali na čijim tamnodrvenim zidovima su visile slike predaka. Čijih predaka? Zastajem, jer stvarno ne umem da kažem čijih. Jako mi je žao što sam to sanjao i izmislio. Video sam i kako pada sneg na dvorište dvorca. Vlažne, velike pahulje veju u rano jutro, mračno, zimsko jutro. Ah, i nešto sasvim lepo, jednu dvoranu, da video sam dvoranu. Prekrasno! Tri plemenite starice su sedele uz kikutavu, pucketavu kaminsku vatru. Heklale su. Kakva fantazija, ne videti ništa dalje od pletenja i heklanja. Ali, mene je upravo to zavelo. Da imam neprijatelje rekli bi da je ovo bolesno i imali bi osnova da me preziru sa dragim, prisnim heklanjem. Onda je priređena predivna večera, a sveće su svetlucale sa srebrnih svećnjaka. Radost za stolom je svetlucala, bleštala i brbljala. Stvarno to lepo sebi dočaravam. A žene, kakve su samo žene! Jedna je ličila na pravu pravcatu princezu, a i bila je to. Bio je tu i jedan Englez. Kako su samo šuštale haljine, kako su se samo grudi, gole grudi, uzdizale i spuštale! Trpezarijom su se širili mirisi parfema, kao zmijolike šare. Raskoš i pristojnost bili su par zadovoljstvu i radosti, dok je elegancija odavala plemićko poreklo. Onda se sve rasplinulo i pojavilo se drugo, novo priviđenje. Da, unutrašnje odaje, one su postojale i sada su mi takoreći ukradene. Surova stvarnost: kakav je ponekad ona lupež. Ona krade stvari s kojima kasnije ne zna šta će. Pričinjava joj, čini se, zadovoljstvo da širi tugu. Tuga je, uprkos svemu, meni veoma draga, veoma vredna poštovanja.

Hajnrih i Šilinski su otišli. Pozdravili se i rekli *adieu*. I otišli. Najverovatnije ih nikada više neću videti. Kako su samo rastanci kratki. Čovek poželi nešto da kaže, ali zaboravi upravo ono pravo i ne kaže ništa ili izrekne bilo kakvu glupost. Strašno je ispraćati ili odlaziti. U tim trenucima život se zatetura i čoveku postaje sasvim jasno kako on nije ništa. Brzi rastanci su neprijatni, a dugi nepodnošljivi. I šta učiniti? Pa, kazati nešto bez veze. Gospođica

Benjamenta mi je rekla nešto veoma čudno. „Jakobe“, rekla je, „ja umirem. Ne plaši se. Pusti me da ti sve kažem. Reci, zašto si mi samo postao tako blizak? Već od samog početka, kada si došao ovamo, smatrala sam te nežnim i prijatnim. Molim te, ne prigovaraj. Sujetan si. Jesi li sujetan? Slušaj, bliži mi se kraj. Umeš li da čutiš? Moraš, naime, da čutiš o ovome što ćeš sada čuti. Pre svega, gospodin upravnik, moj brat, ne sme ništa da sazna, zapamti to dobro. Ja sam potpuno mirna, a i ti si, vidim, zato ćeš umeti i da držiš reč i da čutiš, osećam to. Nešto me izjeda i sve dublje tonem u nešto, a ne znam šta je to. To je tako tužno, moj dragi mladi prijatelju, tako tužno. Tražim od tebe da budeš jak, zar ne Jakobe? Znam da si jak. Imaš srca. Kraus ne bi mogao da me sasluša do kraja. Drago mi je što ne plačeš. O, veoma bi me potreslo kada bi već sada, sada već, tvoje oči postale vlažne. Za to ima još vremena. Kako samo lepo slušaš. Slušaš moju jadnu priču kao nešto malo, dobro i obično, kao nešto što samo traži malo pažnje, ništa drugo, tako slušaš. Umeš neverovatno lepo da se ponašaš kada se potruđiš. Jasno, ohol si, to je poznato, zar ne? Čuti, ni reči. Da, Jakobe, smrt – o, kakva reč – mi se bliži. Vidi, ovako, kao što sada dišem, tako i ona diše za mojim vratom, hladnim, užasnim dahom, a ja venem, venem od tog daha. Pritiska mi grudi. Jesam li te rastužila? Reci. Jesi li tužan? Pomalo, zar ne. Ali, ne obraćaj sada pažnju na to, razumeš li? Zaboravi! Doći ću kod tebe, kao danas, i onda ću ti reći kako mi je. Pokušaćeš da zaboraviš, zar ne. Dođi. Pusti me da ti dodirnem čelo. Ti si dobar.“ Privukla me je sasvim lagano i pritisnula mi nešto kao dah na čelo. O dodiru koji je pomenula ni reči. Onda se tiho udaljila i prepustila me mojim mislima. Mislima? Ma kakvi. Ponovo sam mislio o tome kako mi nedostaje novac. To su bile moje misli. Takav sam ja, tako sirov i prost. Stvar stoji ovako: sve što me potrese potone u mojoj duši kao neka ledena hladnoća. Kada sam neposredno podstaknut na tugu, osećaj tuge me odjednom potpuno napusti. Nerado lažem. Sam sebe da lažem: kakvog bi to uopšte imalo smisla? Lažem drugde, ne ovde, preda mnom. Ne, dođavola, ovde živim, i gospođica Benjamenta govori nešto užasno, a ja, ja koji je obožavam, ne znam za suze? Pokvaren sam, to je. Polako. Ne želim sebe isuviše da ponižavam. Stoga sam oprezan ... To su laži, čiste laži. Sve sam to

znao od ranije. Znao? To je opet laž. Nisam u stanju da govorim istinu. U svakom slučaju, poslušaću gospođicu i ćutaću o njenoj priči. Biti poslušan! Dok joj budem poslušan, dotle će živeti.

Pretpostavimo da sam vojnik (a ja sam, po svojoj prirodi, izvanredan vojnik), običan pešadinac, da služim pod Napoleonovom zastavom, i da sam jednog dana odmarširao za Rusiju. Sa svojim drugovima sam u dobrim odnosima, jer nas jad, odricanje i mnoštvo zajedničkih, počinjenih surovih dela povezuju u čeličnu celinu. Ljutitog pogleda. Da, ljutnja, neki nesvesni bes, on nas povezuje. I marširali bismo, uvek s puškom o ramenu. U gradovima kroz koje smo prolazili u nas je piljila dokona, mlitava gomila ljudi, demoralisana topotom našeg koraka. A onda ne bi više bilo gradova, ili veoma retko, već bi se pred našim očima i nogama do u nedogled razvlačila nepregledna ravnica. Zemlja je bukvalno puzela i milela. A onda je došao sneg i zavejao nas, ali mi bismo i dalje marširali. Noge, to bi sada bilo sve. Satima bi moj pogled bio spušten ka mokroj zemlji. Imao bih vremena za kajanje, da beskonačno okrivljujem sam sebe. Ali, uvek bih ostajao u stroju, pokretao noge i marširao dalje. Uostalom, naše marširanje bi sada više ličilo na vucaranje. Tu i tamo bi se u dalekoj, dalekoj daljini pojavio podsmešljiv planinski lanac, tanak kao ivica džepnog noža, neka vrsta šume. I tada bismo znali da se iza te šume, na čiju ivicu bismo dospeli posle mnogo sati, opet širila beskonačna ravnica. S vremena na vreme čuli bi se pucnji. Ti retki zvuci bi nas podsetili na ono što dolazi, na bitku, koja će se jednog dana voditi. I marširali smo. Oficiri bi jahali tužnog lica, ađutanti bi, šibajući svoje konje, prohujali kraj kolone kao da su gonjeni užasnim slutnjama. Mislili bi na cara, na vojskovođu, sasvim nejasno, ali ipak, zamišljali bismo ga i to bi nam bila uteha. I marširali bismo sve dalje i dalje. Mnoštvo malih, ali užasnih pauza bi nakratko prekidalo marš. To gotovo i da nismo primećivali, već smo marširali dalje. Onda su mi navrla sećanja, ne jasna, a ipak dovoljno upečatljiva. Ujedala su me za srce kao divlje zveri dobrodošli plen i vodila me u prisnost zavičaja, u zlatne, maglom optočene, zaobljene vinogradske brežuljke. Čuo bih zvonjavu klepetuša koje odzvanjaju po mojoj duši. Nada mnom bi se nadvilo mazno nebo boje vode i puno zvuka. Bol bi me izluđivao, ali sam marširao dalje. Moji drugari, s levog i desnog krila, ispred i iza

mene, to je bilo sve što mi je ostalo. Noge će raditi kao neka stara, ali još uvek sposobna mašina. Sela u plamenu će za oko biti svakodnevnica koja se ponavlja, već potpuno nezanimljiv prizor, a nečovečnim grozotama se ne bismo ni čudili. Jedne večeri, moj drug, mogao se zvati Čarner, pao je od hladnoće, koja je postajala sve ljuća. Hteo bih da mu pomognem, ali: „Ostavi ga da leži!“ naredio bi oficir. I marširao bih dalje. Onda, jednog podneva, videli smo našeg Cara, njegovo lice. Smeškao se, očaravao nas. Da, tom čoveku ne bi palo na pamet da svoje vojnike obeshrabri i oneraspoloži tmurnim izrazom lica. Svesni da je pobeda naša, sigurni da ćemo dobiti predstojeće bitke, marširali smo dalje kroz sneg. A onda, posle beskrajnih marševa, napokon bi došlo do boja i moguće je da bih ostao u životu i nastavio da marširam. „Sada ćemo na Moskvu!“ rekao bi neko iz naših redova. Iz ne znam kojih razloga ništa mu nisam odgovorio. Bio bih samo delić mašinerije, velikog pothvata, ne više čovek. Zaboravio bih na roditelje, na rođake, na pesme, na svoje muke i nade, na zavičaj. Vojnički red i strpljenje bi me pretvorili u čvrsto, gotovo besadržajno klupče mesa. I tako bi se išlo dalje, na Moskvu. Ne bih proklinjao život, za to bi on odavno postao odviše vredan, bol ne bih više osećao, bol u svim oblicima, odavno bih ga proživio i zaboravio. To bi, čini mi se, otprilike značilo biti Napoleonov vojnik.

„Ti si mi baš neko!“ rekao mi je Kraus, u stvari, potpuno neosnovano, „ti spadaš u one koji umisle, bez obzira koliko su bezvredni, da im nije potrebna nikakva poduka. Znam ja, samo ćuti. Mene vidiš kao nekog ko guši pridikama, nekoga ko stalno želi da bude u pravu. Beži. I šta ti i tebi slični hvalisavci, šta ste vi, šta zapravo za vas znači biti ozbiljan i pažljiv? Ti uobražavaš na osnovu tvoje razigrane i skakutave površnosti, sasvim sigurno, i bez sumnje s puno prava, zar ne, čitava carstva? Ti si mi neki igrač, prozreo sam te. Uvek ismejavaš valjano i dobro, to umeš, to ti izuzetno polazi od ruke, da, da, u tome ste vi, ti i tvoja bratija, majstori. Ali, pazi se, pazi se. Vama za ljubav još nisu ukinute oluje, munje i gromovi i udarci sudbine. Vašom gracijom, vi umetnici, što vi i jeste, nećete sigurno onima koji nešto rade, uopšte, živim bićima, odjednom umanjiti muke. Uči napamet ono što bi trebalo da ti bude lekcija, umesto da mi pokazuješ kako umeš da mi se podsmevaš. Gospodičić! Želi da

mi pokaže da može da se isprsi kad god mu se sviđi. Reći ću ti da Kraus takve bedne predstave jednostavno prezire. Radi nešto! Čovek ne može dovoljno često da ti to prikači na tvoj oholi nos. Znaš šta, Jakobe, svemoćni gospodaru: ostavi me namiru. Kreni u osvajačke pohode. Uveren sam da će se naći oni koji će ti pasti pred noge, a ti treba samo da ih pokupiš. Svi vam laskaju, svi vam izlaze u susret, vama brbljivcima. Šta? Još su ti ruke u džepovima? Doduše, shvatam. Ako nekome pečeni golubovi sami padaju u usta, zašto bi se uopšte trudio da izgleda kao neko na koga čeka ovo ili ono delo, posao, nešto za šta su potrebne ruke? Molim, zevaj još. Lakše ćeš raditi. Ovako izgledaš suviše sabrano, suviše mirno, suviše skromno. Ili želiš da mi nešto narediš? Napred. Iščekujem. Ah, skloni mi se s očiju. Još će tvoje glupavo prisustvo da me izludi, ti samo što nisam nešto rekao. Ako neko navodi na grešne izraze, ako izaziva bes, šta je taj? Nestani, ili se bavi nečim. Potpuno si izgubio svako poštovanje prema pretpostavljenima. Da, ti. Video sam. Ali, što ja uopšte pričam sa podrugljivcem? Priznaj da bi mogao da budeš dobar, da nisi budala. Ako mi to priznaš, baciću ti se oko vrata.“ „Krause, najdraži moj“, rekao sam, „podsmevaš se, rugaš se? Zar to Kraus ume? Je 1' to moguće?“ Glasno sam se nasmejao i otišao do svoje sobe. Uskoro će sve ovde, u institutu Benjamenta, biti samo tumananje. Čini se da su ovde „dani odbrojani“. Možda je to zabluda. Možda se vara i gospođica Benjamenta. Možda se vara i gospodin upravnik. Mi se svi možda varamo.

Sada sam Krez. Doduše, kada je reč o poštovanju vrednog novca – tiho, ne govorimo o novcu. Vodim čudan dvostruki život, sređen i nesređen, kontrolisan i nekontrolisan, jednostavan i veoma komplikovan. Šta je hteo gospodin Benjamenta da kaže kada je priznao da još nikada nije nikoga voleo? Šta znači kada to kaže meni, svom učeniku i robu? Dobro, da, šticenici su robovi, mladice, prepuštene nemilosrdnom olujnom vetru, bez zaštite odraslih grana i stabala, doduše već pomalo požutelog lišća. Da li je gospodin Benjamenta neka vrsta olujnog vetra? Vrlo moguće, jer već više puta sam imao priliku da osetim mračno pražnjenje, gnev i buku tog olujnog vetra. Tada je svemoguć, a ja, šticenik, koliko sam samo sitan Stani, ne govori o Svemogućem. Čovek se uvek vara kada konsti velike reči. Gospodin Benjamenta lako zapada u utucenost i

bespomoćnost, tako lako, da je to gotovo smešno, što je čak prejako i za zlobno cerekanje. Čini mi se da su svi, svi slabi, i da svi drhte kao crvi. I ta spoznaja, ta izvesnost, učinili su me Krezom, odnosno, Krausom. Kraus živi i ne mrzi nikoga, zato je on pravi Krez, poseduje nešto nesalomljivo. On je kao stena, a život, burni talas, udara o njegove vrline. Njegova priroda, njegovo biće, puno je prijatnih vrline. Teško ga je voleti, a mrzeti nemoguće. Ljudi vole lepo i privlačno, zato je lepo u opasnosti da bude prožderano ili iskorišćeno. Životne nežnosti koje izjedaju i ujedaju se ne usuđuju ni da priđu Krausu. Kako samo deluje izgubljeno, a ipak je tako čvrst, nedodirljiv. Kao neki polubog. Ali, to niko ne razume, ni ja ... ponekad pričam i razmišljam o sopstvenoj pameti. Stoga je možda trebalo da postanem pop, vođa neke religiozne sekte ili pokreta. Ma, za to još ima vremena. Sve još mogu. Još mogu svašta da postanem. A gospodm Benjamenta? Već znam, uskoro će mi ispričati ceo svoj život. Nešto će ga naterati na otvorenost, na priču. Vrlo verovatno i neobično: ponekad mi se čini kao da nikada neću napustiti tog čoveka, tog džina, nikada više, kao da smo se stopili u jedno. Ali, čovek se uvek vara. Sabran, da budem sabran do izvesne mere, to želim. Ali ne previse, to ne. Biti previše sabran, znači biti suviše drzak. Zašto od života očekivati veliko? Mora li da bude tako? Ja sam nesto sasvim sićušno. Toga ću se držati, da sam sićušan, sićušan i ništa značajno. A gospođica Benjamenta? Hoće li ona stvarno umreti? Ne usuđujem se da mislim na to, i ne smem. Neko više osećanje mi to zabranjuje. Ne, ja nisam Krez. A kada je reč o dvostrukom životu, svako ga ima. Zašto se prsiti? Ah sve te misli, sva ta čudna iščekivanja, to traganje, to pružanje ruku za značajem. Nek se sanja, nek se spava. Jednostavno ću pustiti da se dogodi. Neka dođe.

Pišem u velikoj žurbi. Drhtim celim telom. Igra mi pred očima. Desilo se nešto užasno, bar se tako čini, ni sam nisam siguran. Gospodin Benjamenta je imao napad i hteo je da me zadavi. Da li je to istina? Ah, sve moje umne snage se gube i sam sebi ne mogu da kažem da li je istina to što se dogodilo. Ali, po rastrojenosti koja me je obuzela primećujem da je to istina. Upravnik je zapao u neopisiv gnev. Podsećao je na Samsona, čoveka iz istorije Palestine, koji je udarao o visoke stubove, ljudima ispunjene kuće, sve dok se to zlo

nije srušilo. Doduše ovde, pre manje od jednog sata nije bilo zla, odnosno, nije bilo ničeg za rušenje, nikakvih stubova, ali je ipak izgledalo tako, baš tako, a ja sam zapao u meni do tada nepoznat strah sličan zečijem. Da, bio sam zec, i stvarno sam imao razlog za zečiji beg, jer inače bih se loše proveo. Izvukao sam se, ne mogu to drugačije da kažem, ispod prelepe hitrosti njegovih stisnutih pesnica, i čini mi se da sam ga, velikog gospodina Benjamentu, ogromnog Golijata, ugrizao za prst. Možda mi je hitri, energični ujed spasao život, jer lako je moguće da ga je bol, koji mu je priredila rana, na svoj način podsetio na red i ponašanje, na razum i čovečnost, tako da verovatno mogu da zahvalim gruboj povredi što sam ostao živ. Svakako, opasnost da budem smožden bila je blizu, ali, kako se sve to dogodilo, kako je bilo moguće? Bacio se na mene kao neki bezumnik. Bacio se celim svojim ogromnim telom na mene kao najmračnije podivljalo ludilo; sručio se na mene kao morski talas da bi me zgromio o tvrde vodene zidove. Pričam gluposti o vodi. To jeste, svakako, glupost, ali još uvek sam zbunjen i potresen. „Šta to radite, poštovani, dragi gospodine upravniče? Hej?“ uzviknuo sam i kao lud istrčao kroz vrata kancelarije. Tu sam stao i opet osluškivao. Čim sam živ i zdrav dospeo do hodnika, prineo sam, istini za volju, drhteći celim telom, svoje uvo ključaonici. Čuo sam tihi smeh. Sjurio sam se ovde u učionicu i evo me, ne znam da li sam sve to sanjao ili stvarno doživeo. Ne, ne, tako je, stvarno je bilo tako. Kada bi bar naišao Kraus. Malo se plašim. Bilo bi lepo kada bi se pojavio dobri Kraus, pa makar mi malo, kao bezbroj puta do sada, držao pridike. Prijalo bi mi da me neko malo ispsuje, da reži na mene, izgrdi i osudi, to bi mi užasno prijalo. Jesam li detinjast?

U stvari, nikada nisam bio dete i zato sam ubeđen da će u meni uvek ostati nečeg detinjeg. Rastao sam, samo tako, postao stariji, ali biće se nije menjalo. Glupe šale mi se dopadaju kao i pre mnogo godina, ali u tome i jeste stvar, što nikada nisam pravio glupe šale. Bratu sam jednom, veoma davno, razbio glavu. To je događaj, ne glupa šala. Svakako, bilo je mnogo gluposti i detinjarija, ali mene je uvek više interesovala ideja nego sama stvar. Rano sam počeo, svuda, čak i u glupim šalama, da tražim dublji smisao. Ne razvijam se. To je samo tvrdnja. Možda nikada neću širiti grane i grančice. Jednom će iz moga bića i mojih početaka izbiti bilo kakav miris, biću

cvet i pomalo mirisati, više za sopstveno zadovoljstvo, a onda ću klonuti glavom, glavom koju Kraus naziva glupom, nadmenom, inadžijskom. Ruke i noge će mi čudno omlohaviti, duh, ponos, karakter, sve, sve će onemoćati i uvenuti, i biću mrtav, ne stvarno mrtav, već samo na izvestan način mrtav, a onda ću možda šezdeset godina tako vegetirati i umreti. Ostariću. Ali se ne plašim sebe. Uopšte. Ja uopšte ne poštujem svoje Ja, samo ga vidim, i ostavlja me potpuno hladnim. O, biti na toplom! Kako je to divno! Uvek ću osećati toplinu jer me nikada neće sputavati ništa lično, ništa sebično da budem na toplom, da izgaram i učestvujem. Kako sam srećan što u sebi ne mogu da vidim ništa vredno poštovanja i pažnje! Biti sićušan i to ostati. I ako bi me neka ruka, neki slučaj, neki talas, bacili gore, gde gospodare moć i uticaj, sam bih pokvario te odnose, koje mi donose povlastice i gurnuo bih sebe dole, nisko, u beznačajni mrak. Samo u donjim slojevima mogu da dišem.

Ponašam se potpuno u skladu sa pravilima koja ovde i dalje važe, ako se sve što ona zapovedaju svodi na to da oči stićenika i šegrta života moraju da sjaje od živosti i dobre volje. Da, oči moraju da isijavaju čvrstinu duše Prezirem suze, a ipak sam plakao. Istina, više u sebi ali to je možda ono najstrašnije. Gospođica Benjamenta mi je rekla: „Jakobe, umirem jer nisam pronašla ljubav. Srce koje niko dostojan nije hteo da poseduje, ni poželeo da obožava, sada umire. Kažem ti *adieu*, Jakobe, već sada. Vi dečaci, Kraus, ti i ostali, tada ćete pevati pesmu pored kreveta u kojem ću ležati. Tugovaćete, tiho tugovati i svaki od vas će, znam, na prostirku položiti sveže, možda jos od rose mokro cveće. Dopusti da se tvom mladom srcu sestrinski poverim. Da, poveriti se tebi, Jakobe, sasvim je prirodno, jer čini se da ti, ti koji tako izgleda, kao sada, imaš uvo za sve i svakog, čak i za ono što se ne može reći ni čuti, da imaš toplo srce, oko, dušu i saosećajno razumevanje Propadam zbog toga što me nisu shvatili oni koji su morali da me shvate, zbog preterane opreznosti i mudrovanja i zbog ispraznog oklevanja i neodlučnosti. Verovali su da će jednog dana moći da me vole i žele, ali su oklevali, pustili su da čekam, a i ja sam oklevala, ipak, ja sam devojka, ja moram da oklevam, ja to smem. Ah, kako sam prevarena, kako su me ošinuli praznina i bezosećajnost jednog srca, u koje sam verovala, jer verovala sam da je puno pravih, gorućih osećanja. Nešto što ume da

razmišlja i poredi, nisu osećanja. Pričam ti o čoveku kome sam verovala, dražesni slatki snovi su me terali na to, ne dozvoljavajući mi da razmišljam. Ne mogu sve da ti kažem. Bolje da ćutim. O, to me razdire, ubija, Jakobe. Očaj koji me lomi! No, dosta. Reci, voliš li me, kao što brat voli sestru? U redu. Jakobe, sve je dobro, zar ne, ovako kako jeste? Ne, nas dvoje nećemo mrzeti, nećemo sumnjati? I nikada ništa ne poželeći, to je lepo? Zar ne? Da, da, jeste. Lepo je. Dođi, dopusti da te poljubim, jedan jedini put. Ne opiri se. Znam, nerado plačeš, pusti da zajedno plačemo. A sad tiho, sasvim tiho.“ Više ništa nije rekla. Kao da je još mnogo toga htela da kaže, ali kao da više nije pronalazila reči za svoja osećanja. Napolju, u dvorištu, padao je sneg, velikim, vlažnim pahuljicama. To me je podsetilo na dvorac, na unutrašnje odaje gde su takođe padale velike, vlažne pahuljice. Unutrašnje odaje! A ja sam uvek mislio da je gospođica Benjamenta gospodarica unutrašnjih odaja. Uvek sam je zamišljao kao nežnu princezu. A sada? Gospođica Benjamenta je fino žensko biće koje pati. Nije princeza. Ona će, znači, jednog dana ležati u tom krevetu. Usta ukočenih, a oko beživotnog čela varljivo će se lelujati kovrdžava kosa. Zašto to zamišljati? Sad idem kod upravnika. Poručio je da dođem. Na jednoj strani devojačka tuga i mrtvo telo, na drugoj njen brat koji kao da do sada uopšte nije živio. Da, Benjamenta mi deluje kao izgadneli, zatočeni tigar. A sad? Ne ulazim li u razjaplenu čeljust? Napred! Neka svoju hrabrost iskali na bespomoćnom štíćeniku. Stojim mu na raspolaganju. Plašim ga se, a istovremeno u sebi osećam podsmeh. Osim toga, duguje mi još samo priču svog života. Čvrsto mi je obećao, a ja ću umeti da ga podsetim. Da, tako mi deluje: on još nikada nije voleo. Možda namerava da se izivi na meni? Možda je za njega nasilništvo način da se izivi? To bi bilo glupo, veoma glupo, i opasno. Ipak, nešto me goni! Moram da odem kod tog čoveka. Neka duhovna sila, meni nerazumna, tera me da ga uvek iznova izazivam, da ga provociram. Neka me upravitelj proždre, drugim rečima, neka mi nanese bol i sramotu. U svakom slučaju, onda bih skončao hrabro. Pravo u kancelariju. Jadna učiteljica!

Pomalo ipak prezrivo, ali sasvim poverljivo (da, upravo zato poverljivo, jer je prezrivo), upravitelj me je potapšao po ramenu i osmehnuo mi se svojim širokim, ali lepo oblikovanim ustima. Pri

tome su se videli zubi. „Gospodine upravniče“, rekao sam neverovatno besno, „moram da Vas zamolim da sa mnom postupate sa nešto manje bolećive ljubaznosti. Još uvek sam Vaš štićenik. Osim toga, ne treba mi sažaljenje, to sam više puta naglasio. Zovem se Jakob fon Gunten, a to je, doduše, mlad čovek, ali čovek svestan svog dostojanstva. Ne treba mi opraštati, to mi je jasno, ali ne dozvoljavam ni da me vređaju.“ I s tim upravo smešnim rečima, s tim gotovo, za naše doba, neprikladnim rečima, odgurnuo sam upravnikovu ruku. Na to se gospodin Benjamenta nasmejao još srdačnije i rekao: „Moram da se suzdržavam, moram da se smeškam, Jakobe, i moram da se suzdržavam da te ne poljubim, ti predivni dečko.“ Uzviknuo sam: „Poljubite? Jeste li poludeli gospodine upravniče? Nije valjda?“ I sam se čudeći slobodi, s kojom sam to rekao odmakao nesvesno, unazad. Ali, gospodin Benjamenta, koji se pretvorio u suštu dobrotu i obzir, reče usnama koje se drhtale od neobičnog zadovoljstva: „Mladiću, dečko, ti si divan. Mogao bih s tobom da živim u pustinji ili na ledenim planinama severnih mora, ne plaši me se, molim te. Dođi! Eh, do đavola, molim te, ne plaši me se. Šta bih to mogao, šta da ti uradim? Značiš mi i poštujem te, ali zbog toga ne moraš da se plašiš. Veruj, Jakobe, iskreno rečeno: hoćeš li da zauvek, zauvek ostaneš sa mnom? Ne shvataš me, zato ću ti objasniti. Ovo se bliži kraju, shvataš?“ Glupavo sam se istrčao: „Ah, gospodine upravniče, slutio sam!“ Opet se nasmejao i rekao: „Vidiš, slutio si da institut Benjamenta već sutra može da bude zatvoren. Da, može se tako reći. Ti si bio poslednji učenik. Više neću primati nove štićenike. Pogledaj me. Raduje me, veruj mi, što sam imao prilike da te upoznam, tebe, mladog Jakoba, dobrog čoveka, pre nego što zatvorim ovaj institut. I sada pitam, tebe, šereta, koji me je sputao čudnim okovima, hoćeš li da ostaneš sa mnom, hoćeš li da zajedno započnemo nešto novo, da pokušamo, stvorimo, hoćemo li zajedno, ti tako mali i ja veliki, da zajedno pokušamo da se probijemo u životu? Molim te, odgovori mi odmah.“ Uzvratio sam: „Po mom mišljenju za odgovor na to pitanje ima još vremena, gospodine upravniče. Ipak, čini mi se da ću odgovoriti sa da.“ Gospodin Benjamenta nije, kako se činilo, mogao da se suzdrži i reče: „Ti si divan.“ Posle kratke pauze opet je progovorio: „Vidiš, s tobom bi

čovjek mogao da se upusti u nešto odvažno, avanturističko, nepoznato. Ali i u bilo šta lepo i neobično. Ti si i blag i neustrašiv. Udružen s tobom spreman sam i na nešto hrabro ili delikatno.“ „Gospodine upravniče“, rekoš, „ne laskajte mi, ružno je i sumnjivo. Prestanite! Gde je priča o Vašoj prošlosti, koju ste mi obećali, ako se još sećate?“ U tom trenutku neko je otvorio vrata. Kraus je upao u kancelariju, kao bez daha, bled u licu, nesposoban da izgovori vest koja mu je očigledno bila na usnama. Sva trojica smo izašli u mračan hodnik. Ono što smo videli nas je sledilo.

Na podu je ležala gospođica. Upravnik je uhvatio za ruku, ali je odmah ispustio kao da ga je zmija ujela i ustuknuo užasnut. Onda se opet približio umrloj, pogledao je, opet se odmakao, da bi ponovo prišao. Kraus je kleknuo pored njenih nogu. Držao sam glavu učiteljice s obe ruke, da ne bi dodirivala tvrdo tlo. Oči su joj još uvek bile otvorene, ne sasvim, već kao da žmirka. Gospodin Benjamenta ih je zatvorio. I on je kleknuo. Niko od nas nije izgovorio ni reč, ali se nismo „udubili u misli“. Bar ja nisam mogao ni na ništa da mislim. Ali sam bio smiren. Čak sam se sam sebi, bez obzira koliko to zvučalo sujetno, činio dobrim i lepim. Odnekud sam čuo sasvim tanak romor muzike. „Podignite je“, rekao je tiho gospodin upravnik, „Hajde. Unesimo je u dnevnu sobu. Nežno, što nežnije. Pažljivo, Krause. Zaboga, ne tako grubo. Jakobe, pazi. Pazite da nigde ne udari. Pomoći ću vam. Polako, napred. Tako. Neka jedan od vas pruži ruku i otvori vrata. Tako, tako. Ide. Samo pažljivo.“ Izgovarao je, po mom mišljenju, nepotrebne reči. Položili smo gospođicu Lizu Benjamenta na krevet, sa kojeg je upravnik hitro skinuo prekrivač, i sada je ležala tu, kao što mi je nagovestila. A onda su došli učenici, svi su je videli i sada smo stajali tu, uz krevet. Gospodin upravnik nam je dao poznat znak i mi, štićenici i dečaci, počeli smo u horu, prigušeno da pevamo. Bila je to pesma koju je ona želela da čuje kada bude mrtva. I sada je, tako mi se činilo, slušala tihu pesmu. Činilo nam se, verujem svima, kao da smo na času i da pevamo po komandi učiteljice koju smo uvek rado slušali. Kada smo otpevali pesmu Kraus je iskoračio iz polukruga i počeo da govori, malo sporije, ali utoliko prodornije: „Spavaj, slatko se odmaraj, poštovana gospođice. (Obratio joj se, umrloj, sa ti. Meni se to dopalo.) Oslobodila si se svih ovozemaljskih briga, strepnji, strahova i sudbine. Pevali smo ti, kao

što si zahtevala. Jesi li nas, štíćenike, napustila? Čini se da je tako. Ali ti, prerano umrla, nikada nećeš nestati iz našeg sećanja, nikada. Ostaćeš da živiš u našim srcima. Nas, tvoje dečake, koje si podučavala i vaspitavala, nas će, težak i nesiguran život, potraga za zaradom i srećom, razbacati po svetu, tako da se možda nikada više nećemo naći na okupu. Ali svi ćemo misliti na tebe, učiteljicu, jer misli, pouke i znanje koje si nam usadila uvek će nas podsećati na tebe, koja si zaslužna za sve dobro što je u nama. Sami od sebe. Dok budemo jeli, viljuška će nam govoriti kako si ti tražila da je držimo i služimo se njom, i sedećemo pristojno za stolom, a činjenica da to činimo teraće nas da pomislimo na tebe. Ti i dalje vladaš nama, vaspitavaš nas i zapovedaš životom i daješ mu boju. Neki od nas štíćenika će se, možda, ako u životu bude postigao više od drugih, kada sretne svoje jadne, manje uspešne kolege, praviti da ih ne poznaje. Izvesno. Ali tada će se neminovno setiti instituta Benjamenta i naše gospodarice i stideće se što je tako brzo, tako oholo odbacio i zaboravio tvoje principe. I bez razmišljanja će, izvesno, pružiti ruku svom drugu, bratu, čoveku. Čemu si nas učila? Uvek si nam govorila da treba da budemo skromni i valjanog duha. Ah, to nikada nećemo zaboraviti, kao što nikada nećemo moći da prevaziđemo i zaboravimo dragu osobu koja je to izgovarala. Mirno spavaj. Sanjaj! Neka oko tebe lebde šaputava, lepa sećanja. Vernost, srećna što može da bude u tvojoj blizini, spušta se na kolena pred tobom, a nezamisliva odanost i sećanje, nežno nezaboravi-me, posipa latice, grančice, cveće i reči ljubavi na tvoje čelo i ruke. Mi, tvoji štíćenici, mi ćemo sada pevati, tako ćemo biti sigurni da smo se pomolili na tvom odru, koji će za nas uvek biti izvor veselog i odanog sećanja. Tako si nas ti učila da se molimo. Govorila si: pevanje je molitva. I čućeš nas, a mi ćemo verovati da se smeškaš. Srce nam se cepa što ovde ležiš, ti, čiji pokreti su za nas bili isto što i sveža, izvorska voda žednima. Da, to je bolno. Ipak, mi uspevamo da se suzdržimo i sigurno bi to bila i tvoja želja. Ne gubimo glavu. Slušamo te i pevamo.“ Kraus se vratio u polukrug i ponovo smo tiho zapevali. Onda smo, jedan po jedan, prilazili krevetu i svako je poljubio ruku umrle devojke. I svako od štíćenika je nešto rekao. Hamc je rekao: „Ispričaću Šilinskom. I Hajnrih mora da sazna.“ Šaht je kazao: „Zbogom, uvek si bila tako dobra.“ Onda smo

se povukli u učionicu, ostavljajući brata sa sestrom, upravnika s upravnicom, živog s umrlom, usamljenog s usamljenom, bolom skršenog s onom koja je sve završila, gospodina Benjamentu s gospođicom Benjamenta.

Morao sam da se oprostim od Krausa. Kraus je otišao. Nestala je moja svetlost, moje Sunce. Čini mi se da na svetu i oko mene od sada može još samo da bude veće. Pre nego što zađe, Sunce baca crvene zrake po mračnoj stvarnosti, slično Krausu. Pre nego što je otišao, još jednom me je na brzinu izgrdio i potpuno ispravni Kraus je još jednom došao do izražaja. „*Adieu*, Jakobe, popravi se, promeni se“, rekao je, dok mi je, gotovo ljut što to mora da uradi, pružao ruku. „Ja odlazim u svet, u službu. Nadam se da ćeš i ti uskoro morati da odeš. Sigurno ti neće škoditi. To će valjda uzdrmati tvoje nerazumno ponašanje. Treba ti samo dobro izvući te tvoje nevaljale uši. Nemoj da se smeješ i na rastanku. To liči na tebe. I ko zna, možda su odnosi na ovom svetu toliko šašavi da te dignu u visine. Onda ćeš mirno i bezobrazno moći da nastaviš da uživaš u drskosti, u inatu, u nadmenosti i smešnoj lenjosti, u podsmehu i svim mogućim vrstama nevaspitanosti i da ostaneš bezbrižan, što ti i jesi. Tada bi mogao da se prsiš sve dok ne prsneš, svim onim od čega, ovde u institutu Benjamenta, nisi želeo da se odučiš. Ali se nadam da će te brige i muke uzeti u svoju tešku školu koja razara loše navike. Da, Kraus je grub. Ali i pored toga, znaj, veseli brate, sigurno ti želim dobro, više od onih koji će ti otvoreno poželeći sreću i da ti u otvorena usta padaju pečeni golubovi. Radi više, manje očekuj, i još nešto: zaboravi me. Samo bih se nervirao kada bih pomislio da ti je i za mene preostala samo nekakva odbačena stara, izandžala, razigrana misao, ako ne danas, onda sutra. Ne, momče, zapamti, Krausu ne treba ni jedna od tvojih Guntenovskih šala.“ „Okrutna, draga osoba“, uzviknuo sam pun neprijatnih osećanja koje budi skori rastanak. A hteo sam da ga zagrlim. On je, pak, to sprečio na najjednostavniji način na svetu, tako što se hitro i za uvek, udaljio. „Još danas postoji institut Benjamenta, a sutra već ne“, glasno sam rekao sam sebi. Prišao sam gospodinu upravniku. Osećao sam se kao da se na svetu pojavila užareno-vatreno-duboka pukotina između prostranih mogućnosti i njihovih suprotnosti. S Krausom je otišla i polovima mog života. „Od sada je život drugačiji!“ mrmljao sam. Uostalom,

sasvim je jednostavno: bio sam tužan i pomalo uplašen. Zašto se služiti velikim rečima? Poklomo sam se pred upravnikom, zvanično, kao nikada do tada, i učinilo mi se prikladnim da kažem: „Dobar dan, gospodine upravniče.“ „Šta je s tobom, momče? Prišao mi je s namerom da me zagrlj, ali sam ja to sprečio tako što sam ga udario po ispruženim rukama. „Kraus je otišao“, rekao sam ozbiljno. Čitali smo i zadovoljili smo se prilično dugim pogledom.

„Svima sam“, rekao je gospodin Benjamenta mirnim muževnim tonom, „svim tvojim drugarima sam danas našao posao. Samo još nas troje, ti, ja i ona koja leži na krevetu, ostajemo ovde. Umrlu će odneti sutra. (Zašto se ne bi govorilo i o mrtvima? Oni žive. Zar ne?) Ružna, ali neophodna misao. Danas smo nas troje još zajedno. I ostaćemo budni cele noći. Nas dvojica ćemo razgovarati na njenom odru. I kada se setim kako si se samo onog dana pojavio s molbom, zahtevom i pitanjima i tražio da te primimo u školu, uhvati me neverovatna želja za smehom i životom. Imam preko četrdeset. Jesam li star? Bio sam star, ali sada, kada si ti tu, Jakobe, zapljusnuo me svež život. Ovde, u mojoj kancelariji, već sam očajavao, već sam se bio skroz osušio, skoro da sam se sahranio. Mrzeo sam, mrzeo, mrzeo ceo svet. Uporno sam izbegavao i mrzeo njegovo biće, pokret i život. Onda si se ti pojavio, svež, glup, nevaspitan, drzak i rascvetao, pun neiskvarenih osećanja i sasvim prirodno, izdirao sam se na tebe, ali sam znao, čim sam te ugledao, da si predivan momak, koji mi je, tako mi se činilo, doleteo sa neba, poslat i poklonjen od sveznajućeg Boga. Da, upravo si mi ti bio potreban i uvek sam se u sebi smejao kada si s vremena na vreme dolazio kod mene da me gnjaviš svojim slatkim bezobrazlucima i grubostima koje su mi izgledale kao uspele slike. Da me obmanjuješ. Mirno, Benjamenta, mirno. Zar nisi, reci, zar nikada nisi primetio da smo nas dvojica bili prijatelji? Ne govori. I kako sam se tada trudio da sačuvam svoje dostojanstvo, a tako sam želeo da ga razorim, da ga iscepkam na sitne komadiće. Kako si se samo i danas zvanično poklonio preda mnom! Ali reci, šta je bilo s onim skorašnjim napadom besa? Jesam li hteo da te povredim? Ili sam hteo sebi da zadam smrtonosni udarac? Možda ti to znaš, Jakobe? Da? Onda, molim te, razjasni mi, odmah. Odmah, čuješ li! Šta je sa mnom? Kako? Šta kažeš?“ „Ne znam. Mislio sam da ste poludeli, gospodine

upravniče“, reko. Zbog nežnosti i životnosti koji su mu nadirali iz očiju, spopala me je neka hladnoća. Ćutali smo neko vreme. Odjednom mi je palo na pamet da podsetim gospodina Benjamentu na priču njegovog života. To je bilo jako dobro. To bi eventualno moglo da ga odvraća od ubilačkih namera. U tom trenutku sam bio čvrsto ubeđen da se nalazim u kandžama polubezumnika i zato sam, dok mi se sa čela slivao znoj, brzo dodao: „Da, Vaša priča, gospodine upravniče? Šta je s tim? Znate da prezirem...? Nagovestili ste mi da ste svrgnuti vladar. Dakle, pričajte mi o tome. Molim Vas, budite jasni. Veoma sam radoznao.“ Zbunjen, počeo se iza uva. Onda se odjednom naljutio i zapovednim glasom mi zapovedio: „Odlazi. Ostavi me na miru!“ Svakako, nisam čekao da mi to dva puta kaže, već sam trenutno nestao. Da li se stideo, da li ga je nešto grizlo, njega, kralja Benjamenta, lava u kavezu? U svakom slučaju bio sam zadovoljan što sam opet mogao da osluškujem u hodniku. Vladala je mrtva tišina. Otišao sam u sobu, zapalio sveću i udubio se u sliku moje majke koju sam uvek držao kod sebe. Kasnije je neko zakucalo na vrata. Bio je to upravnik, sav u crnom. „Dođi“, naredio je strogo. Pošli smo u glavnu sobu da bismo bdili uz pokojnicu. Gospodin Benjamenta mi je laganim polupokretom pokazao moje mesto. Seli smo. Hvala bogu, uopšte nisam bio umoran. To mi je bilo veoma drago. Lice preminule je ostalo lepo, da, čak se činilo da je postalo lepše. I još nešto: kao da se iz trenutka u trenutak na njega spuštalo još lepote, dirljivosti i miline. Kao da je neka vrsta oprostaja svih pogrešnih koraka lebdela sobom i tiho se smeškala. Kao neko zujanje. A u sobi je na neki vedri, jarki način vladala ozbiljnost. Ničeg, ničeg neugodnog. Bilo mi je prijatno, već i zbog samog bdenja, što mi je pružalo mir koji i leži u ispunjavanju dužnosti.

„Kasnije, Jakobe“, reče upravnik dok smo tako sedeli, „kasnije ću ti sve ispričati. Mi ostajemo zajedno. Duboko, nepokolebljivo sam uveren da ćeš pristati. Sutra, kada te budem pitao šta si odlučio, nećeš reći ne, siguran sam. Za danas moram samo da ti kažem da nisam nikakav stvarno svrgnuti kralj, rekao sam to više onako, zbog slikovitosti. Ipak, nekada se ovaj Benjamenta, koji sedi ovde pored tebe, osećao kao gospodin, kao osvajač i kao kralj, nekada je preda mnom, na dohvat ruke, ležao život, verovao sam svim svojim bićem u budućnost i veličinu, lagani koraci su me nosili napred i posedovao

sam sve što sam iole poželio, sve je čekalo na mene, da me zadovolji, da mi priušti uspeh, bio sam kralj, a da toga nisam bio ni svestan, veliki, a da nisam osećao potrebu da to naglasim. U tom smislu, Jakobe, bio sam veliki, odnosno jednostavno mlad i nadobudan i u tom smislu sam izgubio titulu i presto. Pao sam. Izgubio sam veru u sebe i druge. A kada čoveka spopadnu sumnje i žalost, dragi Jakobe, onda je on tako jadno mali i postaje sve sićušniji, poput neke hitre, proždrljive gamadi koja nas izjeda, sasvim sporo sve više nas guši i čini sve manje ljudima. Dakle, to sa kraljem je bila samo fraza. Molim te, mali slušaoče, da mi oprostiš ako sam te naveo da pomisliš na žezlo i purpurni plašt. Ipak, verujem da si u stvari znao šta sam zaista mislio tim natucanjem i jecanjem o kraljevstvu. Sada ti se činim prijatnijim, zar ne? Sada kada više nisam kralj? Jer, i sam ćeš priznati, takvi vladari, kada bi bili prisiljeni da drže nastavu itd. i da otvaraju institute, oni bi, zacemento, bili nepodnošljivi. Ne, ne, samo me je budućnost činila srećnim i ponosnim: to su bili moji posedi i kraljevski prihodi. Onda sam dugo, dugo godina bio obeshrabren i ponižen. I sada sam, odnosno, počinjem ponovo da budem, onaj stari i osećam se kao da sam nasledio milione, šta milione, ne, osećam se kao da sam krunisani vladar. Ipak, povremeno me spopadaju tamni, užasno tamni trenuci, kada mi je sve crno pred očima i mržnja me, shvati, slična spaljenoj i crnoj duši, tera da razdirem, da ubijam. O dušo moja, ti, ti ćeš i pored toga što sada znaš, ostati uz mene!? Jesi li spreman da zbog ljudske sklonosti prema meni ili iz bilo kog drugog razloga, prkosiš opasnosti koja ti pretila sa mnom, nečovekom? Imaš li snage za takav prkos? Jesi li takav inadživija? Ne zameraš mi? Zameraš? Ah, šta, gluposti. Uostalom, znam Jakobe, mi ćemo živeti zajedno. Odlučeno je. Zašto te uopšte pitam? Pa ja poznajem svog bivšeg štićenika. Sada, Jakobe, nisi više moj štićenik. Ne želim više da obrazujem i podučavam, već želim da živim, da pokrećem, da stvaram. O, tako je divno, tako divno patiti uz takvog prijatelja. Imam ono što sam želeo i zato osećam da sam spreman na sve, da sve veselo podnesem i istrpim. Bez razmišljanja. Molim te, čuti. Svoju odluku ćeš mi reći sutra, kada mi odnesu ovaj život što leži ovde, na krevetu, kada budem mogao da odbacim lažnu spoljašnju ozbiljnost. Reći ćeš da, ili ne. Znaj, sada si potpuno slobodan. Možeš da kažeš ili uradiš šta

ti se sviđa.“ Rekao sam sasvim tiho, drhteći od želje da malo uplašim tog, meni isuviše naklonjenog čoveka: „A moj hleb, gospodine upravnice? Drugima ste pronašli posao, a baš meni niste. To mi je čudno. To nije u redu. Insistiram na tome. Vaša je obaveza da mi pronađete posao. Želim zaposlenje.“ Ah, trgnuo se. Uplašio se. Kako sam se samo kikotao u sebi. Vragolije su ipak najslađa stvar u životu. Gospodin Benjamenta reče tužno: „Imaš pravo. Red je da ti se na osnovu svedočanstva pronađe posao. Svakako, imaš potpuno pravo. Ali sam mislio, samo mislio, da ćeš biti izuzetak.“ Vrisnuo sam kao lud: „Izuzetak? Ne želim da budem izuzetak. Nikada. To ne priliči poslanikovom sinu. Moja skromnost, moje poreklo, sve što osećam, zabranjuju mi da tražim više od onoga što su dobili moji školski drugari.“ Više nisam izgovorio ni reč. Dopalo mi se da gospodina Benjamentu prepustim vidljivom, meni laskavom, nemiru.

Ali dok sam tako sedeo i bdeo, spopao me je san. Doduše, ne na dugo, oko pola sata, ili možda ipak nešto više, udaljio sam se od stvarnosti. Sanjao sam (san se spustio iz visine, sećam se, snažno i odjednom). U snu sam se našao na nekoj planinskoj livadi. Bila je kao tamnozeleno čoja. I bila je prekrivena poljupcima kao i jastucima u obliku poljubaca. Čas su mi poljupci izgledali kao zvezde, čas opet kao cvetovi. Bila je to priroda, a opet i nije bila, metafora i stvarnost, istovremeno. Predivna devojka je ležala na čoji. Želeo sam da poverujem da je to učiteljica, ali sam sebi hitro rekao: „Ne, to je nemoguće. Mi više nemamo učiteljicu.“ Pa, dobro, onda je bila neka druga, težio sam se. Jasno je rekla: „Ah, ne nagađaj.“ Devojka, bujna i potpuno gola. Oko članka jedne od lepih nogu imala je vezanu traku i ona se na vetru, koji je u svemu uživao, lagano lepršala. Činilo mi se da ceo, kao ogledalo blistavi, slatki san leprša, da se njiše. Kako sam samo bio srećan. Samo površno sam mislio na „tog čoveka“. Naravno, mislio sam na gospodina upravnika. Odjednom sam ga ugledao na konju, obučenog u crnu, otmenu opremu. Dugi mač je visio na boku, a konj je borbeno ržao. „O, vidi! Upravnik na konju“, pomislio sam i uzviknuo, koliko god sam mogao tako da su odjekivali okolni klanci i dolovi: „Odlučio sam.“ Ali, nije me čuo. Ljutito viknuh: „Halo, gospodine upravnice, slušajte.“ Ne, okrenuo mi je leđa. Pogled mu je bio usmeren napred, u život. Čak ni glavu nije okrenuo k meni. San se, činilo se, meni za ljubav,

pomerio dalje, poput nekog vozila, i nađosmo se, ja i „taj čovek“, niko drugi do gospodin Benjamenta, usred pustinje. Putovali smo i trgovali sa stanovnicima pustinje i bili neobično srećni, zbog, rekao bih, veličanstvenog zadovoljstva. Činilo se da smo se obojica zauvek, ili bar na dugo, veoma dugo, odrekli onoga što ljudi nazivaju evropskom kulturom. „Aha“, pomislio sam nehotice, i kako mi se činilo, podosta tupavo: „To je, znači, to!“ Ali, šta je to bilo, šta sam to pomislio više nisam mogao da raspoznam. Putovali smo dalje. Potom se pojavila gomila neprijateljski raspoloženih ljudi, ali smo ih rasterali, a da pri tome nisam uspeo da vidim šta se dogodilo. Predeli su se munjevito smenjivali. Osetio sam iskustvo dugih decenija koje su bile teško podnošljive i mahale nam u prolazu. Kako je to samo bilo neobično. Nedelje su delovale kao mali, svetlucavi kamenčići. Bilo je smešno i divno u isto vreme. „Odreći se kulture, Jakobe. Znaš, to je fantastično“, s vremena na vreme bi rekao upravnik, koji je izgledao kao neki Arapin. Jahali smo na kamilama. Običaji koje smo upoznali su nas očarali. Bilo je nečeg nerazumljivo blagog i nežnog u tom smenjivanju zemalja. Da, činilo mi se kao da marširaju, ne, kao da lete. More se veličanstveno prostiralo kao veliki plavi mokri svet misli. Čas sam čuo cvrkutanje ptica, čas zavijanje životinja, čas šuštanje drveća iznad mene. „Dakle, ipak si pošao sa mnom. Znao sam“, reče gospodin Benjamenta, koga su Indusi proglasili knezom. Odlično! Ma koliko je to bilo užasno preterivanje: činjenica je da smo u Indiji digli revoluciju. I činilo se da nam se posrećilo. Bilo je predivno živeti, osećao sam to celim telom. Život se širio pred našim dalekovidim pogledima kao stablo svojim granama i grančicama. Sve smo podnosili. A kroz opasnosti i spoznaje prolazili smo kao kroz ledeno-hladnu reku, ali reku koja prija našem žaru. Ja sam sve vreme bio štitonoša, a upravnik vitez. Pa, dobro, pomislih odjednom. I kako sam to pomislio, tako sam se probudio. Opet sam bio u sobi. Gospodin Benjamenta je takođe zaspao. Probudio sam ga tako što sam mu se obratio: „Kako ste mogli da zaspate, gospodine upravniče. Ipak, dozvolite mi da Vam saopštim da sam odlučio da pođem s Vama, gde god želite.“ Pružamo jedan drugom ruku, to mnogo znači.

Pakujem. Da, nas dvojica, upravnik i ja, zauzeti smo pakovanjem, odlaskom, spremanjem, rasklapanjem, pomeranjem i guranjem.

Putovaćemo. Pa, dobro. Odgovara mi taj čovek, više se i ne pitam zašto. Osećam da život traži uzbuđenja, a ne premissljanja. Bratu ću danas reći *adieu*. Ovde ništa za sobom neću ostaviti. Ništa me ne vezuje, ništa ne obavezuje da kažem: „Šta bi bilo ako bih ...“ „Ne, više ne postoji *šta* i *ako*. Gospođica Benjamenta je sahranjena. Štićenici, moji drugovi, rasuti su u potrazi za svakojakim poslovima. Pa i ako se ugravam i propadnem, šta bi se time povredilo, šta bi propalo? Samo jedna nula. Ja, kao pojedinac, ja sam samo jedna nula. Sad dosta pisanja. Dosta razmišljanja. Idem sa gospodinom Benjamentom u pustinju. Želim da vidim da li se u divljini može živeti, disati, opstajati, iskreno želeti i činiti dobro, a noću spavati i sanjati. Ah, šta. Više ne želim da mislim ni na šta. Ni na Boga? Ne! Bog će biti sa mnom. Zašto bih onda mislio na njega? Bog je uz one koji ne misle. A sada, *adieu*, institute Benjamenta.

ROBERT VALZER

(Ovde donosimo delove obimnog predavanja o Robertu Valzeru, Zigfrida Unzelda, direktora izdavačke kuće „Zuhrkamp“. Unzeldova knjiga Autor i njegov izdavač objavljena je na srpskom jeziku (Jedinstvo, Priština, 1990.) u prevodu Nikole B.Cvetkovića)

Samo malobrojni će se čuditi što držim predavanja o odnosu izdavača i Hermana Hesea, Rilkea i Brehta, ali kod Roberta Valzera mogu samo da se nadam da će nepoznato izazvati još veće interesovanje. Znači, čovek će se odmah upitati ko je bio taj Robert Valzer. Odgovor je komplikovan. U svakom slučaju ja volim tog autora, za koga je nemački jezik stvorio opisno ime Dichter (pesnik). Za prava na njegova dela bezuspešno sam se borio sve do 1976. godine.

Evo jedne anegdote koja ilustruje moju borbu iz najranijeg perioda. Tokom mog prvog boravka u Švajcarskoj, 1959 godine, hteo sam da posetim Karla Zelig, staratelja preminulog Roberta Valzera i zastupnika njegovih književnih dela, da bih sa njim razgovarao o mogućnostima sklapanja izdavačkog ugovora. Ali, Karl Zelig me nije primio pošto je bio ljut na izdavačku kucu, jer je Peter Zurkamp, kao i svi drugi nemački i švajcarski izdavači posle 1945. izbegavao preuzimanje i izdavanje dela Roberta Valzera. Tek mnogo kasnije, na intervenciju Hermana Hesea, došlo je do tog susreta...

Dakle, ko je bio Robert Valzer?

U biografiji koju je sam sastavio stoji: „Valzer je rođen 15. aprila 1878. u Bilu, kanton Bern, kao šesto od osmoro dece; išao je u školu do svoje 14. godine i izučio za bankarskog činovnika. Sa sedamnaest godina otišao je iz svog rodnog mesta u Bazel, gde je bio zaposlen kod firme *Von Speyer und Co.*, a potom potom u Stuttgart, gde je našao zaposlenje kod „Saveza nemačkih izdavača“. Sa četrnaest godina napisao je svoj najraniji tekst, scenu „Potok“. Kao mlad, čitao je i čitao: „Ono što sam čitao razvilo se u meni u neku vrstu prirode. Počeo sam da čitam jer me je život negirao, a lektira je posedovala mogućnost da mojim stremljenjima, mom karakteru, kaže *da*.“ Bio je čovek koji je uvek nešto čitao. On, „najusijaniji čovek iznutra“, želeo je da postane glumac, ali kada je dospeo kod velikog Jozefa Kainca u Štuttgartu, ovaj ga je odbio. Kao sedamnaestogodišnjak pisao je svojoj sestri: „Od glumačkog poziva

nema ništa... ali, ako Bog da, biću veliki pesnik.“ I bio je, tokom sledećih trideset godina. Onda je, 1929., u svojoj 51. godini, odveden u kantonalnu nervnu kliniku „Valdau“, u Bernu. Robert Valzer je pred sobom imao sudbinu Fridriha Helderlina, i veoma je karakteristično i proročko ono što je Robert Valzer pisao o Helderlinu: „Helderlin je smatrao za potrebno, odnosno za taktično, da u četrdesetoj godini izgubi svoj zdrav ljudski razum.“ Godine 1933. odveli su ga u lečilište Harizau, gde je ostao do kraja svog života (1956.) i gde više nije napisao nijednu reč.

Dve opservacije ovog čoveka punog skromnosti, i specijaliste za neuspeh, čoveka koji je nosio građansku masku, dovoljne su da se zamislimo: „Niko nema pravo da se prema meni ponaša kao da me poznaje.“ I, pred kraj svog života, osvrćući se unazad: „U mojoj okolini uvek je bilo zavera, da bi se odbila gamad kao što sam ja. Na otmeno nadmen način uvek je omalovažavano sve što nije odgovaralo sopstvenom svetu. Nikada se nisam usuđivao da se udenem u to. Čak nisam imao hrabrosti ni da privirim. Tako sam živeo svoj sopstveni život, na periferiji građanskih egzistencija, i zar to nije bilo dobro?“ Ovo iskustvo trebalo bi da nas natera da se zamislimo, i to ne samo u vezi sa sudbinom Roberta Valzera.

Robert Muzil 1914. piše o Valzerovim *Pričama* i poredi ih sa Kafkinim *Posmatranjima* i gotovo da prebacuje Kafki što se toliko približio zvuku Valzera. „Čini mi se“, piše Muzil, „da posebnost Valzera mora da ostane takva i da ona nije prikladna, da se svrsta u neku književnu vrstu, a kod Kafkine prve knjige *Posmatranja* ne dopada mi se što ona, iako je pisana pre njegovih *Priča*, deluje kao posebna vrsta Roberta Valzera.“ Godine 1929, Valter Benjamin skreće pažnju: „Lica Roberta Valzera“, piše on, „...figure su koje iza sebe imaju ludilo... Ako želimo jednom rečju da opišemo ono usrećiteljsko i strahotno u njima onda se može reći: oni su ozdravili.“ A zatim Benjamin pravi književni trač o Robertu Valzeru kada kaže da je „taj, naoko razigrani pesnik, bio najrađe čitani autor neumoljivog Kafke“.

1. ...počnem li da pišem pesme

Tridesetog septembra 1896., posle boravka u Bilu, Bazelu i Štutgartu, Robert Valzer se pojavio u Cirihi, gde je, ako izuzmemo njegova putovanja za Berlin i Minhen, ostao deset godina:

sedamnaest puta je u to vreme menjao mesto stanovanja, devet puta radno mesto. Kasnije, u Cirihu, radio je u knjigovodstvu biroa za nezaposlene, koji je osnovan 1901. „Odasvud gde sam bio, ubrzo sam odlazio, jer mi se nije sviđalo da upropastim svoju mladalačku snagu.“ Uglavnom je radio kao trgovački pomoćnik; tako je i u zvaničnim papirima navodio svoje zanimanje. I taj poziv je za njega postao stalni predmet njegovog nagona ka istraživanju, u opisivanju trgovačkih činovnika razvio se književnik Valzer. Slika trgovačkog činovnika, koja je stvorena na osnovu opisivanja sebe ili nekog kolege, postala je središte njegovim prvih knjiga. *Zabeleške Frica Kohlera*, njegova prva knjiga, sadrži te varijacije o trgovačkim činovnicima. U to vreme Valzer je otpočeo da „na tankim trakama papira zapisuje kratke pesme“: „To sam radio“, kako stoji u posmatranjima *Jednog mladog čoveka*, „sa zanatskom mirnoćom i namerom i bilo je neceg tajnovitog u tome, a možda sam počeo da pišem pesme zato što sam bio siromašan i bio mi je neophodan neki lep dodatni posao da bih se osećao bogatim.“ U istom tekstu nastavlja: „Nemir i neizvesnost i predosećaj jedne neobične sudbine su me možda nagnali da u takvoj situaciji posegnem za perom, da bih video da li mogu sebe samog da preslikam.“ Ovde imamo veoma vredan prilog za ono veliko pitanje o stvaralačkoj tajni, o tome šta nekog pisca motiviše na pisanje: nemir, neizvesnost i predosećaj neobične sudbine – to je ono što karakteriše psihopatologiju takvog pisca.

Svoju psihičku dispoziciju shvatio je vrlo ozbiljno, kao svoj nagon za izražavanjem. Pisanje za njega ni u kom slučaju nije bilo nesvestan akt, pisanje je za njega od samog početka bilo akt najveće svesne koncentracije. Za ovo imamo potvrdu u jednoj od četiri biografije koje je sam napisao 1920. i koje su sakupljene u 12. tomu sabranih dela. Tamo stoji nešto veoma neobično: Nakon godinu dana provedenih u Štutgartu krenuo je preko Tibingena, Hehingen, Šafliuzena i dr. za Cirih, da bi radio čas u osiguranju čas u bankarstvu; stanovao je u Auserhilu i na Ciriškom bregu i pisao je pesme, pri čemu treba *reći da on to nije činio uzgred, već bi za tu priliku uvek dao otkaz, a pri tom je očigledno u mislima imao predstavu da je umetnost nešto veliko.*“ Sa ovakvim stavovima, sa takvim intenzitetom, pisao je Robert Valzer svoje prve pesme, svoju lirsku prozu, svoje lirske

dramolete. Pisanje je za njega bilo neka vrsta umiranja, on je, dok je pisao, imao sasvim izvestan osećaj umiranja. Lepota zvezda, meseca, noći, drveća kinjila ga je. „Moja osećanja“, čitamo u dramoletu „Pesnik“ objavljenom 1900. u časopisu „Insel“, „vrhovi turpija koji me povređuju. Srce želi da bude povređeno, a misli žele da budu izmorene. Želim mesec i sve zvezde da sabijem u pesmu i da sebe pomešam sa njima. Šta drugo da otpočnem sa osećanjima nego da ih ostavim da se poput riba koprcaju u pesku reči i da ih pustim da umru? Sa sobom ću završiti, čim završim sa pesništvom, i to me raduje. Laku noć.“

Može se smatrati da je u periodu između njegove sedamnaeste i dvadesete godine nastalo 50 pesama i drugih lirskih tekstova. Posle svog 20-og rođendana napisao je 40 pesama u jednoj svesci koju je poslao Jozefu Viktoru Vidmanu, uredniku za književnost bemskog dnevnog lista „Bund“. Vidman je u to vreme bio priznati švajcarski književni kritičar. Pošto se retko – čast izuzecima – za književne kritičare može reći da podstiču mladu i novu književnost, ovaj slučaj treba pomenuti uz pohvalu. Vidman je 8. maja 1898. objavio u nedeljnom izdanju lista „Bund“ šest pesama Roberta Valzera, pod naslovom „Lirski prvenci“, ali ne navodeći ime autora. Uvodnom tekstu dao je prijateljski, blago snishodljiv ton koji je izražavao njegovo radovanje što u Švajcarskoj „na radost, posebno često“, uvek iznova, „procvetavaju novi osebusni talenti“ koji su nada za budućnost. „Neka ovo rano priznanje bude podstrek za dvadesetogodišnjeg autora da svoju obdarenost razvije upornim radom i vrednoćom do onoga što se naziva majstorska umetnost.“ Naslovi tih šest pesama su tipični za delo Roberta Valzera: „Svetlost“, „Tmurni sused“, „Pred spavanje“, „Pejzažić“, „Bez izlaza“ i „Uvek na prozoru“. Već iz naslova se može interpretirati Valzerovo delo: tama i svetlost, tmurne figure iz njegove okoline, ljubitelj prirode, sanjar i spavač, posmatrač koji uvek stoji uz prozor. I onaj koji za svoj život nije našao izlaz.

Objavljivanje ovih pesama imalo je nekoliko važnih posledica. Jedan od čitalaca bio je dr Franc Blaj, onaj Austrijanac koji je tako rado otkrivao novine, pisac, kritičar, esejist i antologičar. On je od redakcije dobio adresu nepoznatog autora i njih dvojica su se sreli. I Franc Blaj i Robert Valzer su opisali taj susret. Franc Blaj: „To je bio

Valzer, napola šegrt, napola paž, i ceo pesnik.“ A Robert Valzer se priseća kako je na pitanje Franca Blaja da li će nastaviti sa pisanjem odgovorio: „Teško da će mi nešto drugo preostati...”

2. Prva izdavačka kuća Roberta Valzera

Među najranijim pismima Roberta Valzera koja su sačuvana nalazi se i ono od 6. januara 1902., upućeno iz Berlina-Šarlotenburga: „Visokopoštovani Gospodine fon Pelnic, potvrđujem svoje pismo od juče, i ovim Vas pitam, a u vezi sa njim, da li biste, ako Vam dam sve svoje dosadašnje radove (drame, prozu, pesme), mogli da mi date jednu manju sumu novca (200 maraka). Trenutno sam, nažalost, u nešto lošijoj novčanoj situaciji, koja, izvesno, neće dugo potrajati.“

Ovo Valzerovo pismo, prvo koje je upućeno izdavačkoj kući, vrlo je karakteristično. On je ponudio sva svoja dela, a tražio je jednu sumu novca koja u to doba i nije bila tako mala, i pomenuo je svoju „trenutno nešto slabiju novčanu situaciju“, koja će ga pratiti celog života. Gospodin fon Pelnic ga je odbio. Takva vrsta odbijanja izdavača pogađala ga je i odmah je izazvala karakterističnu reakciju: preselio se. Otputovao je iz Berlina u Tojfelen na Bilskom jezeru, gde je njegova sestra radila kao učiteljica.

Opet je Franc Blaj dao podstrek Robertu Valzeru. On ga je podstakao da se ponovo obrati izdavačkoj kući „Inzel“, ali ovoga puta njenom uredniku. Maja 1904. Valzer dobija potvrdu izdavačke kuće „Inzel“ da će štampati *Zabeleške Franca Kohera*.

Knjiga je imala dve važne recenzije. Prvo se za reč javio urednik Vidman: „...Ima nečeg sugestivnog u Valzerovom načinu, jer je čitanje njegovih neobičnih razmišljanja tako lako i bez ikakvog osećaja prinude, slično klizanju bilijarske kugle po zelenoj čoji. I mađioničar snova smota čitaoca bliskošću lepote u prolazu.“

Javio se i drugi recenzent, posebne vrste, koji će od tada pratiti Roberta Valzera: Herman Hese. U nedeljnom izdanju „Bazelskih novosti“, od 5. septembra 1909., Hese je pisao: „Njegova knjižica, koketno elegantna stvar sa veselim crtežima njegovog brata Karla Valzera... Kupio sam je svojevremeno zbog njenog lepog, originalnog izgleda i pročitao na kraćem putovanju... U prvi mah mi se činilo da je reč o čudnim, napola dečjim zapisima, razigrane radnje, nekoj vrsti stilskih vežbi, retorici veštog ironika. Ono što kod njega skreće pažnju i vezuje jeste njegov komotan i tečan način

pripovedanja, radost u pravljenju lakih, lepih, dragih rečenica koje su začuđujuće retke kod nemačkih pisaca...”

Čovek bi pomislio da je tako spontani prijem u recenzijama, takva reakcija najpoštovanijih švajcarskih književnih krugova i ukazivanje na „pravo pesništvo“ nekog mladog autora otvarala put njegovoj knjizi. Ali, kakva je bila realnost? Kakvo je bilo dejstvo knjige koja je u sebi sadržavala sve važne perspektive kasnijeg dela Roberta Valzera?

Izdavačka kuća je prvo izdanje objavila u 1300 primeraka. Predujam je iznosio 250 maraka. Godinu dana kasnije Valzer je saznao za sudbinu knjige. On je preporučenim pismom reklamirao ostatak svog honorara od 100 maraka da bi mu izdavač odgovorio „da je prodato tek 47 primeraka“!

3. *Tri romana Roberta Valzera*

U proleće 1905. Robert Valzer je po treći put došao u Berlin. Ovoga puta mu se činilo da, sa uspehom svoje prve publikacije *Zabeleške Frica Kohlera* iza sebe, može da se upusti u eksperiment slobodnog pisca. Preko brata Karla došao je u vezu s izdavačem Brunom Kasirerom. Prepiska nije očuvana, zato možemo samo da nagađamo. Karl Valzer je Kasirerom skrenuo pažnju na svog brata. Robert Valzer je dao Kasireru svoj rukopis *Deca Tanerovih*, a ovaj ga je prosledio Kristijanu Morgenštajnu koji je od 1903. bio lektor ove kuće. U proleće 1907. objavljen je roman *Deca Tanerovih* kod Kasirera. I opet je Herman Hese u svojoj recenziji skrenuo pažnju na ovu knjigu. „Ovoga puta sam čitao toplog srca ne više samo zbog stilističkog interesovanja, vezan bićem samog pesnika... Opet sam uživao u blagom spontanom toku proze, koji nemački pisci, najčešće, tako malo cene, opet sam pronašao izuzetno vesele i prisne delove jedan pored drugog... Knjiga mi se toliko dopala da sam o 'njenim prednostima i greškama morao veoma pažljivo da razmislim.“

Robert Valzer je od septembra 1905. živeo u Berlinu. Od oktobra do januara 1906. živeo je u Šleziji; na ta četiri meseca čemo se kasnije vratiti. Berlinska izdavačka kuća Šerl koja je izdavala i porodični časopis „Woche“, raspisala je konkurs za roman. To je za Valzera bio pravi podstrek da brzo napiše svoj novi roman. Rukopis romana je, uz hrabri zalitev za 8000 maraka honorara, poslao izdavaču.

Rukopis mu je vraćen poštom bez ijedne propratne reči, našta je on otišao u kancelariju izdavača da bi se raspitao šta to znači. Šef izdavačke kuće pomenuo je nemoguću sumu za honorar, pa je morao da otrpi Valzerovu opasku da je „kamila“, i da pojma nema o književnosti.

Radilo se o rukopisu romana *Kalfa* koji je za osnovu imao dve biografske crtice: krajem juna 1903. Valzer se u Vedensvilu, kraj Ciriha, zaposlio kao kalfa. Njegov poslodavac tridesetdvođodišnji mašinski tehničar, koji je svoje pronalaskе ljubomorno zaštićivao patentima, bankrotirao je. Pošto, tobože, nikada nije isplatio platu Valzeru, ovaj ga je napustio početkom i ponovo se vratio u Ciriha.

Drugi događaj odnosio se na ona četiri meseca godine 1905. Valzer se upisao na „kurs za sluge“, i zatim radio kao sluga u zamku Dambrau u Gomjoj Šleziji.

U Zeligovim *Šetnjama* Robert Valzer priča kako je *Kalfu* napisao na osnovu biografskih sećanja i sa veoma malo fikcije i fantazije. „*Kalfa* je potpimo realističan roman. Nisam morao gotovo ništa da izmišljam. Život je to sam za mene učinio.“

Rukopis romana, 197 gusto pisanih strana, velikog formata sačuvan je srećnom igrom slučaja. Rukopis svedoči o tome da je ovaj roman stvamo napisan u jednom dahu; u njemu, za razliku od drugih Valzerovih tekstova, ima upadljivo manje ispravki i skraćivanja. *Kalfa* je objavljen 1908. Na omotu se nalazio crtež u boji Karla Valzera.

Nije shvatljivo zašto Valzer upravo kod ove knjige govori o izostanku uspeha, jer upravo ovaj roman je od svih Valzerovih knjiga bio najuspešniji: izdavač Bruno Kasirer štampao je tri izdanja (drugo još 1908., treće 1909.), sva tri u ukupnom tiražu od 1.000 primeraka.

Herman Hese je pisao („Neue Züricher Zeitung“, 09.08.1936.): „Iako prepuno raspoloženja s početka veka, ovo pripovedanje nas pridobija bezvremenskom milinom izlaganja, neznom i neusiljenom magijom, kojom ono svakodnevno jednim potezom pomera u sferu nadahnutosti i tajanstvenosti...“

Verovatno podstaknut time što je *Kalfa* imao tri izdanja, Bruno Kasirer je, još pre objavljivanja trećeg romana, izdao *Pesme* Roberta Valzera. To je bilo lepo, bibliofilsko izdanje, 300 numerisanih

primeraka, ukoričenih u fini papir, sa 16 gravira Karla Valzera. Nema nikakvih podataka o tome kako je ovo izdanje, po ceni od 30 maraka, bilo prihvaćeno u javnosti.

Treći roman *Jakob fon Gunten* Valzer je napisao tokom 1908., a početkom 1909. objavio ga je Bruno Kasirer. Ništa se ne zna o okolnostima u kojima je ovo delo nastalo; nema pisama ni dokumenata iz tog vremena, a i sam rukopis je nestao.

Za uspeh ove knjige postojali su dobri preduslovi: tri izdanja *Kalfe*, objavljivanje kratkih pesama u najboljim časopisima Nemačke (Valzer je, naime, imao odlične odnose sa novinama i njihovim izdavačima). Ali, očekivani uspeh je izostao. Prvo izdanje je jedva prodato. Posle toga ovaj roman niko nije objavio punih četrdeset pet godina.

Recenzije *Jakoba fon Guntena* su čak i među Valzerovim prijateljima bile vrlo neujednačene. Kasnije se saznalo da je Kafka ovaj roman nazvao „dobrom knjigom“, a Maks Brod je uvek naglašavao da je to Kafki bila najdraža knjiga. Opet ga je hvalio Herman Hese: „Ono što bi trebalo u stvari samo po sebi da se podrazumeva kod nekog pesnika, ali što se često zanemaruje, originalnost izražavanja i sloboda ličnog nastupa, to Valzer ima...“

Takva mišljenja su ostala usamljena. Sve više je bilo negativnih kritika. Čak je i njegov mentor Jozef Vidman bio bespomoćan pred tim romanom. „Sa novim romanom Roberta Valzera još manje znam šta ću negoli sa prethodnim. Takva beskrvna i mlitava raspisanost se ne može podneti“, pisalo je u časopisu „Suddeutsche Monatsheften“.

Jakob fon Gunten je za svog autora postao pravo razočaranje. On ga je otuđio od prijatelja. Knjiga je nestala sa tržišta, iz svake javnosti, iz svake književne debate.

Odnos Valzera sa izdavačem Kasirerom je pod tim uslovima morao da trpi. Još 1907. Bruno Kasirer je hteo da mu utraži put u Indiju. Ali Valzer ga je odbio. Kasnije ga je drugi izdavač molio da otputuje u Poljsku i o tome napiše knjigu. Valzer je takođe odbio. Isti izdavač nije odustajao, pa mu je ponudio put u Tursku. Povodom toga Valzer je izjavio: „Zašto pisci treba da putuju kada imaju dovoljno fantazije?“ U jednom svom tekstu Valzer se pita: „Ide li i priroda u inostranstvo?“ U *Šetnjama* Valzer će reći: „Da, važno je samo putovanje u sebe samog!“

Iz perioda 1909-1912. nije sačuvan nijedan dokument. Valzerovo stanje i događaje moramo da izvučemo iz ono malo sećanja njegovih prijatelja, iz pesništva i razgovora sa Karlom Zeligom. Bilo je to doba Valzerove lične narastajuće raspršenosti. Njegovo stanje je Fega Friš, koja ga je posetila, opisala kao „zaparloženo“. Nije imao novca, ali je dve godine o njemu brinula „jedna draga žena“. Najviše su ga vređali saveti izdavača i lektora, koji su mu govorili da treba da piše kao Gotfrid Keler. Odnosi sa njegovim bratom Karlom bili su promenljivi, ali su dospeli na nulu kada mu je Karlova žena savetovala da napiše jednu prikladnu ljubavnu priču. Pokušao je da stupi u vezu s novim izdavačima, ali od toga nije bilo ništa. Valzer je odlučio da se vrati u Švajcarsku.

4. *Produktivno doba u Bilu*

Sledeće što je objavljeno od Roberta Valzera bila je knjiga *Kratke priče*, zbirka kratkih, lepih, poetskih proznih tekstova. Motivi su poticali iz okoline s kojom se susretao u Bilu; svet je bio prikazan kao idila, ali kao idila koja vodi u provaliju.

Zbirka je prvobitno bila namenjena izdavaču Šeferu, koji je ovu knjigu poslao „Udruženju žena za poštovanje rajnlandskih pesnika“. Valzer je na preporuku Vilhelma Šefera i Hermana Hesea 1914. dobio nagradu tog udruženja. „Udruženje“ je vodila Ida Šoer, žena fabrikanta iz Direna. Kako je kasnije Zelig naveo, Valzer je sumu koju je dobio na ime nagrade – to je i ostala jedina njegova nagrada sve do 1954., kada je dobio nagradu zadužbine švajcarskih pisaca – ostavio u direnskoj banci, gde je kasnije propala zbog inflacije. *Kratke priče* su štampane u tiražu od 1.000 primeraka. Autor je svaki primerak morao da potpiše.

Doba provedeno u Bilu za njega je zaista bilo vreme oporavka. Ni tada mu finansijska situacija nije bila posebno ružičasta. Jedan njegov prijatelj, pisac Emil Šibli, u sećanjima na Roberta Valzera piše kako je, da bi Valzeru omogućio prikladnu zaradu, organizovao predavanja kod društva „Hortingen“. Valzer je na dan predavanja, 8. novembra 1920., došao pešice od Bila do Ciriha. Na sam dan predavanja, predsednik društva, Hans Bodmer, zamolio ga je da za probu nešto pročita. Bodmer je ustanovio da Valzer ne ume da čita, pa je zamolio redaktora novina „Neue Züricher Zeitung“ Hansa Troga da čita umesto njega. Tako je i bilo. Te večeri je slušaocima rečeno

da je Robert Valzer bolestan. Kakvo poniženje za onoga koji je sedeo u prvom redu!

Pre boravka u Bilu Valzer je svoje radove, bez ikakve dorade, odmah nakon pisanja, davao na štampanje. Onda je promenio metodu koju je opisao u tekstu *Skice olovkom*: „Jednog dana sam uočio da me pravi nervoznim da odmah idem perom; da bih se smirio, počeo sam da se služim metodom olovke, što je najverovatnije duži put i dodatan napor. Pošto je taj napor, na određen način, meni izgledao kao zadovoljstvo, činilo mi se da ću tako ozdraviti.“ Sačuvano je više od 500 takvih listova – to su sićušni redovi pisani olovkom koji se jedva mogu čitati. Povodom izdavanja sabranih dela pomno su pregledani ti tekstovi i tek je Johenu Gravenu pošlo za rukom da ustanovi kako tu nije reč o tajnom pismu, već o rukopisu koji je, s puno umetničkog duha, prerađen u neku vrstu individualne stenografije nemačkog pisma.

U tom periodu nastao je i roman pod naslovom *Tobold*. Valzer ga je poslao izdavačkoj kući Rašer i hvalio ga kao „švajcarski rad, što znači, delo na švajcarski način“. Izgleda da je izdavačka kuća Rašer odbila rukopis i da ga je Valzer izgubio ili uništio. Nestao je i rukopis pod naslovom *Mišić*, koji je Valzer takođe nudio Rašeru.

Poslednje godine provedene u Bilu za Valzera su bile period ličnih kriza. Na klinici Valdau, u Bernu, 17. novembra 1916. umro je njegov brat Ernst, koji je bolovao od šizofrenije, a 1. maja 1919. umire njegov drugi brat Herman, profesor geografije koji zbog nervnih smetnji nije bio u stanju da nastavi da se bavi svojim pozivom. Sigurno ga je sudbina braće veoma pogodila i bio je svestan da će i on jednom „morati da iskorači“. Možda je to bio razlog što je u to vreme pokušavao da se oženi. Ali, vrlo odlučno je od toga odustao. U skici *Belgijska izložba umetnosti* nailazimo na rečenicu koja karakteriše njegov doživljaj: „U stvari, svaka bezuspešnost je gotovo nešto kao blagoslov.“

Kada mu je ponuđeno slobodno mesto drugog bibliotekara u državnoj arhivi u Bernu, prihvatio ga je i preselio se tamo tokom januara 1921.

Valzer u *Šetnjama*: „U Bern sam došao siromašan kao crkveni miš, jer je nekoliko hiljada maraka koje sam imao u banci propalo zbog

inflacije. Da, tamo sam živeo veoma usamljen i često sam menjao mesto stanovanja.“ Danas znamo za 14 adresa.

Nije se dugo zadržao na mestu bibliotekara. Nekom opaskom je uvredio svoje pretpostavljene i posle pola godine je dobio otkaz. Opet je bio slobodan, siromašan, ali ipak produktivan. Nastao je čitav niz prozних dela. „Pod utiskom snažnog vitalnog grada počeo sam da pišem manje dečaćki, a više muški“ okrenut internacionalnom, ne kao što je bilo u Bilu, gde sam se služio izveštačenim stilom.“

Nažalost, izdavači nisu delili njegovo mišljenje. Kojim se izdavačima sve obraćao danas nije moguće ustanoviti. U svakom slučaju, obratio se i izdavačkoj kući Rašer koja ga je ponovo odbila.

U međuvremenu je od Švajcarskog udruženja dobio novčanu pomoć, a isto udruženje je uspelo da pronađe zainteresovanog izdavača. Ali, nažalost, vlasnik kuće nije mogao da se sporazume sa Valzerom.

5. *Ljuta, opasna zmija neuspeha*

Poslednje tri prozne zbirke (od ukupno devet) Valzer je uradio u periodu 1915-1924. Prva zbirka *Život pesnika*, pojavljuje se 1917. kod izdavačke kuće Huber; druga zbirka, *Obala*, objavljena je kod izdavačke kuće Rašer 1920.; a treća zbirka i poslednja njegova objavljena knjiga *Ruža*, izašla je 1925. kod izdavačke kuće Rovolt.

Valzera osećaj neuspeha sve više parališe, ali se i dalje bori. Trinaestog aprila 1926. konstatuje da se u Nemačkom rajhu „principijelno“ ne objavljuju njegovi stihovi. Situacija se zaoštrava. Smatrao je da su njegova poslednja objavljivanja propraćena „bojkotom i prokletstvom“. „Tada sam preduzeo nekoliko glupavih pokušaja da sebi oduzmem život. Ali, nije mi polazilo za rukom da ljudski napravim ni omču.“

Dve starije dame kod kojih je stanovao prenele su njegovoj sestri da Valzer ima „teška stanja straha“ i da „čuje glasove koji ga ismejavaju“. Sestra je odmah doputovala i odvela ga kod psihijatra koji je još istog dana, 24. januara 1929., izdao uput za Valzerovo smeštanje u lečilište Valdau. Njegov takozvani nalaz sastoji se od sedam rečenica: „Kod gospodina Valzera sam našao da je izuzetno deprimiran i vrlo napet. Ima napade bolesti, žali se da ne može da radi, i na povremeni strah“. A sada ono najčudnije. Robert Valzer je

sam, iz „uvidajnosti“, otišao u lečilište. Tamo je, kako je direktor rekao, dijagnoza od samog početka bila šizofrenija, ali iz do sada navedenih izveštaja niko ko je iole upoznat sa psihologijom ne može sa sigurnošću da dobije jasnu sliku takvog psihičkog stanja. Istorija bolesti vara, lako se konstatuje „potpuna pesnička sterilnost pacijenta od trenutka intemiranja“, kako je pisao šef lečilišta. Valzer je u lečilištu nastavio da radi. John Graven je u svom istraživanju, objavljenom 1970., konstatovao da je u tom periodu nastalo ne manje od 83 prozna teksta i 78 pesama i da su ti tekstovi bili „čak *normalniji* od nekih njegovih ranijih radova“, da su imali, na primer, manje maniristički stil i retko kada su u njima stvan *povezane na preskok*, što je iritiralo mnoge kritičare u Valzerovoj prozi.

Marta 1933. dotadašnji šef lečilišta, sa kojim je Valzer bio u dobrim odnosima, odlazi u penziju. Njegov naslednik „reorganizuje“ lečilište i u Valdau nije više bilo mesta za Valzera. Uz promenu lečilišta pojavili su se i finansijski problemi, zbog kojih je došlo i do svađa u porodici Valzerovih. Karl Valzer se nije slagao sa premeštajem u lečilište Herizau. Ipak, Valzerova najdraža sestra, Liza, uspela je da se izbori za to. „Kada je sve bilo sređeno, iznenada je odbio da otputuje, izjavio je kako ne vidi razlog da ide u drugo lečilište i da sam može da odlučuje.“ Kako je samo racionalno i razborito reagovao taj „duševni bolesnik“! Da su ga poslušali bio bi omogućen dalji razvoj jednog pesnika. Ono najneodgovornije, čak skandalozno, saznajemo iz Melerovog pisma Karlu Zeligu: „Na kraju je manje više na silu poslat na put.“

Robert Valzer je 19. juna 1933. doveden u lečilište svog zavičajnog kantona, Herizau. To je bio kraj njegovog života kao pisca. Od tog dana više ništa nije pisao. Ne postoje nikakvi rukopisi ili koncepti. Zeligu je rekao: „Besmisleno je i neotesano tražiti od mene da pišem u lečilištu. Jedino tlo na kojem pesnik može da bude produktivan je sloboda.“

6. Od 1933. do 1956.

Jedan čovek je zaslužan što je delo Roberta Valzera ostalo sačuvano, nakon što je autor odustao od pisanja. Karl Zelig, koji je cenio delo Roberta Valzera, čuo je za sudbinu autora i odlučio da mu pomogne. Zelig je želeo da propagira Valzerovo delo. Već prilikom prve zajedničke šetnje predložio mu je plan o izdavanju izabranih

dela. Valzer je odbio, vreme za njegove knjige je prošlo, više ne želi da igra nikakvu ulogu u književnosti. Kasnije je popustio. Tako se 1937. godine pojavila prva knjiga sa odabranim pričama. Izbor je napravio Karl Zelig. Valzer nije obraćao pažnju na to; samo je jednom pitao Zeliga, uz svu ironiju, da li je sa izborom „napravio veliki posao“. Godine 1940. u izdavačkoj kući „Arau“ objavljen je izbor Valzerovih dela. „Oltenski prijatelji knjige“ su 1944. štampali knjigu *Dobri prijatelji*, koju je priredio Karl Zelig. A iste godine se kod izdavačke kuće „Švale“ iz Bazela pojavila knjiga *O sreći i nesreći i bedi*, koju je, takođe, pripremio Karl Zelig, sa zabeleškama o njegovom susretu od 26. jula 1937. sa pedešetosmogodišnjim pesnikom. Svoje zabeleške o ostalim susretima sa Valzerom, sve do njegove smrti, objavio je u knjizi *Šetnje sa Robertom Valzerom*. To je knjiga koja na jedinstven način portretiše pesnika kao biće koje se skrilo iza maske ludila. Bez tih zabeleški prikazana slika Roberta Valzera ne bi bila potpuna, čak bi postojala opasnost da on u istoriju književnosti uđe kao pravi ludak koji je završio u ludnici. Da ga nije pozivao u šetnje, Zelig ne bi nikada uspeo da inspiriše Valzera na takve razgovore.

Robert Valzer je umro 25. decembra 1956. Tim povodom „Neue Zricher Zeitung“ je pisao: „To je vest koja nas je zbunila; živeli smo s delom tog pesnika i već smo ga smatrali čovekom koji je napustio ovaj svet.“

7. Arhiv Roberta Valzera

Pogovor za biografiju Roberta Valzera, koji je napisao Robert Mahler, počinje rečenicom: „Na trgu Belvi, u Cirihi, 15. februara 1962. godine smrtno je povređen Karl Zelig dok je pokušavao da uskoči u tramvaj.“ Takvu smrt je mogao da izmisli Robert Valzer. Posle smrti Karla Zeliga situacija oko prava na Valzerova dela bila je nejasna i neodređena. Advokat dr Elio Frelh osnovao je Zadužbinu Karla Zeliga, a ličnim zalaganjem i Arhiv Roberta Valzera. Zadatak Arhiva je bio da priprema izdanja i sabrana dela, kao i zbirke i preglede, i da objavljuje materijale iz ostavštine autora.

Za 1976. godinu možemo da konstatujemo: sabrana dela Roberta Valzera su gotova. Priređena su uzorno i precizno. Izdavačka kuća „Kosodo“ ne bi mogla da ih pripremi bez pomoći gospođe Marte

Disel, koja je, kada je izdavačka kuća zapala u teškoće, preuzela njene akcije.

Na osnovu licencnog ugovora sa izdavačkom kućom „Kosodo“ u Biblioteci Zurkamp tokom 1975. i 1976. godine objavljena su tri dela: *Deca Tanerovih, Kalfa i Jakob fon Gunten*. Godine 1977. i knjiga Karla Zeliga *Šetnje sa Robertom Valzerom*. Zatim su usledile i ostale knjige iz obimnog opusa Roberta Valzera...

Zigfrid Unzeld

ROBERT VALZER (hronologija)

1878.

Robert Oto Valzer rođen 15. aprila u Bilu, kao šesto od ukupno osmoro dece, otac Adolf Valzer (1833-1914), majka Elze Marti (umrla 1894).

1884-1892.

Pohadja tamošnju osnovnu školu i gimnaziju.

1892-1895.

Obuka za činovnika u Kantonalnoj banci u Bilu.

1894.

22. oktobar: smrt majke i starijeg brata. Oboje su umrli poremećenog uma.

1895.

Od aprila do avgusta u Bazelu, zatim godinu dana u Štutgartu, gde je u to vreme živeo i njegov brat Karl. Uzaludno pokušava da postane glumac.

1896.

Povratak u Švajcarsku. Prijavljuje se 30. septembra u Cirihi, gde je, ako izuzmemo nekoliko kraćih putovanja, živeo sledećih deset godina. Radio je kao pomoćni činovnik u banci, u fabrici mašina za šivenje, u električarskoj radnji i kantonalnoj banci. Neko vreme i kao sluga kod jedne bogate Jevrejke, gost kod sestre Lize, regrut u Bernu i sl. Čim bi sakupio nešto novca, napuštao bi posao da bi pisao.

1897.

Kraj novembra: put za Berlin.

1898.

8. maj: prvo objavljivanje (izbor pesama) u „Nedeljnim novinama“ iz Berna. Urednik novina Jozef Viktor Vidman upoznaje ga sa Francom Blajem.

1899.

Početak godine boravi u Timu. Od maja do sredine oktobra najverovamije prvi, nedokazan boravak u Minhenu, gde ga Franc Blaj uvodi u krug umetnika i pesnika okupljenih oko časopisa „Ostrvo“.

1900.

Od oktobra 1899. do aprila 1900. boravi u Zolotumu.

1901.

Septembar u Minhenu. Pešice odlazi do Vizburga da bi posetio Maksa Dautendeja.

1902.

Januar u Berlinu, od februara do aprila kod sestre Lize u Tojfelenu na Bilskom jezeru, zatim se vraća u Cirihi.

1903.

Mart u Vinterhum, od 15. maja do 30. juna u školi za regrute u Bilu, od kraja juna do decembra „pomoćnik“ inženjera Dublera u Vedensvilu na Ciriškom jezem.

1904.

Od januara ponovo u Cirihi, nameštenik ciriške kantonalne banke. Tokom novembra nov vojni kurs u Bernu. Krajem novembra u izdavačkoj kući „Ostrvo“, iz Lajpciga, objavljena je prva Valzerova knjiga: *Zapisi Frica Kohera*. Bez ikakvog uspeha.

1905.

Tokom marta seli su u Berlin gde je živeo kod svoga brata Karla. Posećuje školu za sluge. Tokom juna kraći boravak u Cirihi. Od oktobra do kraja 1905. sluga u dvorcu Dambara u Gornjoj Šleziji.

1906.

Početak januara vraća se u Berlin. Piše roman *Deca Tanerovih* (objavljen početkom 1907. kod izdavača Bruna Kasirera). Kraće vreme sekretar kod trgovca umetninama i izdavača Paula Kasirera (moguće i početkom sledeće godine). Tokom leta i jeseni piše svoj drugi roman koji nije sačuvan.

1907.

Januar: novi planovi za pisanje romana. Juni/juli: završetak rukopisa *Kalfa* (objavljen 1908. kod Bruna Kasirera). U jesen iste godine iznajmljuje stan u Berlinu, ulica Vilmerorfska 141.

1908.

Završava roman *Jakob fon Gunten* (objavljen u proleće 1909. kod Bruna Kasirera). Jun/juli: putovanje balonom, sa Paulom Kasirerom od Berlina do Kenigsberga

1909.

Bibliofilsko izdanje *Pesama*, ilustrovano gravirama Karla Valzera, kod Bruna Kasirera. Od 1909. do novembra 1912. ne samo da ne

postoje nikakva pisma R.Valzera, već nema nikakvih podataka o njegovom tadašnjem životu.

1912.

Novembar: živi u stanu ili sobi u berlinskoj četvrti Šarlotenburg, ulica Špandauer 1. Priprema zbirke *Priče* (objavljene početkom 1913. kod Kurta Volfa u Lajpcigu) i *Pripovetke* (objavljene 1914. kod istog izdavača). Poslednjih godina svog boravka u Berlinu biva društveno izolovan zbog svog načina života. To, i neuspeh njegovih knjiga, dovodi ga u tešku materijalnu i psihičku krizu.

1913.

Mart: povratak u Švajcarsku. Prvo živi kod svoje sestre Lize u Belelaju, zatim nakratko kod oca u Bilu. U julu se seli u sobu na mansardi hotela „Plavi krst“ u Bilu gde će ostati sledećih sedam godina. Početak prijateljstva sa Fridom Mermet.

1914.

9. februar: smrt oca. Proleće: pripreme zbirke *Male priče*, za koju je Valzer dobio nagradu „Društva žena za poštovanje pesnika Rajne“. Prvo izdanje „izdato za Društvo žena...“ štampano je 1914, a drugo je objavio Kurt Volf 1915.

1915.

Početak januara: kratak boravak u Lajpcigu i Berlinu. Od 6. aprila do 3. decembra služi vojsku u Vizenu.

1916.

Švajcarski izdavači Hubert i Rašer se interesuju za nova Valzerova dela. Tokom septembra završava rukopis *Šetnja* (objavljen 1917. kod izdavača „Hubert“). Tokom oktobra sastavlja izbor priča *Proza* (objavljen novembra 1916. kod izdavača Rašera iz Ciriha). 17. novembra: smrt Valzerovog brata Ernsta u nervnom lečilištu Valdau kod Bema.

1917.

Početak godine sastavlja zbirku *Mala proza* (objavljena kod izdavača A. Fraka iz Bema) i zbirke *Studije i novele* (nije objavljena u tom obliku). Maj: završetak rukopisa *Život pesnika* (objavljen novembra 1917. kod izdavača „Hubert“). Od 16. jula do 8. septembra služi vojsku u Tesinu.

1918.

Januar: završetak rukopisa *Obala* (objavljen tek 1920. iako je u knjizi kao godina izdavanja navedena „1919.“ kod Rašera iz Ciriha). Od 18. februara do 16. marta služi vojsku u Kurou. Maj: završava rukopis pod naslovom *Kamerna muzika* koji neće biti objavljan. Zima: rad na romanu *Tobold*.

1919.

Tokom marta završava rad na rukopisu *Tobold*. U Berlinu je objavljeno drugo izdanje zbirke *Pesme* (izdavač: Bruno Kasirer). Smrt Valzerovog brata Hermana. Tokom novembra/decembra sastavlja zbirku kratkih priča pod imenom *Miševi* (nije objavljena).

1920.

Osmog novembra javno čita svoje radove u Cirihiu.

1921.

Januar: preseljenje u Bem. Tokom nekoliko meseci radi kao bibliotekar u državnoj arhivi. Tokom novembra završava rad na romanu *Teodor* koji nikada nije štampan i koji je izgubljen.

1922.

Osmog marta čita delove svog romana *Teodor* u čitaonici u Cirihiu, nakon toga je na osam dana gost kod slikara Emsta Morgentalera. Početkom dvadesetih, Robert Valzer je iz dva nasledstva (brat Herman i stric Fridrih Valzer) nasledio ukupno 15 hiljada franaka.

1923.

Jim: boravak u bolnici zbog problema sa išijasom. S jeseni je peške otišao do Ženeve.

1924.

Dvadeset drugog jula napušta Udruženje švajcarskih pisaca.

1925.

Februar: poslednja knjiga, *Ruža*, objavljena kod E. Rovolta u Berlinu. Sve više se odaje alkoholu i sve se češće žali na napade strahova. Sastavlja zbirku koja neće biti objavljena i radi na romanu *Razbojnici*. Početkom septembra sa gospođom Mermet odlazi na odmor. Tokom oktobra započinje korespondenciju sa Terezom Brajtbah.

1928.

15. april: Valzerov 50. rođendan. Posle nekoliko neuspelih pokušaja samoubistva, pristaje da bude smešten u dom.

1929.

Dvadeset petog januara odlazi u lečilište Valdau, Bern. Posle pauze od nekoliko meseci obnavlja korespondenciju sa izdavačkim kućama i nastavlja književni rad (do 1933).

1933.

Tokom juna prebačen u lečilište Herizau, zavičajnom kantonu, gde je proveo ostatak života. Više nije pisao. Kategorično je zahtevao da ga više ne smatraju pesnikom i nije želeo ni da se seća svojih knjiga.

1936.

Karl Zelig po prvi put obilazi Valzera u Herizau. Počinju njihove zajedničke šetnje i razgovori. Novo izdanje romana *Kalfa*.

1944.

Sedmog septembra umire Valzerova sestra Liza. Karl Zelig preuzima starateljstvo. Sastavlja i objavljuje zbirke: *Sreća i nesreća bede, Tiha radost, Šetnja i Pesme*.

1947.

Izbor *Pesničke slike* i prva Valzerova biografija *Robert Valzer, pesnik* (autor: Oto Ciniker).

1956.

Smrt Roberta Valzera (25. decembar) tokom jedne od šetnji.

Beleška prevodioca

Ovaj mali dnevnik-roman je od svog objavljivanja pa sve do današnjih dana za najveći broj čitalaca ostao najneobičnija knjiga jednog neobičnog pisca – otuđena i fascinantna, duboko-misaona i šarmantna, veoma jednostavna i izrazito umetnička. Danas, iz ugla ponovnog otkrivanja Roberta Valzera, može se slobodno reći da je on kao pisac bio ispred svog doba. Upravo je njegovu fantaziju uz neobično izraženi umetnički radikalizam bilo teško uskladiti s njegovim vremenom i publikom tog doba. Malo je bilo savremenika koji su kao Franc Kafka ovaj roman smatrali „dobrom knjigom“ (Maks Brod je kasnije svedočio da je *Jakob fon Gunten* bila najomiljenija knjiga njegovog prijatelja). Roman *Jakob fon Gunten* je u tom smislu odigrao važnu ulogu: u prvim disertacijama, prevodima i prikazima, uvek je bilo reči o fascinaciji koju je ova knjiga prenosila na čitaoce druge polovine dvadesetog veka – ne samo za znalce ovaj roman Roberta Valzera važi za njegovo najvažnije i najcelovitije delo.

Sam Valzer je za ovaj svoj roman rekao da se radi „u najvećem delu o pesničkoj fantaziji“, da mu je najmiliji, ali „isuviše smeo“, a kasnije je dodao da ima i autobiografskih elemenata, pre svega iz škole za sluge koju je pohađao 1905. (Sa 27 godina pohađao je četvoredeljni kurs za sluge.) U pozadini se prepoznaje Berlin, društveni život, brat koji je već važio za uspešnog umetnika – sve to slikano iz perspektive Valzerove posete Berlinu 1906. godine.

Za razliku od svog prethodnog romana „Kalfa“ u kojem gotovo hronološki beleži dešavanja tokom nekoliko meseci koje provodi kao sekretar kod jednog pronalazača, u *Jakobu* Valzer čini veliki korak u pravcu imaginarnog sveta prepunog neobičnih pravila i tajanstvenih očekivanja. To mu je, uz njegovu omamljujuću lakoću pripovedanja, koja nikada nije bila sporna i uz virtuoзни stil, od prvobitnog statusa marginalca donelo prestižnu poziciju inovatora nemačke, a time i svetske književnosti.

[Start](#)

Table of Contents